

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 327 (091) (575)
ТКБ: 66.4 (0) +63.3 (5)
Ф- 82

Бо ҳуқуқи дастнавис

ФОЗИЛОВ КОМРОН ҶАМОЛОВИЧ

**ХАТАРҲОИ ИТТИЛООТӢ ВА РОҲҲОИ МУҚОВИМАТ БО ОНҲО
ДАР ҚАРИНАИ ҲАМКОРИҲОИ АМНИЯТИИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН БО КИШВАРҲОИ ОСИЁИ МАРКАЗӢ ДАР ЧОРЯКИ
АВВАЛИ АСРИ XXI**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз
рӯйи ихтисоси 6D020201- Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ ва сиёсати
берунӣ (илмҳои таърих)

ДУШАНБЕ-2025

Диссертатсия дар кафедраи минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба анҷом расидааст.

Рохбари илмӣ: **Самиев Холаҳмад Давлатович** – номзоди илмҳои таърих, дотсенти кафедраи муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Комилова Хосият Ғуфроновна** – доктори илмҳои таърих, профессор, сардори раёсати илм, инноватсия, робитаҳои байналмилалӣ ва таъбу наشري филиали Донишгоҳи давлатии Москва ба номи М. Ломоносов дар шаҳри Душанбе

Раҳмонзода Азимҷон Шералӣ – номзоди илмҳои таърих, ходими пешбари илмӣ Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупои АМИТ;

Муассисаи тақриздиханда: Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

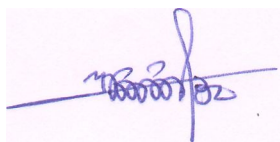
Ҳимояи диссертатсия 03 декабри соли 2025 соати 13:30 дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-024-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе хиёбони Рӯдакӣ, 17) баргузор мегардад.

Суроға: Умаров А.Қ. abdullo1189@mail.ru (тел.: +992 904-42-30-00)

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ва сомонаи расмӣ Донишгоҳи миллии Тоҷикистон www.tnu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «_____» _____ соли 2025 ирсол шудааст.

**Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ,
номзоди илмҳои таърих**

Умаров А.Қ.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Муносибатҳои байналмилалӣ муосир дар шароити рушди босуръати технологияҳои рақамӣ ва ҷаҳонишавӣ, махсусан дар масъалаҳои таъмини амнияти миллӣ ва минтақавӣ торафт мураккабтар мегарданд. Яке аз ҷолишҳои асосии ҷорӣ аввали асри XXI хатарҳои иттилоотӣ аст, ки метавонад бевосита ба сиёсати дохилӣ ва хориҷии давлатҳо таъсир расонад. Дар ин замина, омӯзиши таҳдидҳои иттилоотӣ дар заминаи ҳамкориҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният аҳамияти хоса дорад.

Равандҳои сиёсии даҳсолаи охир равшан нишон медиҳанд, ки иттилоот то чӣ андоза муҳим ба манбаи стратегӣ табдил ёфта истодааст. Нерӯҳои гуногуни сиёсӣ – ҳам давлатӣ ва ҳам ғайридавлатӣ, аз ҷумла созмонҳои ифротӣ ва террористӣ аз фазои иттилоотӣ барои таъсир расонидан ба шуури омма, сафарбар намудани ҷонибдорон ва ҳалалдор кардани суботи давлат истифода мекунанд. Технологияҳои иттилоотӣ ҷузъи ҷудонашавандаи ҷанги гибридии муосир ва воситаи асосии мубориза барои таъсир ба фазои идеологӣ ва сиёсӣ гаштаанд.

Таъсири иттилоотии афзояндаи нерӯҳои таҳрибкор дар Осиёи Марказӣ боиси нигаронии хос аст. Минтақа, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон осебпазирии баландро ба ҳамлаҳои иттилоотӣ нишон медиҳад. Дар кишварҳои чун Қирғизистон, Қазоқистон ва Тоҷикистон бесуботи иттилоотӣ дар баъзе мавридҳо ба ташдиди танишҳои иҷтимоӣ, кӯшишҳои табaddулотӣ давлатӣ ва ҳатто амалӣ шудани “инқилобҳои ранга” мусоидат кардааст. Ин падидаҳо аз мавҷудияти камбудҳои ҷиддӣ дар механизмҳои амнияти иттилоотии миллӣ ва минтақавӣ шаҳодат медиҳанд.

Муҳимияти мавзӯ ба зарурати ташаккули механизмҳои самарабахши ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ вобаста аст. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин барои дигар кишварҳои минтақа, таҳияи сиёсати муштаракӣ амнияти иттилоотӣ, табодули маълумот, ҳамоҳангсозии талошҳо дар фазои киберфазо, инчунин таҳияи равишҳои муштарак оид ба муқовимат ба маълумоти бардурӯғ ва таблиғоте, ки аз манбаъҳои берунӣ ва дохилӣ бармеоянд, аҳамияти ҳалкунанда пайдо мекунад.

Илова бар ин, таҳдидҳои иттилоотӣ дар минтақа аксар вақт бо ғайришудани ҷунбишҳои радикалӣ, ки аз фазои рақамӣ барои ҷалби ҷавонон, паҳн кардани ақидаҳои ифротгароӣ ва барҳам задани пояҳои ҳокимияти давлатӣ истифода мекунад, алоқаманд аст. Ин вазъият на танҳо воқуниши дохилӣ, балки кори муштаракро дар ҷаҳорҷӯби сохторҳои байналмилалӣ ва созишномаҳои дучониба байни ниҳодҳои амниятӣ, агентҳои иттилоотӣ ва доираҳои илмиро тақозо мекунад.

Ҳамин тариқ, омӯзиши хатарҳои иттилоотӣ ва ташаккули роҳҳои муассири мубориза бо онҳо дар доираи ҳамкориҳои байналмилалӣ Тоҷикистон ва кишварҳои Осиёи Марказӣ аҳамияти муҳими илмӣ амалӣ дорад. Ин имкон медиҳад, ки на танҳо дарки механизмҳои ҷанги иттилоотии

муосир амиктар шавад, балки стратегияи ҳамаҷонибаи таҳкими амнияти минтақавӣ дар шароити афзоиши рақобати геополитикӣ таҳия карда шавад.

Дар чунин вазъият зарурияти сустҷӯи усул ва бардоштҳои мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ, ҳифзи фазои иттилоотии мамлакат аз таҳдиду ҳамлаҳои иттилоотӣ, роҳ надодан ба паёмадҳои ногувори ифротгарой ва тундравӣ, ташаккули фарҳанги иттилоотии ҷамъият аз зумраи масоиле мебошанд, ки омӯзиш ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзӯи пешниҳодшударо мубрам гардондаанд. Мубориза бо таҳдидҳо дар соҳаи иттилоот мавзӯи тадқиқоти амиқи олимони соҳаҳои гуногуни фанҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ буда, омӯзиши ҳамаҷониба ва пайвастаи ин мушкилот дар шароити навоҳариҳои босуръати технологӣ дар ҷаҳони муосир, ки дар он ҷо ахбор, аз он ҷумла ахбори зарарнок зуд паҳн мешавад ва бахусус иттилооти таҳрибкорона тақозо дорад, ки масъалаи пешниҳодшуда мунтазам ва пайваста таҳқиқ ва таҳлил карда шаванд. Мушаххасан актуалӣ будани мавзӯи таҳқиқоти диссертатсиониро вуҷуд доштани проблемаҳои зерин таҳаққуқ мебахшад:

Якум, тайи чанд сол аст, ки дар минтақаи Осиёи Марказӣ ҷангҳои иттилоотӣ аз худ нишон медиҳанд, ки дар робита ва мавқеъгириҳои давлатҳои минтақа дар ин ё он масъалаи баҳсабарангез, аз ҷумла, масоили марзӣ, қавмӣ, истифодаи захираҳои энергетикӣ истифода бурда мешаванд. Мисоли боризи он рӯйдодҳои дар маҳалҳои сарҳадӣ ва баҳсноки байни Тоҷикистон ва Қирғизистон дар солҳои 2020 – 2023 ба миён омада шуда метавонанд, ки ҷангҳои иттилоотии густардаро ба бор оварданд. Тавре ки муҳаққиқ ва сиёсатшиноси шинохтаи тоҷик А. Раҳнамо дар таҳқиқоташ менависад: “Ҷумҳурии Қирғизистон ва созмонҳои давлатӣ ва ғайридавлатии он аз тамоми имконоти мавҷуда дар арсаи маҷозии интернет истифода кардаанд, то ба Тоҷикистон зарар расонанд ва бахусус Тоҷикистонро кишвари таҷовузкор нишон диҳанд” [28]. Гарчанде ки воқеият дигар буд, вале ниҳодҳои иттилоотии давлатӣ ва ғайридавлатӣ ба иллати заъфи омодагии иттилоотии васоити ахбор ва сатҳи пасти омодагии касбии рӯзноманигорони мо имкон надоданд, ки дар ин руёруйии иттилоотӣ бар кишвари ҳамсоя дастболо шавем. Дар чунин маврид ва ҳолатҳои ба ин монанд ҳифзи афкори ҷомеа, коҳиши таъсири зараровари гузоришҳои нодурусту бардурӯғ, ҳифзи манфиатҳои мақомоти давлатӣ ва аҳоли ҷанбаҳои асосии таъмини суботи иттилоотии давлатро ташкил медиҳанд.

Сониян, афзоиши босуръат ва паҳншавии ақидаҳои ифротгароиву террористӣ аз хориҷи кишвар, шиддат гирифтани фаъолияти ин гурӯҳҳо дар дохили кишвар арсаи иттилоотии Тоҷикистонро ноором карда, таҳдиду хатар ба сохтори давлати конституционӣ, сиёсӣ ва низоми давлати дунявӣ, амнияти миллӣ доранд. Даҳсолаи охир боиси бонуфуз шудани созмонҳои террористӣ ва ифротгарой гардида, онҳо бо истифода аз фазои иттилоотӣ ба тафаккури ҷавонон, бахусус муҳочирони кории тоҷик таъсир мегузоранд ва бархе аз онҳоро ба сафи худ ҷалб ва барои ширкат дар амалиёти террористӣ дар кишварҳои хориҷӣ сафарбар кардаанд. Аз ҷумла, чунин гурӯҳҳо “Давлати исломӣ”, ки зиёда аз 2000 шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо таблиғоту мағзшӯӣ ба сафи худ ҷалб карда, ба Ироқу Сурияв фиристонд. Ё гурӯҳҳои

ифротиву террористии «Ҳизби Наҳзати Исломӣ», «Гурӯҳи 24», «Эътилофи миллии Тоҷикистон» тариқи интернет ҳамарӯза арсаи иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳрибу вайрон мекунанд.

Роҳбарон, пайравон ва гумоштағони ташкилотҳои мазкур бо истифода аз усулу механизмҳои гуногуни ҳамлаҳои иттилоотӣ талош мекунанд, ки фазои ороми Ҷумҳурии Тоҷикистонро муташанниҷ карда, халқро ба табaddулот ва инқилоби зидди ҳукумати даъват намоянд.

Роҳбарияти Тоҷикистонро зарур аст, ки барои ташкили муқовимат зидди хатарҳои иттилоотӣ ба масоили эҷод ва рушди зерсохторҳои иттилоотии ҷумҳурӣ бештар таваҷҷуҳ кунанд. Зеро, дар сатҳи зарурӣ ва кофӣ ба роҳ мондани низоми амнияти иттилоотӣ аз он вобастагӣ дорад, ки мушкилот ва масоили зикршуда чи гуна бартараф карда мешаванд. Мусаллам аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон, чунин ҷудонопазири ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад ва аз таҳаввулоти иттилоотии ҷаҳонӣ дар канор буда наметавонад.

Эҷод ва истифодаи абзорҳои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бештар намудани механизми ахборрасонӣ ва нақли ахбор ва дар таҳти назорати давлату мақомоти марбут мондани банду баст ва расонаӣ кардани иттилоот шароит фароҳам меорад, ки арсаи иттилоотии кишвар аз хатарҳои иттилоотӣ дар амон бимонад. Давлатҳое, ки дар ин самт қомебиҳои назаррас ба даст овардаанд, аз равиши бисёрсоҳавӣ истифода мекунанд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, воситаҳои техникаӣ муҳофизат, омӯзиши кадрҳо ва фаъолият барои баланд бардоштани саводнокии рақамии аҳоли дар бар мегирад. Ин равиши ҳамҷониба ба мо имкон медиҳад, ки ба намудҳои гуногуни таҳдидҳо, аз кибертерроризм то паҳншавии маълумоти бардурӯғ ва таблиғ мубориза барем.

Дар ҷаҳони муосир, ки бо афзоиши босуръати ҳаҷми иттилоот ва суръати паҳншавии он тавсиф мешавад, ташаккули фарҳанги нави иттилоотӣ аҳаммияти ҳалқунанда пайдо мекунад. Қобилияти баҳодиҳии интиқодӣ ба иттилооти гирифташуда ва фарқ кардани далелҳо аз қалбақӣ як ҳалқаи заиф дар занҷири амнияти иттилоотӣ мегардад. Маҳз аз ҳамин осебпазирӣ дар ҳамлаҳои иттилоотӣ, ки ҳадафи он бесубот кардани ҷомеа, паст задани эътимод ба ниҳодҳои ҳукумати ва таҷдиди афкори ҷамъиятӣ мебошад, истифода мешавад.

Камбуди тафаккури интиқодӣ, ба хусус ҷавонон, таъсири идеологияи бегона, аз ҷумла ҳаракатҳои ифротгароӣ ва радикалиро зиёд мекунад. Чунин идеологияҳо, ки аксар вақт тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ва дигар платформаҳои онлайн паҳн мешаванд, барои ҷалби афроди ноқилиқ ба сафҳои худ аз манипулятсияи равонӣ ва фишангҳои эмотсионалӣ истифода мекунанд. Гузашта аз ин, адами нуфузи ВАО-и милли ва бартарияти манобеъи иттилоотии хориҷӣ мушкилотро шадидтар карда, ҳолигии иттилоотиро ба вучуд меорад, ки ба осонӣ бо таблиғот ва маълумоти бардурӯғ пур мешавад. Ин боиси тафриқа дар ҷомеа, аз байн рафтани ҳувияти милли ва заиф шудани иттиҳоди ҷомеа мегардад.

Рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ ва паҳншавии воситаҳои ахбори омма тақозо мекунад, ки муносибати шаҳрвандон ба манбаъҳои иттилоот тағйир дода шавад. Тафаккури интиқодӣ ташвиқ кардан, малакаҳои

санчиши далелҳо ва қобилияти фарқ кардани иттилооти бозътимодно аз маълумоти бардурӯғ ва таблиғот инкишоф додан лозим аст. Ин на танҳо талашҳои инфиродӣ, балки кори мунтазами давлатро тақозо мекунад, ки ба баланд бардоштани саводнокии рақамии аҳоли, рушди ВАО-и миллий ва эҷоди низоми муассири назорати паҳншавии иттилооти бардурӯғ нигаронида шудааст. Ба ин бояд рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар мубориза бар зидди ҷиноятҳои киберӣ ва паҳншавии идеологияи ифротӣ илова карда шавад. Мубодилаи байналмилалӣ таҷриба ва амалиёти муштарак барои муқобила бо таҳдидҳои киберӣ чӯзӣ ҷудонашавандаи стратегияи муассири амнияти иттилоотӣ мебошад. Инчунин механизми пайгирӣ ва безарар гардонидани таъсири агентҳои хориҷӣ ва дигар субъектҳо, ки меҳонанд вазъ дар кишварро ноором кунанд, ба назар гирифтани таҳия кардан лозим аст. Муносибати маҷмӯӣ, ки тадбирҳои техникӣ, ҳуқуқӣ ва таълимиро дар бар мегирад, калиди таъмини амнияти миллии иттилоотӣ дар муҳити ба таври динамикӣ тағйирёбанда мебошад.

Дар рисолаи таҳқиқотии мазкур хатарҳои иттилоотӣ ҳамчун хатари ҷиддӣ ба амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳогузори гардида, ҷиҳати ошкор ва дарёфти роҳи механизмҳои босамари мубориза бо онҳо зарур арзёбӣ мешаванд. Омӯзиш ва таҳлили санадҳо ва маводҳои мавҷуда моро ба ҳулосае меоранд, ки дар мамлакати мо баҳри ошкор кардани хатарҳои иттилоотӣ ва ба роҳ мондани муқовимати васеъ ва фарогир бо онҳо пойгоҳи устувори меъёриву ҳуқуқӣ эҷод шудааст. Ҳамзамон тағйиротҳои рӯзафзунӣ сиёсату иттилоотӣ ва идеологӣ бознигарӣ ва таҷдиди назар ба онҳоро зарур гардондаанд. Авомили зикршуда ва мавҷудияти мушкilotи марбут ба муқовимат бо хатарҳои иттилоотӣ таҳқиқоти мавзӯро мубрам гардондаанд.

Сатҳи омӯзиши мавзӯи илмӣ. Мавриди ёдоварист, ки бо вучуди он ки нишонаҳои хатарҳои иттилоотӣ ба ҷомеаи навбунёди Тоҷикистон дар даҳсолаҳои аввали дастёбӣ ба соҳибхитиёрии давлатӣ ба назар мерасид, дар доираҳои илмиву омӯзиши мамлакат то оғози асри XXI масъалаи мазкур объекти таҳқиқоти алоҳида нагардида буд. Ҳамзамон, аксари таҳқиқотҳои дар кишвари мо анҷомёфта бештар ба омӯзиши амнияти иттилоотӣ бахшида шудаанд.

Муаллифи таҳқиқоти мазкур аз осори илмии донишмандон ва муҳаққиқони миллий ва кишварҳои хориҷӣ васеъ истифода бурдааст. Таҳқиқотҳои мазкурро вобаста ба арзиши илмӣ ва миқёси фарогирии мавзӯ метавон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намуд:

Гурӯҳи аввалро силсилаи таҳқиқотҳои муҳаққиқони ватанӣ ташкил медиҳанд. Чунончи дар осори илмии А.Н. Маҳмадов [38], З. Сайидзода [43], А.Сатторзода [44], П.А. Маҳмадов [52; 53; 51], А.Х. Ибодов [32], А. Абдуҷалилов [62], ва олимони дигар вазъи имрӯзаи низоми иттилоотии кишвар, захира ва имкониятҳои он таҳлил карда шудаанд [50].

Мавзӯи амнияти иттилоотӣ ва мавқеи он дар низоми муоширати сиёсӣ: вазъ ва бартарҳои он дар силсилаи таҳқиқотҳои сиёсатшиносии шинохтаи тоҷик П. Муҳаммадзода инъикоси ҳаматарафа ёфтаанд [66]. Гуфтан мумкин

аст, ки мавзуи вижагиҳои низоми иттилоотии мамлакат, мақом, мушкилоти мавҷудаи васоити ахбори омма ва дигар абзорҳои иттилоотӣ, заминаҳо ва омилҳои таҳдидкунанда ба амнияти иттилоотӣ дар осори сиёсатшиносони маъруф А.Н. Муҳаммад, А.Х. Ибодзода, Қ.И. Сафиев [55; 56] таҳқиқ ва таҳлил шудаанд.

Метавон гуфт, ки мурочиат ба таҳқиқоти олимони кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ барои муқоисаи вазъият, вижагиҳо ва равишҳои муборизаи давлатҳои минтақа алайҳи хатарҳои иттилоотӣ кумак расонидаанд. Аз ҷумла, дар асарҳои муҳаққиқони кишварҳои ҳамсоя Ю.Н. Алёшин [29], З.А. Асадова [46], Г. Иброҳимова [48], Г.К. Искакова [49], Л. Каратаева [75], Б.Е. Рустембаев [57] (ҳаммуаллифӣ бо К.К. Нурмаганбетов, Н.М. Каскатаев, Б.У. Асиров) ва дигарон масоили ҷудогонаи самти иттилоот, назари амнияти иттилоотии кишварҳои минтақа, мубориза бо кибертерроризм, мушкилоти идораи Интернет, роҳи равиш ва механизми истифодаи технологияҳои иттилоотиву коммуникатсионӣ ва ғайра таҳлил ва баррасӣ шудаанд. Аз ҷумла, муҳаққиқи қазоқистонӣ Г. Иброҳимова ба омӯзиш ва таҳлили вазъи рафтори давлатҳои Осиёи Марказӣ ба масъалаҳои идораи Интернет ва таъмини амнияти иттилоотӣ бештар таваҷҷуҳ кардааст [48]. Мақолаи муҳаққиқи қазоқ Г.К. Искакова ба омӯзиш ва таҳлили вазъи амнияти иттилоотии Осиёи Марказӣ ва стратегияи Россия, ИМА ва Чин дар минтақа бахшида шудааст. Муҳаққиқи дигар З.А. Асадова дар мақолааш вазъияти фазои иттилоотии кишварҳои минтақа ва стратегияи амнияти иттилоотии ин кишварҳоро таҳлил карда, бештар ба механизм ва вижагиҳои татбиқи стратегияи амнияти иттилоотии Ҷумҳурии Қазоқистон таваҷҷуҳ кардааст [46]. Муҳаққиқи қазоқистонӣ Л. Каратаева ҳам ҷанбаҳои гуногуни беҳатарии иттилоотӣ, аз қабيلي бахши хусусӣ, омури таҳдидҳоро матраҳ намуда, вобаста ба иқтисоди кишвар аз нақли маҷмӯи асбобу анҷом, мувофиқи мақсад набудани воридоти нармафзор ва хидматрасонӣ аз хориҷи кишвар, ки боиси афзоиши мушкилот ва таҳдидҳо дар ташкили инфрасохтори технологияҳои иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Қазоқистон мегардад, таҳлили ҳамаҷониба гузаронидааст [75].

Ба гурӯҳи дуюм таҳқиқотҳое дохил мешаванд, ки ҷанбаҳои гуногуни амнияти иттилоотӣ, усулҳо ва механизмҳои коҳиш додани хатарҳои иттилоотӣ, инчунин хусусиятҳои хоси ташаккули сиёсати давлатии иттилоотиро ҳамаҷониба баррасӣ мекунанд.

Муаллифони таълифоти мазкур А.В. Дорожкин, В.Н. Ясенов [47], О. Ладигина [34], А. Гречневиков [31], А.А.Стрелтсов [60], М.С. Соколов [59], Ю.Ф. Нуждин [41], А.В. Манойло [37], И.Л. Бачило [30], В.И. Карпов [33], В.К. Новиков [40], Г.Г. Маншин [76], И.Н. Панарин [42], В.Н. Лопатин [36] ва дигарон мебошанд.

Масъалаҳои дахлдор ба вазъ ва роҳҳои ба таъмини амнияти иттилоотӣ, ҳамлаҳо ва ҷангҳо дар фазои маҷозӣ, силоҳи иттилоотӣ ва корбурди онҳо дар ҷангҳои муосир ва оянда ва ғайра дар асарҳои муҳаққиқони рус Г.Г. Маншин, В.А. А. А. Стрелтсов, В. Н. Лопатин В.А. Артамонов, В.К. Новиков, Е.В. Артамонова мавриди омӯзиши амиқ қарор гирифтааст. Муаллифони рисолаи

дастаҷамъона «Осиёи Марказӣ: нишондиҳандаҳои иҷтимоиву гуманитарӣ» [35] ба чунин масъалаи нозук дар сиёсати минтақавии кишварҳои зинафъ дар минтақа – истифодаи «нерӯи нарм» таваҷҷуҳ зоҳир карда, ҳамчунон аз афзудани хатарҳои иттилоотӣ ва таъсири онҳо ба фазои иҷтимоиву гуманитарии кишварҳо ёдовар шудаанд.

Гуруҳи сеюми адабиётро таҳқиқотҳои олимони кишварҳои хориҷӣ, баҳусус, ғарбӣ ташкил додаанд ва онҳо барои сарфаҳм рафтан ба моҳият ва мазмуни хатарҳои иттилоотӣ баҳусус навъҳои онҳо – ҳамлаҳо ва ҷангҳои иттилоотӣ ва муқоисаи онҳо бо Тоҷикистон хизмати хос кардаанд. Дар ин замина метавон аз силсилатаҳқиқоти олимони аврупоӣ К. Синн [82], П. Рона [83], Т.Л. Томас [61], Ф. Уэбстер [45] ва дигарон ёдовар шуд. Аз ҷумла, Ф.Уэбстер дар таълифоти худ бештар ҷанбаҳои ташкилотӣ ва равонии муқовимати иттилоотӣ, аз ҷумла, ҳамлаҳои иттилоотӣ, ҷангҳои иттилоотиро баррасӣ намудааст.

Бояд зикр кард, ки олимони хориҷӣ масъалаи амнияти иттилоотӣ ва ҷузъҳои онро, ки дар арсаи байналмилалӣ васеъ истифода мешаванд, бодикқат ва ҳамаҷониба омӯхтаанд. Ҳамзамон, коршиносону сиёсатшиносон, таҳлилгарону муҳаққиқони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳқиқ ва омӯзиши таҳдидҳои бехатарии иттилоотӣ ҳам дар сатҳи дохилӣ ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ғаёлона машғуланд.

Дар баробари ин, самтҳои муҳими ҳамкориҳои байналхалқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баҳши таъмини бехатарии иттилоотӣ ва муқовимат ба хатарҳои иттилоотӣ бо мамлакатҳои минтақаи Осиёи Марказӣ, ИДМ, Иттиҳоди Аврупо ва ИМА дар ҷаҳорҷӯбаи сохторҳо ва ниҳодҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ таҳқиқоти муфасссал ва фарогирро тақозо менамоянд.

Робитаи таҳқиқот бо барнома ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар мавзӯи «Хатарҳои иттилоотӣ ва роҳҳои муқовимат бо онҳо дар қаринаи ҳамкориҳои амниятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар ҷорӣ аввали асри XXI» дар ҷаҳорҷӯбаи татбиқи нақшаи панҷсолаи кори илмиву таҳқиқотии кафедраи минтақашиносии хориҷии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи «Осиёи Марказӣ дар низомии нави муносибатҳои байналмилалӣ барои солҳои 2016-2020 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Ҳадафи асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ омӯзиш, таҳлил ва мушаххассозии хатарҳои иттилоотӣ ва миқёс, сатҳ ва паёмадҳои таъсири онҳо ба фазои иттилоотии давлатҳои Осиёи Марказӣ мебошад. Бо ин мақсад муаллиф дар назди худ чунин вазифаҳо гузоштааст:

- таҳқиқ намудани мафҳуму моҳият ва хусусиятҳои хоси хатарҳои иттилоотӣ дар сарчашмаҳо ва адабиёти илмии ватаниву хориҷӣ;

- муайян кардани асосҳои назариявӣ ва методологии омӯзиши хатарҳои иттилоотии замони муосир;

– таҳлили заминаҳо ва сабабҳои пайдоиши хатарҳои иттилоотӣ ва дараҷаи таъсири онҳо ба фазои иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар ибтидои асри XXI;

– таҳлили вазъ ва ҳолати фазои иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар ибтидои асри XXI ;

- омӯзиш ва муқоисаи мавқеъҳо ва бардоштҳои кишварҳои минтақа дар муқовимат бо хатарҳои иттилоотӣ;

- мушаххассозии самтҳои афзалиятноки ҳамкорӣҳои кишварҳои минтақа дар самти мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ;

- муайян намудани дурнамои ҳамкорӣҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ.

Объекти таҳқиқот омӯзиш ва таҳлили заминаҳои пайдоиши таҳдиду монеаҳо, мушкilot ва холишҳои сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ ва дараҷаи таъсири онҳо ба фазои иттилоотии кишварҳои минтақа аст.

Предмети таҳқиқот таҳлил ва таснифи хатарҳои иттилоотӣ, моҳият ва паёмадҳои он ба фазои кишварҳои Осиёи Марказӣ мебошад.

Марҳилаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ солҳои 1991–2025-ро дар бар мегирад. Кори илмиву таҳқиқотӣ дар кафедраи минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст. Ҷаҳорҷӯбаи хронологии таҳқиқот аз замони мустақил шудани Тоҷикистон то соли 2025-ро дар бар мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро осори муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ, назарияҳои маъруфи илми равобити байналмилал дар бораи амнияти миллий, амнияти иттилоотӣ, таҳдидҳои иттилоотӣ ва масоили дигари марбут ба мавзӯ ташкил медиҳанд. Асосҳои методологии таҳқиқот аз усул ва равишҳои системавӣ, муқоисавӣ, таҳлил ва пешгӯии илмӣ, таҳлил ва баҳогузориҳо таркиб ёфтааст.

Пойгоҳи сарчашмавии таҳқиқот. Дар таҳқиқоти илмӣ як силсила сарчашмаҳо истифода гардидаанд, ки ба таври зерин гурӯҳбандӣ шудаанд:

Гурӯҳи аввалро осори илмӣ, суханронӣҳо [23; 24; 20; 78; 25; 21] ва паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Э. Раҳмон ташкил медиҳанд [26; 22; 69; 27; 15; 26]. Паёмҳои солони ва суханронӣҳои Пешвои миллат Э. Раҳмон фарогири самтҳои гуногуни масъалаи амнияти миллий, амнияти иттилоотӣ, мубориза бо терроризму ифротгарӣ, пешгирии ҷалби ҷавонон ба гурӯҳҳо ва ташкилотҳои террористӣ ифротӣ, таҳдидҳои иттилоотӣ ва таъсири он ба раванди маърифатгардонии ҷавонон, компютеркунонии муассисаҳои таълимӣ, таъмини дастбӣҳои ҷавонон ба интернет, ташкили китобхонаҳои электронӣ ва таълимоти фосолавӣ, шиносонидани насли наврас бо технологияҳои муосири иттилоотиву иртиботӣ ва амсоли онҳо мебошад.

Гурӯҳи дуюми сарчашмаҳоро санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва расмӣ ташкил медиҳанд, ки ба он қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» [8], «Дар бораи иттилоотонӣ» [9], «Дар бораи ҳифзи иттилоот» [12], Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон [4], Консепсияи сиёсати

иттилоотии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон [3] ва ғайра дохил мешаванд [10; 7; 14; 13; 6; 11; 5; 17; 1; 18; 2; 19].

Гурӯҳи сеюмро нашрияҳои оморӣ, маълумотӣ ва маҷмӯи санадҳои дигари расмӣ ташкил медиҳанд [77; 73; 71; 74; 79; 66; 81; 68; 16; 80; 70]. Гуфтанист, ки омӯзиши асноди меъёрию ҳуқуқии расмӣ дар доираи ИДМ, СҲШ, СААД ва истифодаи васеи маводи гуногуни электронӣ аз сомонаҳои расмӣ имконият медиҳад, ки масъалаҳои марбут ба таҳдиду ҳолиҳои иттилоотӣ ва таъсири онҳо ба фазои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ таҳлил, муқоиса ва ҷамъбандӣ карда шаванд.

Навоварии илмӣ таҳқиқот дар он аст, ки мавзӯи хатари иттилоотӣ ва таъсири он ба фазои иттилоотии кишварҳои минтақа, аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар адабиёти илмӣ кишвар пурра таҳқиқ ва коркард нашудааст ва айни замон дар шакли таҳқиқоти диссертатсионӣ пешниҳод карда мешавад.

Навгониҳои илмӣ дар шакли зерин пешниҳод мегарданд:

- мафҳуму моҳият ва ҳудуди семантикии хавфи иттилоотӣ таҳлил шуда, методологияи равиши ягонаи омӯзиши ин масъала пешниҳод карда шуд;

- омилҳо ва заминаҳои пайдоиши таҳдидҳои иттилоотӣ дар ибтидои қарни XXI, инчунин сабабҳои асосии паҳншавии онҳо дар Осиёи Марказӣ муайян ва мушаххас карда шуданд;

- вазъ ва ҳолати фазои иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ, равиш ва бардоштҳои ҳоси кишварҳои минтақа дар мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ таҳлил ва муқоиса карда шуданд;

- самтҳои ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар роҳи муқовимат бо хатарҳои иттилоотӣ дар ҷаҳорҷӯбаи иттиҳоди ҳамгарой (таҳлил карда шуданд);

- мушкилот ва дастовардҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ташкили муқовимати муназзам ва самаранок алайҳи хатарҳои иттилоотӣ нишон дода шуданд;

- дурнамои ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ бо назардошти таҷрибаи ҳосилшуда таҳлил карда шуданд;

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Мавзӯи хатарҳои иттилоотӣ дар заминаи бунёд ва таъмини амнияти иттилоотӣ дар стратегияи сиёсати хориҷии давлатҳои Осиёи Марказӣ дар чоряки аввали асри XXI мақоми ҳоса касб кардааст. Бо назардошти рақамисозии босуръат, рушди фазои киберӣ ва афзоиши ҷараёни иттилооти фаромарзӣ, масъалаҳои ҳифзи соҳибхитиёрии иттилоотӣ ва муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ ба ҷузъи ҷудонашавандаи рӯзномаи амнияти минтақавӣ ва миллӣ табдил меёбанд. Ин масъала дар маркази диққати доираи васеи муаррихон, сиёсатшиносон, мутахассисони соҳаи муносибатҳои байналмиллаӣ мебошад. Аммо, сарфи назар аз афзоиши таваҷҷуҳи илмӣ ва коршиносон, то ҳол дар адабиёти таълимӣ ва амалӣ равиши ягона ва универсалӣ ба мафҳуми «хатарҳои иттилоотӣ» таҳия нашудааст. Тафсири он норавшан ва зиддиятнок боқӣ мемонад, ки ташаккули стратегияи ҳамаҷонибаи воқуниш ба чунин таҳдидҳоро ҳам дар сатҳи миллӣ ва ҳам дар сатҳи минтақавӣ мушкил мекунад.

Набудани возеҳи методологӣ оид ба хусусияти хатарҳои иттилоотӣ ба таҳияи механизмҳои самарабахши ҳамкории байналмилалӣ дар соҳаи амнияти иттилоотӣ монеъ мешавад. Ин махсусан барои кишварҳои Осиёи Марказӣ, ки сатҳи осебпазирии фазои иттилоотӣ баланд боқӣ монда, механизмҳои институтсионалии ҳифз дар раванди ташаккулёбӣ қарор доранд, дахл дорад. Дар ин замина зарурати дарки илмии дастгоҳи концептуалӣ ва таҳияи асосҳои дақиқи назариявии таҳлили таҳдидҳои иттилоотӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад.

2. Соҳаи иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ бо як қатор хусусиятҳои хоси вобаста ба тафовут дар сатҳи рушди системаҳои миллии иттилоотӣ, сохторҳои институтсионалӣ, дараҷаи рақамикунонӣ, инчунин заминаи сиёсӣ ва ҳуқуқии танзими фазои иттилоотӣ тавсиф мешавад. Дараҷаи фарҳанги иттилоотӣ дар ҳар як кишвари алоҳида низ, аз ҷумла ҷузъҳои институтсионалӣ ва оммавии дарки иттилоот, ки бевосита ба устувории ҷомеа ба таъсири иттилоотии беруна таъсир мерасонад, аҳамияти калон дорад.

Ин тафовутҳо гуногунрангии бархӯрдҳои давлатҳои минтақаро барои таъмини амнияти иттилоотӣ ва муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ муайян кардааст. Ҳар як давлати Осиёи Марказӣ стратегияи худро дар асоси афзалиятҳои миллӣ, сохтори сиёсӣ, сатҳи рушди технологӣ ва дастурҳои сиёсати хориҷӣ таҳия мекунад. Дар натиҷа, барои воқуниш ба мушкилоти иттилоотӣ муносибати ягона вучуд надорад ва натиҷаҳои бадастомада ҳам аз ҷиҳати самаранокӣ ва ҳам аз ҷиҳати миқёси татбиқ фарқ мекунанд.

Бо вучуди ин, сарфи назар аз хусусиятҳои миллӣ, ҳамаи кишварҳои минтақа таҳдиди умумии марбут ба таъсири иттилоотӣ, таблиғоти таҳрибкорона, таҳдидҳои киберӣ ва даҳлат ба равандҳои иттилоотӣ аз берунро эътироф мекунанд. Ин барои тавсеаи ҳамкорӣ ва ҳамоҳангсозии талошҳо дар ҷаҳорҷӯби шаклҳои бисёрҷониба, аз ҷумла СААД, СҲШ, инчунин созишномаҳои дуҷониба миёни кишварҳои минтақа имкон фароҳам меорад.

3. Дар баробари дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ соҳаи иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо як қатор хатарҳо ва ҷолишҳо рӯбарӯ аст, ки дар байни онҳо таҳдидҳои иттилоотӣ бештар намоён мешаванд. Дар шароити афзояндаи осебпазирии фазои иттилоотӣ, ин таҳдидҳо ҳамчун катализатор ва омили нерӯбахши равандҳои дигари бесуботкунанда баромад мекунанд. Аз ҷумла, онҳо ба тезу тунд шудани ихтилофҳои этникӣ ва сарҳадӣ мусоидат намуда, мушкилоти дастрасӣ ба захираҳои обро мушкил мегардонанд, таъсири ифротгароии динию сиёсиро афзоиш дода, дар самтҳои муҳоҷирати меҳнатӣ, қочоқи маводи муҳаддир ва ғайрияти гурӯҳҳои муташаккили ҷиноии фаромиллӣ хатарҳои иловагӣ ба вучуд меоранд.

Ҳамин тариқ, амнияти иттилоотӣ ба як масъалаи фарогир табдил меёбад ва онро на танҳо ҳамчун як соҳаи мустақили сиёсати давлатӣ, балки ҳамчун ҷузъи асосии таҳияи стратегия ва барномаҳои таъмини амнияти миллӣ ва минтақавӣ баррасӣ кардан лозим аст. Ин тақозо мекунад, ки ниҳодҳои дахлдори давлатӣ, марказҳои таҳлилий ва шарикони байналмилалӣ дар раванди таҳияи воқунишҳои ҳамаҷониба ба ҷолишҳои муосир омили иттилоотиро ба инобат

гиранд. Нодида гирифтани ин муносибат метавонад боиси нодида гирифтани таъсири таъсири иттилоотӣ ба суботи иҷтимоию сиёсии кишвар ва дар маҷмӯъ дар минтақа гардад.

4. Дар шароити рушди босуръати технологияҳои рақамӣ ва тавсеаи бегобиҳои доираи таҳдидҳои иттилоотӣ, ки сарҳади давлатиро ба осонӣ паси сар мекунад, зарурати вокуниши дастаҷамъона ба ин ҳолатҳо рӯз то рӯз равшантар мегардад. Хусусияти фаромарзии ҳамлаҳои иттилоотии муосир, суръати баланди паҳншавии онҳо ва қобилияти таъсир расонидан ба суботи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии давлатҳо зарурати эҷоди механизмҳои устувори ҳамкориҳои байнидавлатиро дар соҳаи амнияти иттилоотӣ муайян мекунад. Маҳз ҳамин воқеиятҳо кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба таҳия ва татбиқи шаклҳои дастаҷамъонаи муқовимат ҳавасманд кардаанд. Тоҷикистон дар ҷаҳорҷӯби сохторҳои бисёрҷониба, аз қабилӣ СҲШ, СААД, инчунин дар сатҳи дуҷониба дар таҳияи механизмҳои табодули иттилоот, мониторинги муштарақ, ҳамоҳангсозии амнияти киберӣ ва бунёди заминаи ягонаи меъёрии ҳуқуқии мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ фаъолона иштирок мекунад. Таъсиси чунин институтҳо ва платформаҳои ҳамкорӣ на танҳо ба баланд бардоштани устувории системаҳои амнияти миллӣ, балки ба ташаккули стратегияи дастаҷамъии минтақавӣ, ки қодир ба вокуниши муассир ба ҳолатҳои ҳам сохторҳои харобиовари ғайридавлатӣ ва ҳам субъектҳои эҳтимолии сиёсати хориҷӣ бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ ҳамчун воситаи таъсири геополитикӣ равона шудааст.

5. Дар шароити геополитикии муосир субъектҳои беруна барои ноил шудан ба ҳадафҳои стратегияи худ тамоми арсенали технологияҳои иттилоотии муосирро фаъолона истифода мекунанд. Дар ин раванд воситаҳои фишори психологӣ, таъсири иттилоотӣ-тарғиботӣ, инчунин воситаҳои ахборотию техникаи таъсиррасонӣ ба системаҳои ниҳоят муҳим мавқеи махсусро ишғол мекунад. Фазаи иттилоотӣ ба майдони муқовимати ниҳон табдил меёбад, ки дар доираи он кӯшишҳо барои таҳқири шуури ҷамъиятӣ, коста кардани эътимод ба ниҳодҳои давлатӣ ва ноором кардани вазъи сиёсии дохилӣ сурат мегиранд. Усулҳои иттилоотӣ ва рағбонӣ ва иттилоотию таблиғотӣ ба ташаккули муносибатҳои зарурии рафторӣ ва идеологӣ ниғаронида шудаанд, дар ҳоле ки воситаҳои иттилоотӣ ва техникаи барои ҳалалдор кардани фаъолияти инфрасохторҳо, ихроҷи маълумот ва гузаронидани ҳосусии киберӣ истифода мешаванд. Ҳамаи ин шаклҳои таъсир дар доираи стратегияҳои гибридӣ истифода мешаванд, ки аз давлатҳо, аз ҷумла кишварҳои Осиёи Марказӣ тақозо мекунад, ки ба таҳкими амнияти иттилоотии худ ва таҳияи механизмҳои устувори муқобила таваҷҷуҳи бештар зоҳир кунанд.

6. Дар шароити воқеияти ҷаҳонии муосир таъмини сатҳи муносиби амнияти миллӣ вокуниши саривақтӣ ва муассирро ба таҳдидҳои воқеӣ ва эҳтимолӣ, ки метавонанд ба манфиатҳои ҳаётии шахсият, ҷомеа ва давлат зарар расонанд, тақозо менамояд. Фазаи иттилоотӣ ҳамчун як соҳаи нави стратегӣ ба ҳуҷуҷи ҷудонашавандаи тамоми сатҳҳои ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ табдил ёфта, онро ба доираи васеи таъсироти харобиовар осебпазир месозад.

Вобастагии мутақобилаи шабакаҳои глобалии компютерӣ ва осебпазирии баланди онҳо ба намудҳои гуногуни даҳлат - ҳам қасдан ва ҳам тасодуфӣ - барои истиқлолияти миллӣ, суботи иҷтимоӣ ва ҳуқуқҳои шаҳрвандон ҳатарҳои ҷиддӣ эҷод мекунад. Оқибатҳои чунин таъсирҳо метавонанд аз ҳамлаҳои киберӣ ба иншооти муҳими инфрасохторӣ то маъракаҳои васеъмиқёси иттилоотӣ ва таблиғотӣ, ки ба ноором кардани вазъи сиёсии дохилӣ нигаронида шудаанд, фарқ кунанд.

Аз ин лиҳоз, зарурати таҳия ва пайваста такмил додани заминаи ҳуқуқӣ ҷиҳати таъмини ҳифзи манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат аз таҳдидҳои иттилоотӣ махсусан муҳим мегардад. Чунин заминаи ҳуқуқӣ бояд ҳам ӯҳдадорҳои байналмилалӣ ва ҳам хусусиятҳои муҳити миллии иттилоотиро ба назар гирифта, мувозинати байни таъмини амният ва эҳтироми принципҳои демократӣ ва ҳуқуқи инсонро таъмин намояд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки натиҷаҳои он метавонанд дар фаъолияти касбии мутахассисон дар соҳаи муносибатҳои байналхалқӣ, сиёсатшиносӣ, фаъолияти иттилоотӣ-таҳлилӣ ва журналистика бо мақсади баланд бардоштани самаранокии рушди низоми амниятии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон муфид будани худро собит созанд. Муқаррароти аслий, дастурамалҳо, ҳулосаву тавсияҳои илмӣ дар мавзӯи таҳқиқотӣ метавонад ҳамчун манбаи муҳимми илмӣ ва заминаи таҷрибавӣ дар баррасии минбаъдаи масъалаҳо дар соҳаи амниятии иттилоотӣ, мушкilotи ниҳодҳои сохторие, ки ин гуна фаъолиятро дар фазои иттилоотии кишвар татбиқ менамоянд, хизмат намояд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дақиқ будани маълумотҳо, кофӣ будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, мебошанд. Ҳулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ манзур карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзӯи «Ҳатарҳои иттилоотӣ ва роҳҳои муқовимат бо онҳо дар қаринаи ҳамкориҳои амниятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар чоряки аввали асри XXI» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих ба шиносномаи ихтисоси 6D020201 – Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ ва сиёсати хориҷӣ (илмҳои таърих) мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Таҳия, асосноккунӣ, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ маҳсули фаъолияти шахсии муаллиф мебошад. Ҳамаи давраи иҷроиши нақшаи кории илмӣ-таҳқиқотии пешбинишуда бо иштирок ва пешниҳоди бевоситаи муаллиф роҳандозӣ гардидаанд. Саҳми шахсии муаллиф дар пешниҳоди роҳҳои омӯзиш ва таҳлили ҳатарҳои иттилоотӣ дар шароити афзоиш ва густариши таҳдидҳои иттилоотии ҷаҳонӣ ва дар робита ба ин, тавсеаи ҳамкориҳои минтақавӣ ва байналхалқӣ дар самти муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ дар бахшҳои техникӣ ва сиёсӣ инъикос ёфта, имконият ва роҳҳои рушди низоми амниятии иттилоотиро нишон додааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои рисола дар марҳилаҳои гуногуни иҷрои он амалӣ карда шудааст. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар мақолаҳои илмӣ муаллиф инъикос ёфтаанд.

Рисолаи диссертатсионӣ дар чаласаи васеи кафедраи минтақашиносии хориҷии факултети муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон муҳокима шуда, барои ҳимояи ошкоро пешниҳод гардидааст.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Аз рӯйи мавзуи диссертатсия муаллиф 7 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 мақолаи илмӣ дар маҷмуи мақолаҳои конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ба таъб расонидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 177 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардида, аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, зербобҳо, хулоса ва рӯйхати адабиёт ва сарчашмаҳои истифодашуда иборат мебошад.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддимаи рисола мубрамаи ва аҳамияти тадқиқот, дараҷаи омӯзиши илмӣ он, ҳадаф ва вазифаҳои асосӣ, чаҳорчӯбаи хронологӣ, объект ва предмети тадқиқот, заминаи методологии рисола, заминаи сарчашмавӣ, назоварии илмӣ қор, аҳамияти назариявӣ ва амалии қор, инчунин натиҷаҳои тадқиқот бозгӯ шудаанд.

Боби аввали диссертатсия “**Асосҳои назариявӣ ва методологии омӯзиши мафҳуми хатарҳои иттилоотӣ**” номгузорӣ шуда, зербоби аввали он ба “**Мафҳум ва мушаххасоти хатарҳои иттилоотӣ дар адабиёти илмӣ**” бахшида шудааст.

Дар ибтидои асри XXI бо тағйироти кулӣ дар сохтори муносибатҳои байналмилалӣ ва паҳншавии ҷаҳонишавӣ, ҳамзамон бо рушди технологияҳои рақамӣ ва иттилоотӣ коммуникатсионӣ, воқеияти нави геополитикӣ – геополитикаи иттилоотӣ ташаккул ёфт. Соҳаи иттилоот ба майдони рақобат ва ҳамлаҳои иттилоотӣ байни давлатҳо, корпоратсияҳо ва сохторҳои ғайридавлатӣ табдил ёфт. Дар ин шароит, таҳдидҳои иттилоотӣ ҳамчун воситаи таъсиррасонӣ ба сиёсати дохилӣ ва хориҷии давлатҳо пайдо шуданд, ки бо мақсади дастёбӣ ба мавқеи бартарӣ дар фазои иттилоотӣ ва идоракунии шуури ҷамъиятӣ истифода мегарданд.

Таҳдидҳои иттилоотӣ бо истифода аз технологияҳои муосири иттилоотӣ метавонанд ба паст задани арзишҳои суннатии иҷтимоӣ, аз байн рафтани ҳувияти миллӣ, вайрон кардани низоми сиёсӣ ва тамомияти арзии давлат равона шаванд. Дар ин замина таҳқиқи усулу равишҳои нави муқобила бо хатарҳои иттилоотӣ ва таҳдидҳо аҳамияти калон пайдо мекунад.

Манбаҳои хатарҳои иттилоотӣ ба дохилӣ ва берунӣ тақсим мешаванд. Хатарҳои дохилӣ, аз қабилӣ хатогии истифодабарандагон, мушкilotи таъминоти барномавӣ ва таҷҳизотӣ, боиси осебпазирӣ мешаванд. Хатарҳои берунӣ асосӣ вирусҳо, барномаҳои зараровар, дастрасии ғайриқонунӣ ва

фалокатҳои табиӣ мебошанд. Хатарҳои иттилоотӣ вобаста ба усулу воситаҳои таъсиргузори ба категорияҳои гуногун, аз ҷумла радиоэлектронӣ, ҳукуқӣ ва ташкилотӣ ҷудо мешаванд.

Хатари иттилоотӣ ҳамчун амале ё иқдومه фаҳмида мешавад, ки метавонад боиси таҳрир, таҳриф ё истифодаи ғайриқонунии иттилоот, инчунин вайроншавии махфият, тамомиат ва дастрасии маълумот гардад. Ҳамин тавр, хатарҳои иттилоотӣ натавонанд аз ҷиҳати технологӣ (тасодуфӣ ё барқасдона) балки аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва сиёсӣ низ аҳамияти махсус доранд.

Дар адабиёти илмӣ таъриф ва таснифи хатари иттилоотӣ ба фаҳмиши умумии хавфҳои таъсиррасон ба низоми иттилоотӣ ва шинохти ҷанбаҳои осебпазирӣ ва ҷораҳои муқобила бо онҳо мусоидат мекунад. Ин барои ҳифзи амнияти иттилоотӣ ва устувории сиёсати дохилӣ ва байналмилалӣ аҳамияти стратегӣ дорад ва ҳамоҳангсозии талошҳои давлат, бахши хусусӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҳамкорони байналмилалиро талаб менамояд. Дар ин самт чунин тадбирҳо зарур аст:

1. Қонунгузориҳои миллӣ бояд бо меъёрҳои байналмилалӣ ҳамоҳанг карда шуда, ҷиҳатҳои амнияти иттилоотӣ ва мубориза бо киберҷиноятҳо ба таври дақиқ ва мукаммал танзим намояд.
2. Инфрасохтори техникий амнияти ва технологияи киберҳимоя мунтазам навсозӣ ва такмил дода шавад, бо истифода аз таҷриба ва дастовардҳои навини ҷаҳонӣ.
3. Мутахассисони соҳаи киберӣ ва амнияти иттилоотӣ тайёр ва омода гардонидани шуда, барномаҳои таълимӣ ва бозомӯзии доимӣ барои афзоиши сатҳи саводноқӣ ва малакаи касбӣ бояд татбиқ шаванд.
4. Ташкилоти махсуси зиддикиберӣ ва таҳлилгарони таҳдидҳои иттилоотӣ таъсис дода шуда, ҳамоҳангӣ бо хадамоти амнияти ва иттилоотӣ мустақкам гардад.
5. Ҷалби ҷомеаи шаҳрвандӣ ва баланд бардоштани маърифати иттилоотӣ ва ВАО дар байни аҳоли барои муқовимат бо маълумоти бардурӯғ ва таблиғоти манипулятивӣ зарур аст.
6. Ҳамкориҳои байналмилалӣ бо созмонҳои мухталифи минтақавӣ ва ҷаҳонӣ дар самти мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ ва киберҷиноятҳо тақвият дода шавад.

Ҳамин тариқ, таҳдидҳои иттилоотӣ ва киберӣ дар шароити муосир як масъалаи стратегӣ барои амнияти миллӣ ва суботи сиёсии Тоҷикистон мебошанд, ки бар асоси таҳлили илмӣ ва амалии муносибатҳои байналхалқӣ бояд бо сиёсати ҳамаҷониба ва усулҳои муосири идоракунӣ ҳаллу фасл карда шаванд.

Зербоби дуҷуми боби аввал **“Асосҳои методологии таҳқиқи хатарҳои иттилоотии муосир дар Тоҷикистон”** номгузори шуда, ба ҷанбаҳои муҳими марбут ба вазъи амнияти иттилоотӣ дар ин кишвар дахл мекунад. Фазаи иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз ба таҳдиди ҳамлаҳои шадиди иттилоотӣ аз манбаъҳои дохилӣ ва беруна дучор аст. Хатарҳои иттилоотӣ метавонанд ба се гурӯҳи асосӣ ҷудо шаванд: таҳдидҳо ба ҳукуқ ва озодиҳои

инсон дар соҳаи маънавӣ ва иттилоотӣ, хатарҳо ба низоми таъмини иттилоотии сиёсати давлат ва хатарҳо ба низомҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар ҳудуди кишвар.

Манбаъҳои хатарҳои беруна асосан ташкилоту давлатҳои хориҷӣ, гурӯҳҳои террористӣ ва рақобатҳои байналмилалӣ мебошанд, ки ҷанги иттилоотиро ҳамчун воситаи таъсиррасонӣ истифода мебаранд. Манбаъҳои дохилӣ, аз ҷумла, сатҳи пасти қонунгузорӣ, заифии институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, маблағгузори кам ва нарасидани кадрҳои тахассусӣ ба таъмини амнияти иттилоотӣ ҳалал мерасонанд.

Таҳқиқи хатарҳои иттилоотӣ бояд дар доираи таҳлили ҳамачониба ва мувозинаи манфиатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон сурат гирад. Дар ин росто, сиёсати иттилоотии кишвар бо мақсади ҳифзи истиқлолият ва амнияти миллӣ таваҷҷуҳи махсус меҷӯрад, ки дар он ҳам таъсири дипломатияи иттилоотӣ, ҳам рушди воситаҳои иттилоотӣ ва ҳам ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти мубориза бо таҳдидҳо муҳим мебошад.

Мафҳуми таҳдидҳои иттилоотӣ дар муҳити ҷаҳонӣ, шаклҳои навӣ иттилоот ва ҷанги иттилоотӣ зарурати ташаккули низоми мустаҳками амнияти иттилоотӣ ва мутобиқсозии қонунгузорӣ ва сохторҳои масъулро тақозо мекунад. Ҳамчунин, истифодаи васеи воситаҳои муосири интернетӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ, ки дар бархӯрдҳои сиёсӣ иҷтимоӣ нақши марказӣ доранд, таъкид мекунад, ки усулҳои пешгирӣ ва мубориза бо хатарҳо бояд таҳқиқ ва такмил дода шаванд.

Дар маҷмӯъ, таҳлили хатарҳои иттилоотӣ дар Тоҷикистон бояд дар ҷаҳорҷӯбаи таҳдидҳои дохилӣ ва хориҷӣ, хусусиятҳои фазои иттилоотии муосир ва вазифаҳои сиёсати хориҷӣ ва амнияти миллӣ сурат гирад, то барои ҳифзи устувории давлат ва манфиатҳои миллии кишвар заминаи илмӣ ва амалии қавӣ фароҳам оварад.

Бештаре аз ин, дар шароити муосири муноқишаҳои иттилоотӣ ва рақамӣ, зарурати ҳамоҳангсозии сиёсати давлатӣ ва тавсеаи ҳамкориҳои байналмилалӣ бештар бармеояд. Тоҷикистон ҳамчун узви ҷомеаи ҷаҳонӣ бояд дар ин раванд фаъолона иштирок намуда, системаи амнияти иттилоотии худро бо истифода аз таҷрибаҳои бехтарин ва стандартҳои байналмилалӣ таҳким бахшад.

Дар амалисозии ин вазифаҳо аҳамияти баланд доштани таҳлили мукаммали фазои иттилоотӣ ва қабули чораҳои фаврӣ ҳангоми пайдоиши таҳдидҳои иттилоотӣ ва киберӣ ба назар мерасад. Инчунин, баланд бардоштани маърифати киберии шаҳрвандон, бахусус ҷавонон ва кормандони мақомоти давлатӣ ва бахши хусусӣ, аз омилҳои муҳими пешгирии таҳдидҳо мебошад.

Ташаккули фарҳанги масъулиятноки истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, аз ҷумла дар шабакаҳои иҷтимоӣ, ва густариши самтҳои ҳамкориҳои байнисоҳавӣ – аз ҷумла миёни мақомоти қудратӣ, ҳадамоти амниятӣ, мутахассисони соҳа ва ҷомеаи шаҳрвандӣ – бояд дар маркази стратегияҳои миллии амнияти иттилоотӣ қарор гирад.

Ҳамзамон, таъсиси ва рушди пойгоҳҳои миллии киберхушёрӣ, марказҳои вокуниш ба ҳодисаҳои киберӣ ва системаҳои пешрафтаи мониторинг ва таҳлили таҳдидҳои иттилоотӣ дар сатҳи давлатӣ ва бахшҳои муҳими иҷтимоӣ ва иқтисодӣ зарур аст. Ин механизмҳо бояд на танҳо барои муқовимат бо ҳамлаҳои техникӣ, балки барои бартараф намудани таъсири иҷтимоӣ ва равонии иттилоотии душманона низ самаранок кор кунанд.

Дар доираи сиёсати амнияти иттилоотӣ бояд равишҳои комплексӣ ва ҳамҷониба таҳия шаванд, ки ҷанбаҳои техникӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоиро дар бар гиранд. Аз ҷумла, таҳияи қонунгузорӣ ва меъёрҳои ҳуқуқӣ барои ҳифзи ҳуқуқҳои шаҳрвандон дар фазои рақамӣ, ҷорӣ намудани ҷавобгариҳои ҷиноӣ барои ҷиноятҳои киберӣ ва таҳдидҳои иттилоотӣ, ҳамчунин муқаррар кардани стандартҳои ҳифзи маълумот ва махфият дар ширкатҳо ва ташкилотҳои муҳим мебошанд.

Бо таваҷҷуҳи хоса ба таҳдидҳои дохиливу хориҷӣ, ки метавонанд боиси нооромӣ ва паст задани эътимоди шаҳрвандон ба давлат ва сохторҳои он гарданд, бояд рушди технологияи вокуниш ва пешгирии таҳдидҳо дар соҳаи амнияти иттилоотӣ ҳамчун яке аз авлабиятҳои стратегияи миллии баррасӣ шавад.

Дар маҷмӯъ, таҳкими амнияти иттилоотӣ дар шароити муосир, ки фазои иттилоотӣ ва рақамӣ доимӣ тағйир ёфта, таҳдидҳо низ пайваста мутобик мешаванд, танҳо бо сиёсати устувор, ҳамкории пурраи мақомот ва истифодаи технологияҳои пешрафта муваффақ хоҳад шуд. Ин равиш на танҳо барои ҳифзи манфиатҳои давлатӣ ва иҷтимоӣ, балки барои таъмини рушди устувор ва беҳатарии ҷомеаи Тоҷикистон дар оянда замина мегузорад.

Боби дуюми рисола, ки **«Фазои иттилоотии Осиёи Марказӣ: махсусият ва мушкилоти он»** ном дорад, бо таҳлили вазъият ва мавқеи фазои иттилоотии минтақа оғоз мешавад. Дар зерфасли аввал, ки **“Вазъ ва ҳолати фазои иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ”** унвон шудааст, динамикаи рушди инфрасохтори иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар пасманзари дигаргуниҳои гузардаи сиёсӣ ва иқтисодӣ амиқтар шудааст.

Дар оғози асри XXI, кишварҳои Осиёи Марказӣ дар заминаи тағйироти глобалии сиёсӣ ва технологӣ рӯ ба густариши фазои иттилоотӣ оварданд. Бо вучуди рушди босуръати интернет ва афзоиши истифодабарандагони он, минтақа бо таҳдидҳои нави иттилоотӣ, аз ҷумла ҷангҳои иттилоотӣ, фишорҳои идеологӣ, ҳамлаҳои киберӣ ва паҳншавии маводи ифвогарона рӯбарӯ гашт. Ҳадафи ҷунин таҳдидҳо асосан заъифсозии суботи сиёсии кишварҳо, ҳалалдор кардани амнияти иттилоотӣ ва таъсиррасонӣ ба афкори ҷомеа мебошад.

Дар Тоҷикистон, бо қабули Консепсияи амнияти иттилоотӣ (2003) ва Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотӣ (2008) қадамҳои аввал дар роҳи танзими фазои иттилоотӣ гузошта шуданд. Аммо, то имрӯз қонуни махсус дар бораи амнияти киберӣ қабул нашудааст ва вокуниш ба таҳдидҳои нав маҳдуд боқӣ мемонад. Сатҳи пасти саводнокии рақамӣ, норасоии мутахассисон ва камбудии инфрасохтор ин вазъро душвортар мегардонад.

Дар дигар кишварҳои минтақа, ба мисли Ўзбекистон ва Қазоқистон, стратегияҳо ва қонунгузориҳои мушаххас қабул шудаанд. Соли 2022

Узбекистон қонуни “Дар бораи амнияти киберӣ”-ро ба тасвиб расонд ва ташкили шабакаи ягонаи минтақавӣ барои муқовимат ба кибертерроризмро пешниҳод кард. Қазоқистон бошад, бо қабули барномаҳои муосир ва таъсиси марказҳои киберамнияти дар ин самт пешсаф аст. Аз ҷумла, гурӯҳҳои хакерии Clone-Security ва амалиёти ҷосусии «Paperbug» дар солҳои охир нишон доданд, ки фазои иттилоотии минтақа зери фишори ҳамлаҳои муназзам қарор дорад.

Форуми идоракунии интернетӣ Осиёи Марказӣ (CAIGF), ки соли 2016 бо ташаббуси СММ таъсис ёфт, кӯшиш дорад ҳамкорихоро байни бахшҳои давлатӣ, хусусӣ ва ҷомеаи шахрвандӣ густариш диҳад. Аммо, нобаробарии иштироки бахшҳо ба коҳиши самаранокии муборизаи минтақавӣ бо таҳдидҳо оварда расондааст.

Омилҳои иқтисодӣ ва техникӣ низ рушди фазои рақамиро маҳдуд мекунад. Аз ҷумла, суръати пасти интернет, нархи баланди хизматрасонӣ, нобаробарии дастрасӣ байни деҳоту шаҳр ва камбудии шабакаҳои муосир боиси фарқияти рақамӣ дар минтақа гардидааст. Масалан, соли 2022 сатҳи истифодаи интернет дар Қазоқистон 86%, дар Қирғизистон 55%, дар Узбекистон 50,1%, дар Тоҷикистон 30,4% ва дар Туркманистон 25,3%-ро ташкил меод.

Пандемияи COVID-19 ин равандҳоро шадидтар кард, зеро баста шудани сарҳадҳо ва афзоиши ғайриқонунии онлайнӣ ба гурӯҳҳои ифротӣ имконият фароҳам овард, ки ғайриқонунии таълимотии худро тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ бештар кунанд.

Аз соли 2011, кишварҳои минтақа тавассути созмонҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ, ба мисли СҶШ ва СААД, талошдоранд, ки платформаҳои ҳамкорӣ барои таъмини амнияти иттилоотӣ ва киберамният таъсис диҳанд. Қатъномаи пешниҳодкардаи кишварҳои СҶШ ба СММ дар соли 2011 ва ташаббуси Қазоқистон оид ба ташкили гурӯҳи коршиносон оид ба кибертерроризм далели ҷиддии аҳаммияти ин масъала мебошад.

Дар маҷмӯъ, таҳдидҳои иттилоотӣ ва киберӣ дар Осиёи Марказӣ ба як масоили стратегияи сиёсати хориҷӣ ва амнияти миллӣ табдил ёфтаанд. Ҷавоби муассир ба ин таҳдидҳо танҳо тавассути ҳамкориҳои минтақавӣ, таҳияи заминаи мустаҳкамӣ ҳуқуқӣ, омодагории мутахассисон, баланд бардоштани саводнокии рақамӣ ва тақвияти инфрасохтори рақамӣ имконпазир аст. Танҳо бо истифодаи таҷрибаи мутақобила ва ҳамгироии сиёсӣ метавон аз паёмдариҳои манфии ин равандҳо ҷилавгирӣ кард ва амнияти иттилоотии кишварҳоро таъмин намуд.

Ҳамин тариқ, таҳлили фазои иттилоотии Осиёи Марказӣ дар солҳои 2000-2020 нишон медиҳад, ки рушди технологияи иттилоотӣ ҳам имкониятҳо ва ҳам таҳдидҳои ҷиддиро барои устувории сиёсӣ ва иқтисодии минтақа эҷод намудааст ва тақозои ҳамкориҳои мустаҳкам ва истифодаи стратегияи самаранокии иттилоотӣ барои таъмини амнияти иттилоотӣ ва рақамии кишварҳои минтақа мебошад.

Дар зерфасли дуюми боби дуюм, ки «**Кишварҳои Осиёи Марказӣ дар мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ: равишҳо ва мушкилиҳои кишварҳо**» ном дорад, мушкилоти кунунии кишварҳои ин минтақаро дар заминаи амнияти иттилоотӣ баррасӣ мекунад. Пас аз ба даст овардани истиқлолият дар соли

1991, кишварҳои Осиёи Марказӣ бо таҳдидҳои нав ба амнияти миллии худ рӯ ба рӯ шуданд. Дар баробари мушкилоти амниятӣ, аз қабili ифротгарой, ҷинойтҳои муташаккил ва қочоқи маводи мухаддир, дар даҳсолаи охир хатари кибертерроризм ва ҳамлаҳои иттилоотӣ ба фазои маҷозӣ ба як падидаи ҷиддӣ табдил ёфт.

Масъалаи амнияти иттилоотӣ ва киберӣ, ки дар ҷаласаи байналхалқии 27 феввали соли 2019 дар Тошканд баррасӣ шуд, ба унвони як ҷузъи муҳими амнияти минтақавӣ пазируфта шуд. Дар ин ҳамоиш коршиносони минтақа ва намоёндагони мақомоти давлатӣ ба зарурати таҳияи қонунгузорӣ, ташкили ҳамкориҳои амниятии минтақавӣ ва омода намудани мутахассисон таъкид карданд. Таҳлили фаъолиятҳои кишварҳо нишон медиҳад, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташкили шӯъбаи вижа дар Вазорати корҳои дохилӣ ҷиҳати пешгирии терроризми киберӣ қадамҳои назаррас гузоштааст. Дар Тоҷикистон, ҳарчанд равандҳои рақамгардонӣ фаъолон пеш мераванд, мавқеи кишвар дар рӯ ба рӯи ҳамлаҳои ҳакерӣ осебпазир боқӣ мондааст. Мутобиқи баъзе маълумотҳо, зиёда аз 84% ҷавононе, ки ба гурӯҳҳои террористӣ, аз ҷумла ДОИШ, шомил шудаанд, тавассути интернет ҷалб гардидаанд.

Хусусияти калидии кибертерроризм қобилияти он ба расонидани зарар ба инфрасохтори муҳими миллий, шабакаҳои телекоммуникатсионӣ, низоми бонкӣ ва бахшҳои энергетикӣ мебошад. Ҳамзамон, таблиғоти ифротгароёна бо истифода аз забонҳои маҳаллӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ афзоиш ёфтааст, ки нишонаи кӯшиши густариши таъсири идеологӣ ва фарогирии бештари аудитория мебошад.

Тибқи таҳқиқоти соли 2023, беш аз 26% киберҳамлаҳо дар сатҳи Осиё ба ҳиссаи кишварҳои Осиёи Марказӣ рост меояд. Ин омор шаҳодат медиҳад, ки фазои иттилоотӣ дар минтақа ба суръат ба майдони ҷангҳои геополитикӣ ва идеологӣ мубаддал мешавад.

Дар шароити афзоиши ҷангҳои иттилоотӣ ва ҳамлаҳои гибридӣ, давлатҳои Осиёи Марказӣ бояд дар якҷоягӣ барои таъмини амнияти рақамӣ ва иттилоотии минтақа чораҳои муштарак андешанд. Аз ибтидои солҳои 2010, ва махсусан баъд аз қабули «Стратегияи амнияти иттилоотӣ» дар соли 2017, давлатҳои минтақа тадриҷан ба ташаккули механизми муштаракӣ муқовимат ба таҳдидҳои рақамӣ ва иттилоотӣ шурӯъ намуданд.

Моҳияти равандҳои ҷорӣ дар ду сатҳ татбиқ мегардад: аввал, ҳамгироии минтақавӣ, ки дар он кӯшиши ташкили Шӯрои амнияти киберии ОМ ва барномаҳои муштарак дар самти тайёр кардани кадрҳои тахассусӣ анҷом дода шуд ва дуюм, ҳамкориҳои байналмилалӣ, ки дар он давлатҳои минтақа бо кишварҳои «парчамбардори рақамӣ» – Русия, Чин, ИМА ва кишварҳои ИА дар бахши мубориза бо ҷинойтҳои рақамӣ ва амнияти иттилоотӣ робита барқарор намуданд.

Сабабҳои таҳдид на танҳо хусусияти хориҷӣ доранд (амалкарди ҳадамоти махсус, созмонҳои ифротгаро, таҳдидҳои геополитикӣ), балки решаҳои дохилии иҷтимоӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ низ доранд: мавҷудияти камбизоатӣ, нобаробарии рақамӣ, коррупсия, бекорӣ ва коҳиши эътимоди

чавонон ба институтҳои давлатӣ. Зухури ифротгарой ва киберэкстремизм низ аз ҳамин омилҳо маншаъ мегирад.

Президенти Тоҷикистон дар соли 2003 бо фармони худ «Дар бораи технологияи иттилоотӣ коммуникатсионӣ барои рушди ҷумҳурӣ» ва дар соли 2004 таҳти қарори Ҳукумат №468 «Барномаи рушди ТИК»-ро қабул намуд, ки дар асоси он рушди инфрасохтори рақамӣ ва тақмили низоми қонунгузорӣ ба роҳ монда шуд. Ҳамзамон, дар соли 2016 бо фармони №622 аз 12 ноябр «Стратегияи миллии мубориза бо терроризм ва ифротгарой барои солҳои 2016-2020» таҳия гардид, ки ба мубориза бо киберэкстремизм ва паҳншавии идеологияи ифротгарой тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ таваҷҷуҳи хоса дод.

Муқовимати давлатҳои Осиёи Марказӣ ба таҳдидҳои иттилоотӣ бе муколама ва ҳамоҳангии самаранокӣ дохилиминтақавӣ душвор менамояд. Дар натиҷаи мавҷуд будани ихтилофоти сиёсӣ марзӣ, набудани эътимоди байнидавлатӣ ва норасоии таҷрибаи ҳамкории амниятӣ рақамӣ, раванди ҳамгироии иттилоотӣ дар минтақа суст ҷараён дорад. Чунин норасоии ҳамоҳангсозӣ дар пасманзари таҳдидҳои афзояндаи киберҷинояткорӣ ва истифодаи ТИК аз ҷониби созмонҳои террористӣ (монанди «Ҳизб-ут-Таҳрир», «Ҷамоати Ансоруллоҳ», «Ҳаракати исломии Ўзбекистон») ба амнияти минтақа хатар ворид мекунад.

Бештари таҳдидҳо шакли иттилоотӣ дар ниқоби мазҳабӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ гирифта, тавассути интернет, шабакаҳои иҷтимоӣ ва ВАО-и рақамӣ амалӣ мешаванд. Аз ин рӯ, таъмини амнияти иттилоотӣ ва муқовимат бо ҷангҳои иттилоотӣ, ҳамчун ҷузъи сиёсати хориҷии мудрофия ва амнияти миллий арзёбӣ мешавад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсиси воҳидҳои махсус дар Прокуратураи генералӣ ва дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ барои мубориза бо киберэкстремизм, инчунин қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди ифротгарой» (2.01.2020) намунаи равшани воқуниши давлат ба таҳдидҳои рақамӣ муосир мебошад.

Ҳамзамон, нақши соҳаи маориф, махсусан ворид кардани фанҳои нави диншиносӣ ва таҳаммулгарой, ба барномаи таълимии муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва миёна, яке аз ҷанбаҳои асосии мубориза бо ифротгарой дар сатҳи идеологӣ ба ҳисоб меравад. Барномаҳои таҳқиқотӣ таҳлилӣ ва омӯзиши амиқи омилҳои ифротгарой, ки бо дастгирии созмонҳои байналмилалӣ амалӣ мешаванд, заминаи таҳияи сиёсати муассири зидди ифротгарой ва терроризмро фароҳам овардаанд.

Дар солҳои 2018-2025 Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади муқовимат бо ҷиноятҳои мураккаби иттилоотӣ ва терроризм стратегияи миллии худро таҳия ва татбиқ намуд. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон, таҳти рақами №1033 аз 5 марти соли 2018 «Консепсияи миллии мубориза бар зидди қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва паҳнкунии силоҳи қатли ом» ва барномаи «Барномаи рафъи таҳдидҳо барои солҳои 2018-2025» қабул шуд, ки самтҳои мубориза бо истифодаи технологияи иттилоотӣ барои табиғ ва маблағгузориҳои гурӯҳҳои ифротӣ ва террористиро муайян намуд. Дар доираи ин барнома

кодекси ҷиноятии Тоҷикистон бо моддаҳои нав оид ба ҷазо барои ҷиноятҳои террористӣ тақмил ёфт, сохторҳои прокуратура ва хадамотҳои оперативӣ барои мубориза бо терроризм ва ифротгароӣ тақвият дода шуданд.

Дар соли 2019 ҳукумати Тоҷикистон беш аз 300 шаҳрванди баргашта аз минтақаҳои даргириҳои Сурия, аз ҷумла 84 ноболиғро ба ватан баргардонд ва барояшон ёрии моддӣ ва равонӣ пешниҳод намуд. Дар баробари ин, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ҳамкориҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ, аз ҷумла конфронси байналмилалӣ 4 майи 2018 дар Душанбе ва созишномаҳои СҲШ, мубориза бо хатарҳои иттилоотиро ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати амнияти миллӣ эътироф намуд.

Стратегияи муқовимат ба экстремизм ва терроризм барои солҳои 2021-2025 равишҳои ҳамгирошудаи муқовимат бо истифодаи шабакаҳои интернет барои таълимоти ифротӣ ва ҷалби шаҳрвандонро дар бар мегирад. Ин стратегия ҳамчунин ба ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ барои таҳкими амнияти иттилоотӣ ва мубориза бо истифодаи интернет дар мақсадҳои террористӣ аҳамияти махсус медиҳад. Барномаҳои мураккаби маблағгузориҳои терроризм тавассути интернет, истифодаи криптовалютаҳо, шабакаҳои қалбакии хайрия ва платформаҳои рақамӣ, инчунин таҳдидҳои киберҷиноятӣ, аз қабili фишинг ва ҳамлаҳои DDoS, ба таври ҷиддӣ мавриди омӯختан ва муқовимат қарор гирифтаанд.

Бо таваҷҷуҳ ба таҳдидҳои ҷаҳонии киберӣ ва мушкilotи интернетӣ, Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ ва ҷомеаи байналмилалӣ дар доираи Созишномаи СҲШ ва дигар созмонҳои минтақавӣ ҳамкорӣ мекунад, то ки воситаҳои пешгирӣ ва назорати амнияти иттилоотиро тақвият диҳад ва боиси афзоиши таъсири манфии истифодаи технологияҳои иттилоотӣ барои ҳадафҳои террористӣ ва ифротгароӣ нашавад.

Аз ин рӯ, сиёсати амнияти иттилоотӣ ва мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ дар Тоҷикистон ва минтақаи Осиёи Марказӣ ҳамчун қисми муҳими сиёсати миллии амнияти кишварҳо дар шароити муосир нақши ҳалкунанда дорад ва дар баробари таъсири манфии омилҳои дохилӣ ва хориҷӣ дар минтақа муборизаи муассирро талаб менамояд.

Дар шароити муосир барои таъмини амнияти иттилоотӣ дар Осиёи Марказӣ зарур аст, ки стратегияҳои мутамаркази давлатӣ таҳия ва амалӣ гарданд, ки дар он истифодаи технологияҳои нав, қонунгузориҳои навсозишуда, омӯзиши мутахассисон ва ҳамкориҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ ба таври ҳамоҳанг ба назар гирифта шаванд. Танҳо тавассути чунин амалҳои ҳамаҷониба метавон ба таҳдидҳои доимоинкишофёбандаи киберӣ ва иттилоотӣ муқобилат кард ва суботи сиёсӣ ва амнияти минтақаро таъмин намуд.

Дар боби сеюми рисола, ки ба **«Самтҳо ва дурнамои ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар самти муқовимат бо хатарҳои иттилоотӣ»** бахшида шудааст, имкониятҳои ҳамгироии минтақавӣ дар соҳаи амнияти иттилоотиро амиқ таҳлил мекунад. Дар зербоби якуми ин боб ба **«Самтҳои ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар роҳи муқовимат бо хатарҳои иттилоотӣ дар ҷаҳорҷӯбаи иттиҳоди ҳамгароӣ (ИДМ ва СҲШ)»** тамаркуз

шудааст. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки таҳдидҳои иттилоотӣ ва кибертерроризм яке аз ҷолишҳои муҳими амнияти минтақавӣ ба шумор рафта, мубориза бо онҳо на танҳо тадбирҳои миллӣ, балки ҳамкориҳои густурдаи бисёрҷонибаро тақозо менамояд.

Маркази зиддитеррористии ИДМ ҳамчун сохтори асосии ҳамоҳангсоз дар мубориза бо терроризм, аз ҷумла кибертерроризм, нақши калидӣ мебозад. Дар заминаи густариши истифодаи интернет аз ҷониби гурӯҳҳои ифротгаро ва террористӣ, таҳкими ҳамкориҳои давлатҳо дар заминаи киберамният, мубодилаи иттилоот, баланд бардоштани иқтидори институтсионалӣ ва қонунгузорӣ аҳамияти аввалиндараҷа пайдо кардааст.

Барои муқовимати муассир ба кибертерроризм ва киберифротгароӣ ташкили фазои ягонаи иттилоотии минтақавӣ, тавсеаи имконоти техникӣ ва касбии мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, инчунин таҳияи санадҳои ҳуқуқии мушаххасу мукамал зарур мебошад. Дар ин росто, иштироки фаъолони кишварҳои минтақа дар платформаҳои байналмилалӣ ва машқҳои муштарак ҳамчун воситаи тақвияти амнияти маҷозӣ ва мубориза бо таҳдидҳои фаромарзӣ арзёбӣ мегардад. Дар асри ҷаҳонишавӣ воридшавии технологияҳои иттилоотӣ ба ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсии давлатҳо таҳдидҳои нав ба низоми амнияти байналхалқиро ба миён овардааст. Аз ҷумла, таҳдидҳои асосӣ дар амнияти иттилоотии байналхалқӣ таҳти шаклҳои истифодаи силоҳи иттилоотӣ, ҷангҳои иттилоотӣ, терроризми иттилоотӣ, ҷинойтҳои иттилоотӣ, паҳн намудани иттилооти зараровар ва таҳдидҳо ба инфрасохтори иттилоотӣ ба вуҷуд меоянд. Ин таҳдидҳо боиси ноустуворӣ дар сохторҳои давлатӣ ва таҳрирҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ мегарданд.

Дар ҷаҳорҷӯби СҶШ масъалаҳои амнияти иттилоотӣ ба таври ҷиддӣ баррасӣ шуда, ҳамкориҳои мутақобила байни кишварҳои узв барои муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ ва ҳифзи фазои иттилоотӣ ба роҳ монда шудааст. Эъломияҳо ва созишномаҳои СҶШ, аз ҷумла «Нақшаи амал ҷиҳати таъмини амнияти иттилоотии байналхалқӣ» ва «Қоидаҳои амал дар соҳаи таъмини амнияти иттилоотии байналхалқӣ», таҳкими заминаҳои ҳуқуқӣ ва механизми ҳамоҳангсозии кишварҳои узв ро фароҳам оварда, таҷдиди фаҳмиши умумӣ ва ҳамкориҳои минтақавиро ҷиҳати пешгирӣ ва бартараф кардани таҳдидҳо таъмин менамоянд.

Ҳамзамон, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи СҶШ ва сатҳи байналмилалӣ ба таҳкими ҳамкориҳои муштарак дар соҳаи амнияти иттилоотӣ ва баррасии масъалаҳои мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ саҳми назаррас дорад. Дар заминаи тағйироти глобалӣ ва авҷ гирифтани ҷангҳои иттилоотӣ, истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ҳамчун унсурҳои муҳими рақобатҳои сиёсӣ ва низомӣ таъкид шудааст, ки зарурати муттаҳидшавии талошҳои миллӣ ва минтақавиро барои таъмини амнияти иттилоотӣ ва суботи сиёсӣ зерӣ ҷолиш меғузорад.

Дар замони ҷаҳонишавӣ ва рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ, амнияти иттилоотии байналхалқӣ ҳамчун унсурҳои муҳим ва мураккаби сиёсати хориҷӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ дар назар гирифта мешавад. Аз аввали

соли 2000-ум таҳдидҳои иттилоотӣ, аз қабилӣ истифодаи силоҳи иттилоотӣ, ҷангҳои иттилоотӣ, терроризми иттилоотӣ, ҷиноятҳои киберӣ, паҳн намудани иттилооти бардурӯғ ва ҳамлаҳои деструктивӣ ба инфрасохтори иттилоотӣ ба сатҳи нави таҳдидҳои фаромарзӣ ва сиёсӣ табдил ёфтанд.

Дар соли 2007 дар ҷаласаи Шурои сарони давлатҳои узви Созмони Ҳамкории Шанхай (СХШ) дар шаҳри Бишкек нақшаи амал ҷиҳати таъмини амнияти иттилоотии байналхалқӣ қабул шуд, ки ҳамкории минтақавиро барои муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ тарҳрезӣ намуд. Дар соли 2010 дар Екатеринбург аввалин эълумия ва созишномаҳои амниятии СХШ оид ба амнияти иттилоотӣ қабул гардид, ки фаҳмиши умумӣ аз истилоҳот ва механизми ҳамоҳангсозии ҷораҳои муқовиматро таъмин намуд.

Дар соли 2013 дар ҳамоиши Бишкек роҳбарони кишварҳои СХШ мувофиқат карданд, ки фазои ошкоро, шаффоф ва амнро дар соҳаи иттилоот ҳифз намоянд ва ба принципҳои эҳтироми соҳибхотӣ ва ғайридаҳлат ба қорҳои дохилии давлатҳо пойбанд бошанд. Дар соли 2014 дар Душанбе эълумияи душанбегӣ оид ба амнияти иттилоотии байналхалқӣ ба имзо расид, ки бо вучуди таъмини ҳифзи ҳуқуқҳои инсон дар фазои иттилоотӣ, истифодаи технологияҳои иттилоотиро барои таҳриқи низоъҳо ва даҳлат манъ мекунад.

Дар соли 2014 Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳамроҳии Россия, Ёзбекистон ва Чин дар сатҳи СММ мактуби расмӣ бо номи «Қоидаҳои рафтори давлатҳо дар соҳаи таъмини амнияти иттилоотии байналхалқӣ» пешниҳод кард, ки ҳарчанд он дар ибтидо дастгирӣ наёфт, аммо нишонаҳои фаъолиятҳои муштаракӣ байналмилалӣ дар ин самтро нишон дод.

Ҳамкории кишварҳои СХШ дар соҳаи амнияти иттилоотӣ тавассути эҷоди механизми назорат, ҳамоҳангсозии қонунгузорӣ ва таҳкими муҳити эътимод дар минтақа барои муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ равона шудааст. Таҳкими низоми фарогири амнияти иттилоотӣ дар сатҳи минтақавӣ ва глобалӣ, ки дар он ҳуқуқи инсон ва эҳтироми соҳибхотӣ ҳамчун рукҳои асосӣ шомиланд, вазифаи муҳими сиёсати хориҷӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ мебошад.

Дар маҷмӯъ, таҳқиқот нишон медиҳад, ки ҳадафи асосии кишварҳои узви СХШ ва Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмини ҳамкории самаранок дар мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ ва ҳифзи субот ва амнияти минтақавӣ ва ҷаҳонӣ аст, ки бо назардошти ҳодисаҳои байналмилалӣ ва таҳаввулоти технологӣ рӯз ба рӯз аҳамияти бештар пайдо мекунад. Таҳқиқоти мо равишҳои нави ҳамкории байналмилалиро дар мубориза бо таҳдидҳои иттилоотӣ, инчунин зарурати таҳкими низоми амнияти иттилоотии минтақавӣ ва глобалиро дар заминаи ҳуқуқи байналмилалӣ ва сиёсати хориҷии кишварҳо нишон медиҳад.

Зербоби дуҷуми боби сеюм ба таҳлили дурнамои ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ дар мубориза бо хатарҳои иттилоотӣ бахшида шуда, мушкилотеро, ки барои минтақа рӯз то рӯз муҳимтар мегардад, тафсил мекунад. Дар асри XXI технологияи иттилоотӣ ҳамчун рукни муҳими рушди сиёсӣ, иқтисодӣ ва амнияти ҷаҳонӣ ба ҳисоб меравад. Минтақаи Осиёи

Марказӣ аз аввали асри XXI бо афзоиши хатарҳои иттилоотӣ рӯ ба рӯ шудааст, ки аз истифодаи ҷинойткоронаи технологияҳои иттилоотӣ ва ҳамлаҳои киберӣ маншаъ мегирад. Аз соли 2000 то соли 2022 шумораи истифодабарандагони интернет дар минтақа аз 113 ҳазор то беш аз 42 миллион нафар афзоиш ёфта, дастрасии аҳоли ба фазои рақамӣ дар ҳудуди 25% то 86% (масалан, дар Қазоқистон 86%, дар Туркменистон 25,3%) муқаррар шудааст. Ин омилҳо ҳамзамон имкониятҳо ва таҳдидҳои нави кибериро ба вучуд овардаанд.

Кишварҳои минтақа бо дарназардошти афзоиши таҳдидҳои кибертерроризм ва амнияти иттилоотӣ, аз ҷумла таъсири гурӯҳҳои ифротӣ ва паҳншавии экстремизм дар фазои маҷозӣ, тадбирҳои қонунгузорӣ ва ташкили ниҳодҳои махсусро ба роҳ мондаанд. Масалан, соли 2022 дар Ўзбекистон Қонуни амнияти киберӣ қабул гардид ва солҳои 2005 ва 2013 сохторҳои махсус барои вокуниш ба ҳолатҳои ғавқулодаи компютерӣ таъсис ёфтанд. Қирғизистон низ аз соли 2019 бо Консепсияи амнияти иттилоотӣ ва ташаббусҳои мухталиф дар бахши киберамнияти миллий фаъолият мекунад. Қазоқистон бо барномаҳои “Кибершит” ва “Кибершит 2.0” дар соли 2022 ба рушди стратегияи нави амнияти киберӣ шурӯъ кардааст.

Ҳамзамон, ҳамкориҳои минтақавӣ дар доираи созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ ба мисли ИДМ ва СХШ ба густариши низоми амнияти иттилоотӣ мусоидат мекунад. Аз ҷумла, соли 2001 дар Белорус Созишномаи ҳамкорӣ барои мубориза бо ҷинойтҳо дар соҳаи иттилоот ба имзо расида, солҳои 2011-2013 кишварҳои минтақа ба шабакаи глобалии гурӯҳҳои компютери вокуниш (CERT) пайвастанд. Илова бар ин, Созмони ИДМ соли 2000 Маркази зиддитеррористиро таъсис дод, ки дар ҳамоҳангсозии чораҳои зиддитеррористӣ нақши муҳимро мебозад.

Дар замони муосир суръати тағйирёбии шароит ва рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ таҳдидҳои нав ва мураккабро ба амнияти миллий ва суботи ҷомеа таҳдид мекунад. Истифодаи ғаразнокӣ технологияҳои иттилоотӣ, аз ҷумла силоҳи иттилоотӣ бо мақсади расонидани зарар ба сохторҳои давлатӣ ва ҷомеа, хусусияти «нерӯи хушманд» ё «Sharp Power»-ро гирифтааст, ки ба таври махфӣ ва самаранок татбиқ мешавад.

Таҳдидҳои киберӣ ва иттилоотӣ, ки дар шакли ҳуҷумҳои маҷозӣ, паҳн кардани иттилооти қалбақӣ, ташвиқи мафкураҳои тундрав ва ифротӣ, ҳамлаҳои ҳакерӣ ва истифодаи нармафзори зараровар амалӣ мегарданд, дар минтақаи Осиёи Марказӣ ва махсусан дар Тоҷикистон ба мушкилоти ҷиддӣ табдил ёфтаанд. Ин таҳдидҳо на танҳо амнияти иттилоотиро таҳрик медиҳанд, балки ба суботи сиёсӣ ва иҷтимоии кишвар таъсири манфӣ мерасонанд.

Ҳамзамон, рушди киберҷинойт ва истифодаи яроқи иттилоотӣ, ки ба воситаи ботҳо ва троллҳо барои таҳрики афкори ҷамъиятӣ истифода мешаванд, ба эътимоди ҷомеа ба ниҳодҳои давлатӣ таъсир мерасонанд ва шадидан хавфнок мебошанд. Муқовимат бо ин таҳдидҳо талаб мекунад, ки давлат ва ҷомеа барои таҳкими амнияти киберӣ, рушди қонунгузорӣ, ва баланд бардоштани саводи иттилоотӣ чораҳои муштарак андешанд.

Аз ҷумла, барои Тоҷикистон хатарҳои асосии иттилоотӣ инҳоянд: мураккабшавии киберҷиноятҳо, истифодаи васеи силоҳи иттилоотӣ дар муборизаҳои сиёсӣ, фишори иттилоотӣ аз ҷониби нерӯҳои беруна, паҳншавии ақидаҳои ифротӣ ва талафоти автономияи иттилоотӣ. Ҳамаи ин масъалаҳо барои таъмини амнияти миллий ва рушди устувори кишвар аҳамияти стратегӣ доранд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти ин таҳдидҳо, дар ҳамкорӣ бо кишварҳои минтақа ва созмонҳои минтақавӣ, аз қабili СҲШ, СААД ва ИДМ, дар марҳилаи шаклгирии низоми мукаммали амнияти иттилоотӣ қарор дорад. Ин низом бо назардошти шароити дохилӣ ва байналмилалӣ бояд барномаи ҳамоҳангшудаи сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва технологиро дар бар гирад.

Қисмати муҳими ин раванд эҷоди танзимои муассир, афзудани иқтидори кадрӣ, рушди инфрасохтори иттилоотӣ, ва ҳамкориҳои зич бо ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад. Таҷриба нишон медиҳад, ки танҳо тавассути муносибати ҳамҷониба ва муттаҳидшавии кӯшишҳои давлат, ҷомеа ва ташкилотҳои байналмилалӣ мумкин аст хатарҳои иттилоотӣ самаранок безарар гардонда шаванд ва рушди устувори кишвар таъмин карда шавад.

Дар ҷамъбаст, таҳкими амнияти иттилоотӣ дар Тоҷикистон ва минтақаи Осиёи Марказӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати миллии амниятӣ мебошад, ки бо рушду тақмили технологияҳои иттилоотӣ ва ҳамоҳангсозии сиёсатҳои давлатӣ бо манфиатҳои миллии кишварҳои минтақа алоқаманд аст.

ХУЛОСА

Натиҷаҳои асосии илмӣ таҳқиқот. Таҳлили концептуалии таҳқиқоти мазкур имкон медиҳад, ки тайи ду даҳсолаи аввали сипаришудаи қарни бисту якум давлатҳои Осиёи Марказӣ дар баробари ҳалли масоили хислати иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ дошта ба силсилаи хатарҳои рӯ бу рӯ шуданд, ки дар оғози дастёбӣ ба истиқлолият касе ҷашмдор набуд.

1. **Вазъият дар Осиёи Марказӣ** бо мавқеи геополитикии худ ва ноустувории минтақа печида аст. Таҳдидҳои киберҷиноятӣ аз таҳқири нисбатан бегуноҳи онлайн ва ҳактивизм то ҷиноятҳои вазнини молиявӣ, ки бо истифода аз технологияҳои компютерӣ содир мешаванд, иборат аст. Миқёси қаллобӣ дар компютер, аз қабili ҳамлаҳои фишингӣ ва дуздии маълумоти шахсият, ҳамасола афзоиш ёфта, хисороти назарраси иқтисодӣ мерасонад ва эътимодро ба хидматҳои онлайнро коҳиш медиҳад.

Бо вучуди ин, хатари ҷиддитар аз ҷониби таҳдидҳои терроризми киберӣ ва ҷанги киберӣ вучуд дорад. Дар шароити ташаннуҷи геополитикӣ ва ҳузури созмонҳои террористии фаромиллӣ Осиёи Марказӣ дар муқобили ҳамлаҳое, ки ба ноором кардани вазъ, таҳриби инфрасохтори муҳим (энергетикӣ, нақлиёт, коммуникатсия) ва ҳалалдор кардани амнияти миллий нигаронида шудаанд, бештар осебпазир мегардад. Имконияти истифодаи абзорҳои киберӣ барои таҳрики афкори ҷамъиятӣ, паҳн кардани маълумоти бардурӯғ ва барангехтани низоҳҳои иҷтимоӣ низ як мушкилоти ҷиддӣ аст.

Аз ин рӯ, раҳбарони кишварҳои Осиёи Марказӣ мачбуранд, ки аз стратегияи вокуниш ба стратегияи фаъоли таъмини амнияти киберӣ гузаранд. Ин на танҳо афзоиши назорат ва мониторинги фазои интернетро дар бар мегирад, балки таваҷҷуҳ ба ҷанбаҳои нозуки дифоӣ киберӣ мебошад. Сармоягузорӣ барои рушди системаҳои муосири киберамният, омӯзиши мутахассисони IT ва ҳамкориҳои байналмилалӣ дар мубориза бо ҷиноятҳои киберҷинояткорӣ зарур аст. Муҳим он аст, ки инфрасохтори устувори иттилоотӣ аз ҳамлаҳои беруна ва таҳдидҳои дохилӣ ҳифз карда шавад.

Дар Тоҷикистон мисли дигар кишварҳо зарурати таҳияи стратегияи амнияти иттилоотӣ ба миён омадааст, ки хатару таҳдидҳои марбут ба истифодаи технологияҳои иттилоотиро ба ҳадди ақал расонид. Амнияти иттилоотӣ дар ин замина ҳамчун ҳолате ҳисобида мешавад, ки дар он соҳаи иттилоот аз таъсири манфии дохилӣ ва берунӣ ҳифз шудааст. Ин ҳам ҳифзи маълумот ва ҳам таъмини ҳуқуқи шаҳрвандон ба дастрасии озод ба иттилоотро дар бар мегирад.

Ҳамин тариқ, амнияти иттилоотии Тоҷикистон бояд як вазифаи стратегӣ гардад, ки муносибати ҳамаҷониба ва ҳамкориҳои ҳама ҷонибҳои манфиатдорро тақозо мекунад. Ташаккул додани на танҳо воситаҳои техникаӣ ҳифзи иттилоот, балки ташаккули фарҳанги истеъмоли бошуурунаи иттилоот, ки фазои иттилоотии устувор ва беҳатарро барои ҳамаи шаҳрвандон фароҳам меорад, муҳим аст [1-М], [2-М], [6-М].

2. Амнияти иттилоотӣ доираи васеи масъалаҳои марбут ба ҳифзи додаҳо ва системаҳои иттилоотиро аз дастрасии беиҷозат, истифода, ифшо, тағир додан ё нобуд кардан фаро мегирад. Ин на танҳо мушкilotи техникаӣ, балки вазифаи бисёрҷабҳаест, ки ба ҷиҳатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа дахл мекунад. Консепсияи мазкур ба таъмини ҳифзи субъектҳои ҳамкориҳои иттилоотӣ (шаҳрвандон, ташкилотҳо, давлат) аз таъсири манфии таҳдидҳои дохилӣ ва берунӣ, ки метавонад эҳтиёҷот ва ҳуқуқҳои иттилоотии онҳоро вайрон кунад, асос ёфтааст. Ин таҳдидҳо метавонанд аз киберҷинояткорӣ ва ҳамлаҳои ҳакерӣ то маълумоти бардурӯғ, таблиғ ва ҷанги иттилоотӣ бошанд [1-М], [6-М].

3. Таҳлили амнияти иттилоотӣ аз нуқтаи назари фалсафӣ, баҳусус аз мавқеъҳои онтологӣ, гносеологӣ ва аксиологӣ имкон медиҳад, ки моҳияти он амиқтар дарк карда шавад. Ҷанбаи онтологӣ табиати амнияти иттилоотиро ҳамчун ҳолате муайян мекунад, ки дар он таҳдидҳо ба якпорчагии объектҳои иттилоотӣ ва устувории муҳити иттилоотӣ бартараф карда мешаванд. Дар шароити Тоҷикистон ин маънои ҳифзи инфрасохтори муҳим, системаҳои иттилоотии давлатӣ ва таъмини суботи провайдерҳои хидматрасонии интернетӣ ва дигар шабакаҳои иртиботиро дорад. Ҷанбаи гносеологӣ ба фаҳмиш ва идоракунии хатарҳои иттилоотӣ тамаркуз мекунад.

Ҷанбаи аксиологӣ шояд муҳимтарин барои дарки амнияти иттилоотӣ дар шароити мушаххаси иҷтимоӣ ва фарҳангӣ бошад. Дар мавриди Тоҷикистон, он арзишҳои ҷомеаи тоҷик, хусусиятҳои фарҳангии он ва ниёзҳои иттилоотии шаҳрвандонро инъикос мекунад.

Равиши антропологӣ ба амнияти фард ҳамчун субъекти ҳамкории иттилоотӣ тамаркуз мекунад. Дар замони рақамисозӣ, ҳифзи маълумоти шахсӣ, таъмини саводнокии иттилоотии аҳоли ва пешгирии кибертаҳовуз махсусан муҳим мегардад. Дар Тоҷикистон ин пешбурди истифодаи бехатари интернет дар байни ҷавонон, омӯзонидани шаҳрвандон дар бораи асосҳои киберамният ва таҳияи механизмҳои муассири ҳифзи ҳуқуқи шаҳрвандон дар фазои рақамиро дар бар мегирад.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ таъмини амнияти миллии ҳамчун омили муҳими рушди фарҳангии Тоҷикистон аҳаммияти хоса дорад. Ҳифз аз таҳдидҳои иттилоотии беруна, мубориза бо маълумоти бардурӯғ, ки ба ҳалалдор кардани субот дар кишвар нигаронида шудааст, ҳифзи хувияти миллии дар шароити гардиши ҷаҳонии иттилоот – ҳамаи ин таҳияи стратегия ва механизмҳои ҳамаҷонибаи таъмини амнияти иттилоотиро тақозо мекунад. Дар ин замина баррасии ҳамкориҳои байналмилалӣ ва табодули таҷриба бо кишварҳои дигар дар заминаи амнияти киберӣ муҳим аст. Рушди системаи миллии мониторинги таҳдидҳои киберӣ, таъсиси воҳидҳои махсус дар мақомоти давлатӣ ва баланд бардоштани саводнокии аҳоли дар соҳаи киберамният аз вазифаҳои асосии таъмини амнияти иттилоотии Тоҷикистон ба шумор меравад [1-М], [2-М], [6-М].

4. Амнияти иттилоотӣ дар ҷаҳони муосир на танҳо як вазифаи техникӣ, балки ҷанбаи бунёдии амнияти миллии ва ҷаҳонӣ мебошад. Самаранокии он ба ҳалли масъалаҳои асосӣ дар доираи васеи соҳаҳо, аз иқтисодиёт ва мудофия то нигоҳдории тандурустӣ ва устувории иҷтимоӣ бевосита таъсир мерасонад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ, ки иттилоот ба як манбаи стратегӣ табдил ёфтааст, таъмини амнияти иттилоотии давлатҳои алоҳида ҷузъи ҷудонашавандаи бунёди ҷомеаи устувору ороштаи ҷаҳонӣ мебошад. Пайванди заиф дар амнияти иттилоотии як давлат метавонад барои ҳама оқибатҳои манфӣ расонад. Масалан, ҳамлаи бомуваффақияти киберӣ ба инфрасохтори муҳими як кишвар метавонад як аксуламали занҷирро ба вуҷуд оварад ва системаҳои ҷаҳониро, аз қабилӣ бозорҳои молиявӣ ё шабакаҳои энергетикиро ҳалалдор созад.

Таъмини амнияти иттилоотӣ раванди мураккабест, ки муносибати бисёрҷанбаро талаб мекунад. Он на танҳо воситаҳои техникӣ ҳифз (барномаҳои антивирусӣ, деворҳо, низоми ошкоркунии ҳучумҳо ва ғайра), балки ҷанбаҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва аз ҳама муҳимтараш, иҷтимоӣ фарҳангиро дар бар мегирад. Ҷониби техникӣ бешубҳа муҳим аст: муҳофизат кардани серверҳо, шабакаҳо, пойгоҳи додаҳо аз дастрасии беиҷозат, пешгирии ихроҷи маълумоти махфӣ - ҳамаи ин такмил ва навсозии доимиро талаб мекунад. Аммо, агар кормандон сатҳи кофӣ касбият надошта бошанд, хатарҳоро нафаҳманд ва қоидаҳои амнияти иттилоотиро риоя наkunанд, воситаҳои пуриктидори техникӣ бефоида мебошанд [1-М], [2-М], [6-М].

5. Таъсиси системаи муассири амнияти иттилоотӣ дар Тоҷикистон, мисли дигар кишварҳо, на танҳо ба мавҷудияти таҷҳизоти пешрафта ва технологияҳои муосир вобаста аст, ҳарчанд ин бешубҳа ҷузъи муҳим аст.

Кордонӣ ва сифатҳои ахлоқии мутахассисоне, ки дар соҳаи амнияти иттилоотӣ кор мекунанд, хеле муҳимтар аст. Таҷрибаи онҳо дар криптография, амнияти шабака, таҳлили таҳдидҳо ва вокуниш ба ҳодисаҳо асоси ҳифзи мустаҳкам мебошад. Аммо дар баробари малакаҳои техникӣ, принципҳои баланди ахлоқӣ, қобилияти муқовимат ба ғасод ва фишор ва дарки амиқи масъулият барои амнияти иттилоот зарур аст.

Ташаккули чунин сифатҳо аз сатҳи таълиму тарбия оғоз меёбад. Барномаҳои таълимӣ бояд на танҳо фанҳои техникӣ, балки ахлоқи рафтори касбӣ, ҷанбаҳои ҳуқуқии амнияти иттилоотӣ, инчунин рушди тафаккури интиқодӣ барои эътироф ва пешгирии таҳдидҳои иттилоотиро дар бар гиранд. Давлат дар ин раванд тавассути таҳия ва татбиқи қонунгузориҳои дахлдор, барномаҳои такмили ихтисос ва фароҳам овардани шароит барои ташаккули ҷомеаи касбии мутахассисони соҳаи амнияти иттилоотӣ нақши асосиро мебозад. Дар сатҳи қонунгузорӣ масъулият барои вайрон кардани стандартҳои амнияти иттилоотӣ, механизмҳои вокуниш ба киберҷиноятҳо, инчунин механизмҳои ҳифзи ҳуқуқҳои шаҳрвандон дар фазои рақамӣ бояд дақиқ муайян карда шаванд.

Ҷанбаи муҳим ин ташаккули фарҳанги иттилоотии тамоми ҷомеа мебошад. Шаҳрвандон бояд аз хатарҳои мавҷуда огоҳ бошанд, донанд, ки чӣ гуна ҳифзи маълумоти шахсии худ ва чӣ гуна эътироф кардани ҳамлаҳои фишингӣ ва дигар намудҳои қаллобӣ. Кори тарбиявӣ дар ин бобат вазифаи на танҳо органҳои давлатӣ, балки муассисаҳои таълимӣ, воситаҳои ахбори оммавӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ мебошад. Танҳо кӯшиши дастаҷамъона, ки ба масъулияти муштаракӣ давлат, ташкилотҳо ва шаҳрвандон асос ёфтааст, метавонад амнияти иттилоотии муассирро таъмин намояд мегирад [1-М], [2-М], [3-М].

6. Дар шароити Тоҷикистон рушди фазои сайёҳии иттилоотӣ, масъалаҳои амнияти иттилоотӣ баҳусус аҳаммияти хоса пайдо мекунанд. Афзоиши ҷараёни сайёҳон боиси афзоиши ҳаҷми иттилооти коркардшуда ва аз ин рӯ афзоиши хатарҳо мегардад. Системаҳои фармоиши меҳмонхонаҳо, системаҳои пардохт, вебсайтҳои агентҳои сайёҳӣ - ҳамаи инҳо ҳадафҳои эҳтимолии ҳамлаҳои киберӣ мебошанд. Таъмини амнияти ин системаҳо барои нигоҳ доштани эҳтимоли сайёҳон ва рушди соҳаи сайёҳӣ муҳим аст. Ин на танҳо чораҳои бехатарии техникӣ, балки мониторинги риояи қонунгузорӣ, инчунин омӯзиши кормандонро оид ба қоидаҳои коркарди бехатарии иттилоот дар бар мегирад. Системаҳои назоратӣ бояд ҳам муҳофизатро аз таҳдидҳои беруна ва ҳам пешгирӣ аз ихроҷи иттилоот аз дохил таъмин кунанд. Аудити мунтазами амният, санҷиши воридшавӣ ва татбиқи системаҳои вокуниш ба ҳодисаҳо унсурҳои муҳими таъмини амнияти фазои сайёҳии иттилоотии Тоҷикистон мебошанд. Таҳияи барномаҳои махсуси омӯзишӣ барои кормандони соҳаи сайёҳӣ оид ба масъалаҳои амнияти иттилоотӣ низ вазифаи ниҳоят муҳим мебошад.

Хулоса, системаи самараноки амнияти иттилоотӣ на танҳо маҷмӯи воситаҳои техникӣ, балки системаи мураккаби бисёрсатҳа мебошад, ки

муносибати маҷмӯиро тақозо мекунад, ки ҷузъҳои қонунгузорӣ, ташкилӣ, техникӣ ва муҳимтар аз ҳама, иҷтимоию фарҳангиро дар бар мегирад [1-М], [2-М], [3-М].

7. Мундариҷаи иҷтимоӣ бояд асоси технологияҳои иттилоотии ҷомеа бошад. Модели амнияти иттилоотии Тоҷикистон, ки дар рисола пешниҳод шудааст, бояд ба дарки амиқи вижагиҳои фарҳанги милли ва меъёрҳои иҷтимоӣ асос ёбад. Намавон оддӣ аз моделҳои ғарбӣ, бе назардошти хусусиятҳои хоси ҷомеаи тоҷик гирифт. Аз ин рӯ, ҳангоми таҳияи кодексу қонунҳо бояд ин нозуқиҳо ба инобат гирифта, механизмҳои ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон бо назардошти шароити фарҳангии онҳо таъмин карда шаванд. Стратегияи давлатии рушд ва истифодаи технологияҳои иттилоотӣ набояд танҳо эълумия, балки нақшаи мукамал бошад, ки ҳадафҳо, вазифаҳо, нишондиҳандаҳои фаъолият ва механизмҳои назоратро дар бар мегирад. Зарур аст, ки кодекси ахлоқии қонмандони технологияҳои иттилоотӣ таҳия карда шавад, ки фаъолияти онҳоро дар заминаи ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон танзим мекунад. Мубориза бар зидди маълумоти бардурӯғ ва таблиғи нафрат дар муҳити рақамӣ зарур аст. Ҳангоми таҳия ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ ҷанбаҳои фарҳангӣ бояд ба назар гирифта шаванд, то онҳо бо анъанаҳо ва арзишҳои мардуми тоҷик мувофиқ бошанд. Хуллас, таҳияи стратегияи муассири амнияти иттилоотӣ барои Тоҷикистон як вазифаи мураккаб ва бисёрҷанбаест, ки ба назар гирифтани ҷанбаҳои техникӣ, ҳуқуқӣ, ахлоқӣ ва фарҳангиро тақозо мекунад. Танҳо бархӯрди ҳамаҷониба бар дарки амиқи вижагиҳои ҷомеаи Тоҷикистон дар шароити рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандонро таъмин хоҳад кард [1-М], [2-М], [6-М].

8. Аҳамияти принципҳои ахлоқӣ ва танзими ҳуқуқии фазои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити рушди босуръати технологияҳои рақамӣ ва таъсири фароғири онҳо ба тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа пайваста меафзояд. Мушкилот дар зарурати мутобик кардани меъёру қоидаҳои мавҷуда ба воқеияти нав аст, ки дар он иттилоот як воситаи тавоноии ҳам барои офариниш ва ҳам нобудсозӣ гардидааст. Як баёниии оддӣ далел кофӣ нест, он татбиқи фаъоли механизмҳои муассирро талаб мекунад, ки қобилияти таъмини мувозинати байни озодии иттилоот ва ҳифзи манфиатҳои шаҳрвандон ва давлатро дорад. Унсuri асосии ҳалли мушкилот рушди худтанзимкунӣ дар соҳаи иттилоот мебошад. Ин на танҳо таҳия ва қабули кодексҳои ахлоқӣ, балки таъсиси ниҳодҳои мустақили назорати риояи онҳоро дар назар дорад. Чунин муассисаҳо метавонанд иттиҳодияҳои касбии рӯзманигорон, блогерҳо, мутахассисони IT, инчунин ташкилотҳои ҷамъиятиро дар бар гиранд, ки ба ҳифзи ҳуқуқи инсон дар фазои рақамӣ машғуланд. Системаи бисёрсатҳи амнияти иттилоотӣ бояд тадбирҳои техникӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқиро дар бар гирад. Амнияти техникӣ ҳифзи системаҳои иттилоотиро аз ҳамлаҳои киберӣ ва дастрасии беиҷозат дар бар мегирад. Амнияти ташкилӣ эҷоди қоидаҳо ва расмиёти равшани коркарди иттилоот дар

дохили созмонҳо ва мақомоти давлатӣ мебошад. Амнияти ҳуқуқӣ қонунгузорию самаранок ва назорати иҷрои он мебошад [1-М], [2-М], [3-М].

9. Дар шароити ҷаҳонишавӣ дар ҳудуди давлатҳо корпоратсияҳо ва ташкилотҳои байналмилалӣ пайдо шуданд, ки ба ҳаёти мардум ва давлатҳои милли таъсири мусбат ва манфӣ расонида, ба истиклолияти онҳо таҳдид мекунад. Дар чунин шароит бояд концепсияи омодагии баланди зехнӣ ва касбӣ барои таъмини амнияти иттилоотӣ дар Тоҷикистон таҳия карда шавад. Дар ҷаҳони муосир, ки бо рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ ва таъсири ҳамаҷонибаи фазои рақамӣ тавсиф мешавад, ташаббусҳои иҷтимоӣ барои бунёди ҷомеаи иттилоотии беҳатар ва муассир аҳамияти аввалиндараҷа доранд. Ин ташаббусҳо системаи мураккабу серҷабҳаро ифода мекунад, ки дар зинаҳои гуногун — аз мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои калони ҷамъиятӣ сар карда, то шаҳрвандони алоҳида амал мекунад. Давлат дар навбати худ дар таъсиси заминаҳои ҳуқуқӣ, таҳияи стратегия ва таъмини маблағгузорию чунин лоиҳаҳо нақши калидӣ дорад. Аммо, самарани ин тадбирҳо бевосита ба иштироки ғайронани ҷамъият ва ҳар як аъзои он вобаста аст.

Татбиқи ташаббусҳои иҷтимоӣ дар соҳаи амнияти иттилоотӣ на танҳо як раванди техникаи ҷорӣ намудани технологияҳои нави ҳифзи додаҳо мебошад. Ин як равиши фарогирест, ки ба бисёр ҷанбаҳои ҳаёти инсонии муосир, аз одатҳои ҳаррӯзаи ӯ дар истифодаи Интернет то ташаккули меъёрҳои ахлоқии рафтор дар ҷаҳони виртуалӣ дахл дорад. Ташаккул додани муносибати масъулиятнок ва салоҳиятнок ба иттилоот яке аз ҳадафҳои асосии ин ташаббусҳо мебошад. Танҳо бо сатҳи баланди саводнокии рақамӣ дар байни аҳоли мо метавонем бо таҳдидҳои гуногуни иттилоотӣ, аз қабيلي киберҷинояткорӣ, маълумоти бардурӯғ ва тақаллуби афкори ҷомеа самаранок мубориза барем [1-М], [2-М], [3-М], [6-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ:

1. Таҳияи стратегияи ташаккул ва рушди аҳолии баландихтисос ва салоҳияти Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи аҳамияти аввалиндараҷаест, ки муносибати ҳамаҷонибаро тақозо мекунад. Дар шароити рушди босуръати технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ (ТИК) таъмини омодагии ҳамаҷонибаи шаҳрвандон ба ҷолишҳои муосир ба омили муҳими амнияти милли ва шукуфоии иқтисодӣ табдил меёбад. Ҷаҳони муосир бо ҳамгироии технологияҳо ба монанди Интернетии ашё (IoT), зехни сунъӣ (AI), роёниши абрӣ, блокчейн, таҳлили маълумоти калон, ҳукумати электронӣ, соҳаи тандурустии рақамӣ ва криптовалютаҳо тавсиф мешавад, ки бешубҳа тамоми ҷабҳаҳои ҷомеаро тағир медиҳанд.

Аз ин рӯ, дар стратегияи рушди неруи зехнии аҳоли бояд ин мушкилот ба инобат гирифта шавад. Ин бояд таҳия ва татбиқи барномаҳо оид ба саводнокии рақамӣ, омӯзиши тафаккури интиқодӣ, қобилияти фарқ кардани маълумоти боэътимод аз хабарҳои қалбакӣ, инчунин баланд бардоштани сатҳи огоҳии шаҳрвандон дар бораи хатарҳои марбут ба истифодаи ТИК-ро дар бар

гирад. Дар маҷмӯъ, стратегия бояд ба рушди мутаносиби ТИК ва ба ҳадди аксар расонидани иқтисодии онҳо барои шукуфоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари кам кардани хатарҳои эҳтимолии нигаронида шавад. Танҳо муносибати ҳамаҷониба ва системавӣ омодагии ҳамаҷонибаи аҳоли ба мушкилоти ҷаҳони муосирро таъмин мекунад.

2. Васеъ гардидани доираи татбиқи технологияҳои иттилоотӣ, бешубҳа, имкониятҳои бисёрҷониби рушди иқтисодӣ ва баланд бардоштани самаранокии идоракунии давлатро фароҳам овард. Бо вучуди ин, ба монанди ҳама гуна абзори пурқувват, технологияҳои ИТ метавонанд барои зарар истифода шаванд ва тасвири мураккаб ва бисёрҷониби хатарҳои иттилоотиро эҷод кунанд. Танишҳои геополитикӣ ин мушкилотро шадидтар карда, фазои иттилоотиро ба майдони муборизаҳои пинҳонӣ ва ошкоро барои нуфуз табдил медиҳанд. Набудани қонунҳо ва механизмҳои мувофиқи танзими фазои иттилоотӣ низ ба паҳншавии таҳдидҳои иттилоотӣ мусоидат мекунад. Барои муқовимати муассир ба ин таҳдидҳо стратегияи ҳамаҷонибаи амнияти иттилоотиро таҳия кардан лозим аст, ки тақмили қонунгузорӣ, рушди системаҳои дифоъи киберӣ, баланд бардоштани сатҳи огоҳии шаҳрвандӣ ва ҳамкориҳои байналмилалӣ дар бар мегирад. Зарур аст, ки механизмҳои байналхалқии назорат ба таҳия ва истифодаи силоҳи қатли ом, аз ҷумла аслиҳаи иттилоотӣ таъсис дода шаванд. Танҳо чунин равиш метавонад суботи стратегиро дар шароити технологияҳои иттилоотии доимоинкишофёбанда кафолат диҳад.

3. Бештар истифода бурдани механизму воситаҳои таъсиррасонии ахборотию психологӣ, ки ба ноустувор гардондани муҳити дохилии сиёсӣ ва иҷтимоии қитъаҳои гуногуни ҷаҳон нигаронида шудааст, боиси суस्त шудани соҳибхитӣ ва вайрон шудани бутунии ҳудудии як зумра мамлакатҳои калон мегардад. Дар ин самт ташкилотҳои динӣ, қавмӣ, ҳифзи ҳуқуқ ва дигар ташкилотҳо, инчунин гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандӣ ҷалб карда шуда, дастовардҳои технологияи иттилоотӣ фаъолон истифода мешаванд.

4. Гурӯҳҳои гуногуни террористиву экстремистӣ бо мақсади барангехтани ташаннуҷи ҷомеа, барангехтани кинаву адовати миллӣ ва динӣ, инчунин паҳн намудани идеологияи ифротгароӣ ва ҷалби ҷонибдорони нав ба шуури шахсӣ, гурӯҳӣ ва ҷамъиятӣ аз усулҳои таъсири иттилоотӣ фаъолон истифода мебаранд. Ин ташкилотҳо барои таъсири харобиовар ба объектҳои асосии инфрасохтори иттилоотӣ бо қасди ҷиноятӣ воситаҳои эҷод мекунанд.

5. Барои баланд бардоштани сатҳи амнияти иттилоотӣ дар соҳаи мудофияи миллӣ Тоҷикистонро зарур аст, ки як қатор тадбирҳо андешад. Ин таҳкими заминаи қонунгузорӣ дар соҳаи киберамният, таҳия ва татбиқи системаҳои муосири амнияти иттилоотӣ, сармоягузорӣ ба омодаسازیи мутахассисони соҳибхитисос дар соҳаи киберамният, таъсиси воҳидҳои махсус барои мубориза бо киберҷиноятҳо, баланд бардоштани сатҳи огоҳии ҷомеа дар бораи таҳдидҳои киберӣ ва қоидаҳои рафтори беҳатар дар интернетро дар бар мегирад. Илова бар ин, рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи киберамният, табодули таҷриба ва иттилоот бо иттифоқчиён ва шарикон бо мақсади муқовимат бо таҳдидҳои фаромиллии киберӣ зарур аст.

ИНТИШОРОТИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-А]. Фозилов К. Дж. Информационная война против стран Центральной Азии и пути сохранения национальной безопасности [Текст] / К.Дж. Фозилов // Вестник Тюменского государственного университета культуры. – Тюмен, 2023. - №02 (28). - С.135–139.

[2-А]. Фозилов К.Ҷ. Ҳамкории кишварҳои Осиёи Марказӣ дар доираи ниҳодҳои байналхалқӣ дар самти таъмини амнияти иттилоотӣ [Матн] / К.Ҷ. Фозилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2023. -№ 7. – С. 78-85.

[3-А]. Фозилов К.Ҷ. Раванди шаклирии фарҳанги иттилоотии ҷомеаи муосир дар шароити рушди технологияҳои иттилоотӣ –иртиботӣ [Матн] / К.Ҷ. Фозилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2024.- № 9.– С. 123-127.

[4-А]. Фозилов К.Ҷ. Фарҳанг ҳамчун “нерӯи нарм” (soft power) дар низоми нави муносибатҳои байналмилалӣ [Матн] / К.Ҷ. Фозилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2024. - № 10. – Душанбе, – С.74-78.

[5-А]. Фозилов К.Ҷ. Таъсири хатарҳои иттилоотӣ ба фазои амнияти минтақаи Осиёи Марказӣ К.Ҷ. Фозилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2021.- № 3. – С.291-296.

[6-А]. Фозилов К.Ҷ. Мушкилоти фазои иттилоотии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар шароити муосир [Матн] / К.Ҷ. Фозилов, Х.Д. Самиев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2025.- №4. – С.51-58.

[7-А]. Фозилов К.Ҷ. Ҳамкории Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ оид ба пешгирии хатарҳои иттилоотӣ дар асри XXI [Матн] / К.Ҷ. Фозилов // Осиё ва Аврупо. – Душанбе, 2025. - №4– С.77-87.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмуаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[8-А]. Фозилов К.Ҷ. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари ташаббускор дар Созмони Ҳамкории Шанхай [Матн] / К.Ҷ. Фозилов // Мухаққиқи ҷавон. Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - №1. Душанбе, 2019. – С.41-45.

[9-А]. Фозилов К. Дж. Историко-культурные основы формирования отношений между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан [Текст] / К.Дж. Фозилов, Л. Ширинзода // Сборник материалов XIII Международной научно-теоретической конференции молодых ученых высших учебных заведений Таджикистана, России и Узбекистана (25 февраля 2023). - Душанбе, 2023. - С.50-54.

[10-А]. Фозилов К. Дж. Перспективы культурного сотрудничества Республики Таджикистан с ЮНЕСКО. [Текст] / К. Дж. Фозилов/ Сборник материалов XI международной научно-теоретической конференции профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений России, Таджикистана и Узбекистана.- (22 апреля 2022). Душанбе. С.82-93.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК: 327 (091) (575)
ТКБ: 66.4 (0) +63.3 (5)
Ф- 82

На правах рукописи

ФОЗИЛОВ КОМРОН ДЖАМОЛОВИЧ

**«ИНФОРМАЦИОННЫЕ УГРОЗЫ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ В
КОНТЕКСТЕ СОДРУДНИЧЕСТВА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН С
ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ
БЕЗОПАСНОСТИ В ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XXI ВЕКА»**

Автореферат

на соискание ученой степени доктор философии (PhD) доктор по
специальности 6D020201 - История международных отношений и внешней
политики (исторические науки)

ДУШАНБЕ-2025

Диссертация выполнена на кафедре зарубежного регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета.

Научный руководитель: **Самиев Холахмад Давлатович** – кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений Таджикского национального университета.

Официальные оппоненты: **Комилова Хосият Гуффроновна** – доктор исторических наук, заведующая кафедрой науки, инноваций, международных связей и издательской деятельности филиала Московского государственного университета имени М.В. Ломоносова в г. Душанбе;

Рахмонзода Азимчон Шерали – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Институт изучения проблем стран Азии и Европы НАНТ;

Ведущая организация: Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

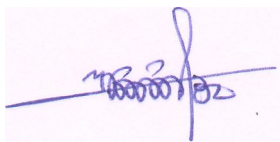
Защита диссертации состоится «03» декабря 2025 г. в 13:30 часов на заседании Диссертационного совета 6D.БАК-024 при Таджикском национальном университете (734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки 17).

Адрес: Умаров А.К. abdullo1189@mail.ru (тел.: +992 904-42-30-00)

С текстом диссертации можно ознакомиться в Национальной библиотеке Таджикистана, научной библиотеке Таджикского национального университета по адресу: 734025, Душанбе, проспект Рудаки, 17 и на официальном сайте ТНУ (www.tnu.tj)

Автореферат разослан «_____» _____ 2025 г.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат исторических наук**

Умаров А.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Современные международные отношения в условиях стремительного развития цифровых технологий и глобализации, особенно в сфере национальной и региональной безопасности, становятся всё более сложными. Одним из основных вызовов первой декады XXI века являются информационные угрозы, которые способны оказывать влияние как на внутреннюю, так и на внешнюю политику государств. В этом контексте всестороннее изучение информационных угроз в рамках международного сотрудничества Республики Таджикистан с другими странами Центральной Азии в области безопасности приобретает особую значимость.

Политические процессы последнего десятилетия наглядно демонстрируют, насколько информация постепенно превращается в стратегический ресурс. Различные политические силы – как государственные, так и негосударственные, включая экстремистские и террористические организации, активно используют информационное пространство для воздействия на общественное сознание, мобилизации сторонников и подрыва устойчивости государственных институтов. Сегодня информационные технологии стали неотъемлемым элементом современных гибридных войн и превратились в ключевой инструмент борьбы за влияние на идеологическую и политическую сферу.

Особую тревогу вызывает нарастающее информационное воздействие деструктивных сил в Центральной Азии. Регион, в частности Республика Таджикистан, демонстрирует высокую степень уязвимости перед информационными атаками. В таких странах, как Кыргызстан, Казахстан и Таджикистан, информационная нестабильность в ряде случаев способствовала усилению социальных противоречий, попыткам государственных переворотов и даже реализации так называемых «цветных революций». Эти явления свидетельствуют о наличии серьёзных пробелов в национальных и региональных механизмах обеспечения информационной безопасности.

Актуальность рассматриваемой темы напрямую связана с необходимостью выработки эффективных механизмов международного сотрудничества в сфере противодействия информационным угрозам. Для Республики Таджикистан, как и для других государств региона, ключевое значение приобретает разработка согласованной политики информационной безопасности, организация обмена данными, координация усилий в киберпространстве, а также формирование общих подходов к нейтрализации дезинформации и пропагандистских материалов, распространяемых как из внешних, так и из внутренних источников.

Следует отметить, что информационные угрозы в странах Центральной Азии зачастую сопряжены с активизацией радикальных движений, которые используют цифровое пространство для вовлечения молодежи, распространения экстремистских идей и подрыва основ государственной власти. Подобные вызовы требуют не только национального ответа, но и широкого международного взаимодействия – в рамках специализированных

структур, а также двусторонних соглашений между силовыми ведомствами, информационными агентствами и научными сообществами.

Таким образом, изучение информационных рисков и разработка действенных способов противодействия им в контексте международного сотрудничества Таджикистана и других стран Центральной Азии имеет важное научное и практическое значение. Это позволяет не только глубже понять механизмы современных информационных войн, но и выработать комплексную стратегию укрепления региональной безопасности в условиях нарастающей геополитической конкуренции.

В такой ситуации к числу первоочередных вопросов относятся необходимость поиска методов и способов борьбы с информационными угрозами, защиты информационного пространства страны от информационных угроз и атак, предотвращения неприятных последствий экстремизма и экстремизма, формирования информационной культуры общества. Борьба с угрозами в сфере информации является предметом углубленных исследований ученых в различных областях социальных и политических наук, а также всестороннего и постоянного изучения этой проблемы в условиях быстрых технологических инноваций в современном мире, где информация, в том числе вредная, и особенно подрывная информация, требует регулярных и непрерывных исследований и анализа. Актуальность темы диссертационного исследования обусловлена наличием следующих проблем:

Во-первых, в Центральноазиатском регионе уже несколько лет идут информационные войны, которые используются во взаимоотношениях и позициях государств региона по тем или иным спорным вопросам, включая пограничные вопросы, этнические вопросы, использование энергетических ресурсов. Наглядным примером являются события, произошедшие на приграничных и спорных территориях между Таджикистаном и Кыргызстаном в 2020-2023 годах, вызвавшие массовые информационные войны. Как отметил известный таджикский исследователь и политолог А. Рахнамо пишет в своем исследовании: «Кыргызская Республика и ее государственные и негосударственные организации использовали все доступные возможности на виртуальной арене Интернета, чтобы навредить Таджикистану и показать Таджикистан в частности как страну-агрессора» [28]. Хотя реальность была другая, государственные и негосударственные информационные институты из-за слабой информационной подготовки средств массовой информации и низкого уровня профессиональной подготовки наших журналистов не позволили противостоять преимуществу соседней страны в этой информационной войне. В подобных случаях защита общественного мнения, снижение вредного воздействия неверных и ложных сообщений, защита интересов государственных органов и населения являются основными аспектами обеспечения информационной стабильности государства.

Во-вторых, стремительный рост и распространение экстремистской и террористической идеологии из-за рубежа, активизация деятельности этих группировок внутри страны дестабилизировали информационную сферу

Таджикистана, создав угрозу конституционному и политическому устройству государства, светскому государственному строю и национальной безопасности.

В последнее десятилетие наблюдается рост террористических и экстремистских организаций, которые используют информационное пространство для воздействия на мышление молодежи, особенно таджикских трудовых мигрантов, вербуют часть из них в свои ряды и мобилизуют для участия в террористических операциях на территории зарубежных стран. К числу таких группировок относится «Исламское государство», которое посредством пропаганды и промывания мозгов завербовало более 2000 граждан Таджикистана и отправило их в Ирак и Сирию. Или экстремистские и террористические группировки «Партия исламского возрождения», «Группа 24», «Национальная коалиция Таджикистана» ежедневно посредством сети Интернет разрушают и дезорганизуют информационную сферу Республики Таджикистан.

Лидеры, последователи и агенты этих организаций, используя различные методы и механизмы информационных атак, пытаются дестабилизировать мирную обстановку в Республике Таджикистан и призывают народ к государственному перевороту и антиправительственному перевороту.

Руководству Таджикистана необходимо больше внимания уделять созданию и развитию информационной инфраструктуры республики в целях организации противодействия информационным угрозам. Потому, что от того, как будут решены вышеуказанные проблемы и вопросы, зависит создание системы обеспечения информационной безопасности на необходимом и достаточном уровне. Неоспоримым является тот факт, что Республика Таджикистан является неотъемлемой частью мирового сообщества и не может быть с тороне от мировых информационных процессов.

Создание и использование информационных средств в Республике Таджикистан, совершенствование механизма предоставления и передачи информации, контроль за сбором и распространением информации со стороны государства и соответствующих органов создадут условия для обеспечения защищенности информационной сферы страны от информационных угроз. Успех в обеспечении информационной безопасности напрямую связан с созданием устойчивой системы защиты, охватывающей как государственные структуры, так и частный сектор. Страны, добившиеся значительных успехов в этой сфере, применяют многоуровневый подход, включающий в себя правовые акты, технические средства защиты, обучение персонала и активную работу по повышению цифровой грамотности населения. Такой комплексный подход позволяет эффективно противостоять различным видам угроз, от кибертерроризма до распространения дезинформации и пропаганды.

В современном мире, характеризующемся стремительным ростом объемов информации и скоростью ее распространения, формирование новой информационной культуры приобретает критическое значение. Неспособность критически оценивать получаемую информацию, отличать факты от фейков,

становится слабым звеном в цепи информационной безопасности. Именно эта уязвимость используется в информационных атаках, направленных на дестабилизацию общества, подрыв доверия к государственным институтам и манипулирование общественным мнением.

Отсутствие критического мышления, особенно у молодых людей, усиливает воздействие иностранной идеологии, включая экстремистские и радикальные течения. Подобные идеологии, часто распространяемые через социальные сети и другие онлайн-платформы, используют психологические манипуляции и эмоциональное воздействие, чтобы привлечь в свои ряды несформировавшиеся личности. Более того, недостаточное влияние национальных СМИ и доминирование иностранных источников информации усугубляют проблему, создавая информационный вакуум, который легко заполняется пропагандой и дезинформацией. Это ведет к расколу в обществе, эрозии национальной идентичности и ослаблению социальной сплоченности.

Стремительное развитие информационных технологий и распространение средств массовой информации требуют изменения отношения граждан к источникам информации. Необходимо поощрять критическое мышление, развивать навыки проверки фактов и умение отличать достоверную информацию от дезинформации и пропаганды. Это требует не только индивидуальных усилий, но и системной работы государства, направленной на повышение цифровой грамотности населения, развитие национальных СМИ и создание эффективной системы контроля за распространением ложной информации. К этому следует добавить развитие международного сотрудничества в борьбе с киберпреступностью и распространением экстремистской идеологии. Международный обмен опытом и совместные операции по противодействию киберугрозам являются неотъемлемой частью эффективной стратегии информационной безопасности. Также необходимо учитывать и развивать механизмы отслеживания и нейтрализации влияния иноагентов и других акторов, стремящихся дестабилизировать ситуацию в стране. Комплексный подход, объединяющий технические, правовые и образовательные меры, является ключом к обеспечению национальной информационной безопасности в условиях динамично меняющейся информационной среды.

В данной научной работе информационные угрозы рассматриваются как серьезная угроза национальной безопасности Республики Таджикистан и считается необходимым выявление и поиск эффективных путей и механизмов борьбы с ними. Изучение и анализ имеющихся документов и материалов позволяют сделать вывод о том, что в нашей стране создана прочная нормативно-правовая база для выявления информационных угроз и установления широкой и комплексной системы противодействия им. В то же время растущие политические, информационные и идеологические изменения обусловили необходимость их пересмотра и переработки. Вышеперечисленные факторы, а также наличие проблем, связанных с противодействием информационным угрозам, обусловили актуальность изучения данной темы.

Степень научной изученности. Примечательно, что признаки информационных угроз для формирующегося общества Таджикистана проявились уже в первые десятилетия обретения государственного суверенитета, однако эта проблематика не становилась объектом отдельных исследований в научных и образовательных кругах страны вплоть до начала XXI века. В то же время большая часть исследований, проводимых в нашей стране, посвящена изучению информационной безопасности.

Автор данного исследования широко использовал научные труды отечественных и зарубежных ученых и исследователей. Эти исследования можно разделить на следующие группы в зависимости от их научной ценности и объема охвата:

Первую группу составляет серия исследований отечественных исследователей. Например, в научных трудах А.Н. Махмадова [38], З. Сайидзода [43], А.Сатторзода [44], П.А. Махмадов [52; 53; 51], А.Х. Ибодова [32], А. Абдуджалилова [62] и других ученых анализируется современное состояние информационной системы страны, ее ресурсы и возможности [50].

Тема информационной безопасности и ее место в системе политической коммуникации, ее статус и преимущества всесторонне отражены в серии исследований известного таджикского политолога П. Мухаммадзода [66]. Можно сказать, что темы специфики информационной системы страны, состояния, существующих проблем средств массовой информации и других информационных инструментов, основ и факторов, угрожающих информационной безопасности, исследованы и проанализированы в трудах известных политологов А.Н. Мухаммада, А.Х. Ибодова, К.И. Сафиева [55; 56].

Можно сказать, что исследования ученых стран Центральной Азии помогли сравнить ситуацию, особенности и подходы стран региона в борьбе с информационными угрозами.

В частности, в работах исследователей из стран ближнего зарубежья, среди которых Ю.Н. Алёшин [29], З.А. Асадова [46], Г. Ибрагимова [48], Г.К. Искакова [49], Л. Каратаева [75], Б.Е. Рустембаев [57] (в соавторстве с К.К. Нурмаганбетовым, Н.М.Каскатаевым, Б.У. Асиловым) и др., анализируются и обсуждаются отдельные вопросы в информационной сфере, такие как информационная безопасность стран региона, борьба с кибертерроризмом, проблемы управления Интернетом, подходы и механизмы использования информационно-коммуникационных технологий и т. д.

В частности, казахстанский исследователь Г. Ибрагимова сосредоточилась на изучении и анализе поведения стран Центральной Азии в вопросах управления Интернетом и обеспечения информационной безопасности [48].

Статья казахстанского исследователя Г.К. Искаковой посвящена изучению и анализу ситуации в сфере информационной безопасности в Центральной Азии и стратегиям России, США и Китая в регионе. Другой исследователь, З.А. Асадова, в своей статье проанализировала состояние информационного пространства в странах региона и стратегии

информационной безопасности этих стран, уделив особое внимание механизму и особенностям реализации стратегии информационной безопасности Республики Казахстан [46].

Казахстанский исследователь Л. Каратаева также затронула различные аспекты информационной безопасности, такие как частный сектор, статистика, угрозы, и провела комплексный анализ экономики страны, включая передачу комплекса оборудования и продукции, нецелевой импорт программного обеспечения и услуг из-за рубежа, что приводит к росту проблем и угроз в организации инфраструктуры информационных технологий в Республике Казахстан [75].

К вторую группу относятся исследования, комплексно рассматривающие различные аспекты информационной безопасности, методы и механизмы снижения информационных угроз, а также особенности формирования государственной информационной политики. Авторы данного произведения А.В. Дорожкин, В.Н. Ясенов [47], О. Ладыгина [34], А. Гречневиков [31], А.А. Стрельцов [60], М.С. Соколов [59], Ю.Ф. Нуждин [41], А.В. Манойло [37], И.Л. Бачило [30], В.И. Карпов [33], В.К. Новиков [40], Г.Г. Маньшин [76], И.Н. Панарин [42], В.Н. Лопатин [36] и другие.

Вопросы, связанные с состоянием и способами обеспечения информационной безопасности, атаками и войнами в киберпространстве, информационным оружием и его применением в современных и будущих войнах и т. д., подробно исследованы в трудах российских исследователей Г.Г. Маньшина, А.А.Стрельцова, В.Н. Лопатина, В.А. Артоманова, В.К. Новикова и Е.В. Артомановой.

Авторы коллективной работы «Центральная Азия: социальные и гуманитарные индикаторы» [35] обратили внимание на столь деликатный вопрос в региональной политике стран региона – использование «мягкой силы», а также отметили рост информационных угроз и их влияние на социальный и гуманитарный климат стран.

К третьей группе литературы составляют исследования ученых зарубежных стран, особенно западных, внесших особый вклад в понимание сущности и содержания информационных угроз, особенно их видов – атак и информационных войн, и сравнение их с Таджикистаном. В этом контексте можно упомянуть ряд исследований европейских ученых К. Синна [82], П. Рона [83], Т.Л. Томаса [61], Ф. Уэбстера [45] и других. В частности, Ф. Уэбстер в своих трудах в основном рассматривал организационные и психологические аспекты информационного сопротивления, включая информационные атаки и информационную войну.

Следует отметить, что зарубежными учеными тщательно и всесторонне изучена проблематика информационной безопасности и ее компонентов, которые широко используются на международной арене. В то же время эксперты, политологи, аналитики и исследователи Республики Таджикистан активно занимаются исследованием и изучением угроз информационной безопасности как внутри страны, так и на международном уровне.

Вместе с тем, важные направления международного сотрудничества Республики Таджикистан в сфере обеспечения информационной безопасности и противодействия информационным угрозам со странами Центрально-Азиатского региона, СНГ, Евросоюза, США требуют детального и всестороннего исследования в рамках региональных и международных структур и институтов.

Связь работы с программами (проектами) научной работы. Диссертационная работа на тему «Информационные угрозы и противодействие в контексте сотрудничества Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в области безопасности в первой четверти XXI века» выполнена в рамках реализации пятилетнего плана научно-исследовательской работы кафедры зарубежного регионоведения Таджикского национального университета по теме «Центральная Азия в новой системе международных отношений в 2016-2020 годы».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Главной целью диссертационного исследования является анализ, изучение и выявление информационных угроз, их уровня, масштабов и последствий для информационного пространства стран Центральной Азии. Для достижения этой цели автором были определены следующие задачи:

- выяснение понятия, сущности и специфических признаков информационных угроз в отечественных и зарубежных научных источниках и литературе;
- выявить теоретико-методологические основы изучения современных информационных угроз;
- анализ предпосылок и причин возникновения информационных угроз и степени их влияния на информационное пространство стран Центральной Азии в начале XXI века;
- анализ ситуации и состояния информационного пространства стран Центральной Азии в начале XXI века;
- изучить и сравнить позиции и подходы стран региона в борьбе с информационными угрозами;
- определение приоритетных направлений сотрудничества стран региона в борьбе с информационными угрозами;
- определение перспектив сотрудничества стран Центральной Азии в борьбе с информационными угрозами.

Объект исследования является изучение и анализ предпосылок возникновения угроз и препятствий, проблем и вызовов на региональном и международном уровнях, а также степени их влияния на информационное пространство стран региона.

Предметом исследования является анализ и классификация информационных угроз, их сущность и последствия для пространства стран Центральной Азии.

Этапы исследования диссертации охватывает 1991-2025 годы. Научно-исследовательская работа проводилась на кафедре зарубежного

регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета. Хронологические рамки исследования охватывают период с момента обретения независимости Таджикистаном до 2025 года.

Теоретическую основу исследования составили труды отечественных и зарубежных исследователей, известные теории науки международных отношений по вопросам национальной безопасности, информационной безопасности, информационных угроз и другим вопросам, связанным с рассматриваемой темой. Методологическую основу исследования составляют системный, сравнительный, научный анализ и прогнозирование, методы и подходы, анализ и оценка.

Источниковая база диссертационного исследования. В научном исследовании был использован ряд источников, которые можно классифицировать следующим образом:

Первую группу составляют научные труды, речи [23; 24; 20; 78; 25; 21] и послания Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Э. Рахмона [26; 22; 69; 27; 15; 26]. Ежегодные послания и выступления Лидера нации Э. Рахмона охватывают различные аспекты национальной безопасности, информационной безопасности, борьбы с терроризмом и экстремизмом, предотвращения вербовки молодежи в террористические и экстремистские группировки и организации, информационных угроз и их влияния на процесс воспитания молодежи, информатизации образовательных учреждений, обеспечения доступа молодежи к сети Интернет, создания электронных библиотек и дистанционного обучения, ознакомления подрастающего поколения с современными информационно-коммуникационными технологиями и т.п.

Вторую группу источников составляют нормативно-правовые и официальные документы, к которым относятся законы Республики Таджикистан «Об информации» [8], «Об информатизации» [9], «О защите информации» [12], Концепция внешней политики Республики Таджикистан [4], Концепция государственной информационной политики Республики Таджикистан [3] и др [10; 7; 14; 13; 6; 11; 5; 17; 1; 18; 2; 19].

Третью группу составляют статистические и информационные издания, а также сборники других официальных документов [77; 73; 71; 74; 79; 66; 81; 68; 16; 80; 70]. Следует отметить, что изучение официальных нормативно-правовых документов в рамках СНГ, ШОС, ОДКБ и широкое использование различных электронных материалов официальных сайтов позволяет анализировать, сопоставлять и обобщать вопросы, связанные с информационными угрозами и вызовами и их влиянием на информационное пространство Республики Таджикистан и других стран Центральной Азии.

Научная новизна исследования заключается в том, что тема информационных угроз и их влияние на информационное пространство стран региона, в том числе Республики Таджикистан, не получила комплексного

изучения и разработки в отечественной научной литературе и в настоящее время представлена в форме диссертационного исследования.

Научные новизны представлены в следующем виде:

- проанализированы понятие, сущность и смысловые границы информационных угроз, а также предложена методология единого подхода к изучению данной проблемы;
- выявлены и конкретизированы факторы и контексты возникновения информационных угроз в начале XXI века, а также основные причины их распространения в Центральной Азии;
- проанализированы и сопоставлены состояние и ситуация информационного пространства стран Центральной Азии, особенности подходов и представлений стран региона в борьбе с информационными угрозами;
- проанализированы направления сотрудничества стран Центральной Азии по противодействию информационным угрозам в рамках Содружества Независимых Государств (Содружество Независимых Государств);
- освещены проблемы и достижения Республики Таджикистан в организации системного и эффективного противодействия информационным угрозам;
- проанализированы перспективы сотрудничества стран Центральной Азии в борьбе с информационными угрозами с учетом накопленного опыта.

1. Основное положения, выносимые на защиту:

1. Проблематика информационных угроз в контексте формирования и обеспечения информационной безопасности в стратегии внешней политики государств Центральной Азии в первой четверти XXI века приобрела особое значение. В условиях стремительной цифровизации, развития киберпространства и увеличения трансграничных информационных потоков вопросы защиты информационного суверенитета и противодействия информационным вызовам становятся неотъемлемой частью как региональной, так и национальной повестки безопасности. Данный аспект находится в центре внимания широкого круга историков, политологов и специалистов в области международных отношений. Однако, несмотря на возрастающий интерес научного сообщества и экспертов, до настоящего времени в учебной и прикладной литературе не выработан единый универсальный подход к понятию «информационные угрозы». Его трактовка остаётся размытой и противоречивой, что затрудняет формирование всеобъемлющей стратегии реагирования на подобные вызовы как на национальном, так и на региональном уровне.

Отсутствие методологической определённости в отношении сущности информационных угроз препятствует разработке эффективных механизмов международного сотрудничества в сфере информационной безопасности. Это в особенности актуально для стран Центральной Азии, где уровень уязвимости информационного пространства остаётся высоким, а институциональные механизмы защиты находятся на стадии становления. В данном контексте

особую значимость приобретает необходимость научного осмысления концептуального аппарата и выработки точных теоретических оснований для анализа информационных угроз.

2. Информационная сфера государств Центральной Азии характеризуется рядом специфических особенностей, связанных с различиями в уровне развития национальных информационных систем, институциональных структур, степени цифровизации, а также политико-правовой базы регулирования информационного пространства. Существенное значение имеет и уровень информационной культуры в каждой отдельной стране, включая как институциональные, так и массовые формы восприятия информации, которые напрямую влияют на устойчивость общества к внешнему информационному воздействию.

Эти различия во многом определяют разнообразие подходов государств региона к обеспечению информационной безопасности и противодействию информационным угрозам. Каждое из центральноазиатских государств формирует собственную стратегию, исходя из национальных приоритетов, политической системы, уровня технологического развития и внешнеполитических ориентиров. В результате отсутствует единый универсальный механизм реагирования на информационные вызовы, а достигнутые результаты различаются как по степени эффективности, так и по масштабу практической реализации.

Тем не менее, несмотря на выраженные национальные особенности, все страны региона признают наличие общих угроз, связанных с информационным воздействием, разрушительной пропагандой, киберугрозами и внешним вмешательством в информационные процессы. Это обстоятельство создаёт предпосылки для углубления сотрудничества и координации усилий в рамках многосторонних форматов – таких как ОДКБ, ШОС, а также двусторонних соглашений между странами региона.

3. Подобно другим государствам Центральной Азии, информационная сфера Республики Таджикистан сталкивается с целым рядом рисков и вызовов, среди которых наибольшую значимость приобретают именно информационные угрозы. В условиях возрастания уязвимости информационного пространства они выступают катализатором и усиливающим фактором других дестабилизирующих процессов. В частности, они способствуют обострению этнических и приграничных конфликтов, усложняют доступ к водным ресурсам, усиливают влияние религиозного и политического экстремизма, а также создают дополнительные риски в таких сферах, как трудовая миграция, наркотрафик и деятельность транснациональных организованных преступных группировок.

Таким образом, информационная безопасность превращается в комплексную проблему, которую следует рассматривать не только как самостоятельное направление государственной политики, но и как ключевой элемент разработки стратегий и программ обеспечения национальной и региональной безопасности. Это требует включения информационного фактора

в деятельность соответствующих государственных структур, аналитических центров и международных партнёров при формировании многоуровневых ответов на современные вызовы. Игнорирование данного подхода может привести к недооценке влияния информационных угроз на социально-политическую стабильность как внутри страны, так и в регионе в целом.

4. В условиях стремительного развития цифровых технологий и беспрецедентного расширения спектра информационных угроз, которые с лёгкостью преодолевают государственные границы, необходимость коллективного ответа на данные вызовы становится всё более очевидной. Трансграничный характер современных информационных атак, высокая скорость их распространения и способность оказывать воздействие на политическую, социальную и культурную стабильность государств обуславливают потребность в создании устойчивых механизмов межгосударственного взаимодействия в сфере информационной безопасности.

Именно эти реалии стимулируют страны Центральной Азии, включая Республику Таджикистан, к выработке и реализации коллективных форм противодействия. Таджикистан активно участвует в разработке механизмов обмена информацией, совместного мониторинга, координации кибербезопасности и формировании единой нормативно-правовой базы борьбы с информационными угрозами как в рамках многосторонних структур – ШОС, ОДКБ, – так и на двустороннем уровне. Создание таких институтов и платформ сотрудничества не только способствует повышению устойчивости национальных систем безопасности, но и обеспечивает формирование коллективной региональной стратегии, способной эффективно реагировать как на деструктивную активность негосударственных структур, так и на возможные действия внешнеполитических субъектов, использующих информационные технологии в качестве инструмента геополитического давления.

5 . В условиях современной геополитической конфигурации внешние акторы для достижения собственных стратегических целей активно используют весь спектр современных информационных технологий. В этом процессе особое место занимают инструменты психологического давления, информационно-пропагандистского воздействия, а также технические средства информационного влияния на критически важные системы. Информационное пространство превращается в арену скрытого противоборства, где предпринимаются попытки манипуляции общественным сознанием, подрыва доверия к государственным институтам и дестабилизации внутренней политической обстановки.

Методы информационно-психологического и пропагандистского характера направлены на формирование определённых моделей поведения и идеологических установок, в то время как технические средства используются для дестабилизации работы инфраструктуры, утечки данных и осуществления кибершпионажа. Все эти формы воздействия применяются в рамках гибридных стратегий, что требует от государств, в том числе стран Центральной Азии,

усиленного внимания к вопросам информационной безопасности и выработки устойчивых механизмов противодействия.

6. В условиях современной глобальной реальности обеспечение национальной безопасности предполагает своевременное и эффективное реагирование на реальные и потенциальные угрозы, способные нанести ущерб жизненно важным интересам личности, общества и государства. Информационное пространство, выступая новой стратегической сферой, становится неотъемлемым элементом всех уровней общественно-политической жизни и одновременно делает их уязвимыми для широкого спектра деструктивных воздействий.

Взаимозависимость глобальных компьютерных сетей и их высокая подверженность различным видам вмешательства – как преднамеренного, так и случайного – создают серьёзные риски для национального суверенитета, социальной стабильности и прав граждан. Последствия подобного рода воздействия могут варьироваться от кибератак на критически важные объекты инфраструктуры до масштабных информационно-пропагандистских кампаний, направленных на расшатывание внутренней политической стабильности.

В этой связи особое значение приобретает разработка и постоянное совершенствование правовой базы, направленной на защиту интересов личности, общества и государства от информационных угроз. Такая правовая основа должна учитывать как международные обязательства, так и особенности национальной информационной среды, обеспечивая баланс между необходимостью безопасности, с одной стороны, и соблюдением демократических принципов и прав человека – с другой.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты могут оказаться полезными в профессиональной деятельности специалистов в области международных отношений, политологии, информационно-аналитической деятельности, журналистики в целях повышения эффективности развития системы обеспечения информационной безопасности Республики Таджикистан. Оригинальные положения, указания, выводы и научные рекомендации по теме исследования могут служить важным научным источником и эмпирической базой для дальнейшего рассмотрения вопросов в области обеспечения информационной безопасности, проблем структурных учреждений, реализующих такую деятельность в информационном пространстве страны.

Степень достоверности результатов диссертационного исследования является точность данных, достаточность количества исследовательского материала, обработки результатов исследования и объема публикаций. Выводы и рекомендации основаны на научном анализе результатов теоретических исследований.

Соответствие диссертации научной специальности. Диссертация на тему «Информационные угрозы и противодействие в контексте сотрудничества Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в области безопасности в первой четверти XXI века» пригодна для получения ученой

степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.15 – История международных отношений и внешней политики (исторические науки).

Личный вклад соискателя ученой степени. Разработка, обоснование, обработка и всесторонний анализ темы диссертационного исследования являются продуктом личной деятельности автора. Все этапы реализации намеченного плана научно-исследовательской работы осуществлялись при непосредственном участии и по предложению автора. Автор внес личный вклад в процесс изучения и анализа информационных рисков в условиях роста и расширения глобальных информационных угроз и, в связи с этим, расширения регионального и международного сотрудничества по противодействию информационным угрозам в технической и политической сферах, показаны возможности и пути развития системы обеспечения информационной безопасности.

Апробация и внедрение результатов диссертационной работы осуществлялись на разных этапах ее выполнения. Основные результаты исследования отражены в научных статьях автора.

Диссертация была обсуждена на расширенном заседании кафедры зарубежного регионоведения факультета международных отношений Таджикского национального университета и представлена на очередную экспертизу учреждения.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации автором опубликовано 7 научных статей в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан и 3 научных статьях в сборнике статей научно-теоретических конференций

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из 177 страниц компьютерного текста и состоит из введения, общего описания исследования, трех глав, подразделов, заключения, а также списка использованной литературы и источников.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертации излагаются значимость и важность исследования, степень его научной изученности, основные цели и задачи, хронологические рамки, объект и предмет исследования, методологическая основа диссертации, источниковая база, научная новизна работы, теоретическая и практическая значимость работы, а также результаты исследования.

Первая глава диссертации называется **«Теоретико-методологические основы исследования концепция понятия информационных угроз»**, а ее первый подраздел посвящен **«Определению и описанию информационного риска в научной литературе»**.

В начале XXI века, с кардинальными изменениями в структуре международных отношений и глобализацией, наряду с развитием цифровых и информационно-коммуникационных технологий, возникла новая геополитическая реальность – так называемая информационная геополитика. Сфера информации превратилась в площадку для острой конкуренции и информационного противостояния между государствами, корпорациями и

негосударственными структурами. В этих условиях, в целях доминирования в информационном пространстве и контроль над общественным сознанием, информационные угрозы стали использовать как способ давления на внешнюю и внутреннюю политику государств.

Информационные угрозы с использованием современных информационных технологий, вполне может способствовать к снижению традиционных социальных ценностей, к уничтожению национальной идентичности и территориальной целостности государства. В этом контексте исследования новых методов и способов противостояния информационным угрозам, приобретает огромное значение.

Источники информационных рисков разделяются на внутренние и внешние. Внутренние угрозы, такие как ошибки пользователей, проблемы программного обеспечения и оборудования, приводят к уязвимости систем. К числу основных внешних угроз информационной безопасности относятся вредоносные программы (вирусы и иное ПО), несанкционированный доступ, а также последствия стихийных бедствий. Классификация информационных угроз осуществляется по методам и средствам их реализации и включает такие категории, как радиоэлектронные, правовые и организационные.

Под информационной угрозой принято понимать действие или совокупность действий, которые потенциально способны привести к несанкционированному изменению, фальсификации или использованию данных, а также к нарушению их конфиденциальности, целостности и доступности. Таким образом, указанные угрозы представляют особую значимость не только в технологическом аспекте (будь то случайный или умышленный характер), но также в социально-политическом контексте.

В научной литературе определение и классификация информационных угроз способствуют формированию общего понимания рисков, воздействующих на информационные системы, а также выявлению уязвимостей и разработке соответствующих контрмер. Данное направление обладает стратегической важностью для обеспечения информационной безопасности и устойчивости как внутренней, так и международной политики, требуя скоординированных усилий со стороны государства, частного сектора, гражданского общества и международных партнеров.

В этих целях представляется необходимым реализовать следующий комплекс мер:

1. Национальное законодательство должно быть гармонизировано с международными стандартами, всесторонне и детально регламентируя аспекты информационной безопасности и противодействия киберпреступности.
2. Техническая инфраструктура безопасности и технологии киберзащиты подлежат регулярному обновлению и совершенствованию с учетом мирового опыта и новейших достижений в данной области.

3. Следует обеспечить подготовку и повышение квалификации специалистов в сфере кибербезопасности, внедряя непрерывные образовательные программы и тренинги для повышения уровня грамотности и профессиональных компетенций.
4. Необходимо создание специализированных киберподразделений и служб анализа информационных угроз с последующей интеграцией их деятельности с органами безопасности и разведки.
5. Ключевое значение приобретает вовлечение гражданского общества и повышение медиаграмотности населения для противодействия дезинформации и манипулятивным пропагандистским кампаниям.
6. Требуется укрепление международного сотрудничества с региональными и глобальными организациями в сфере противодействия информационным угрозам и киберпреступности.

Таким образом, в современных условиях информационные и киберугрозы представляют собой стратегическую проблему национальной безопасности и политической стабильности Таджикистана, решение которой должно основываться на научном анализе и практическом осмыслении международных отношений и осуществляться посредством комплексной политики и современных методов управления.

Второй подраздел первой главы, озаглавленный **«Методологические основы исследования современных информационных угроз в Таджикистане»**, посвящён анализу ключевых аспектов, связанных с обеспечением информационной безопасности страны. В настоящее время информационное пространство Республики Таджикистан сталкивается с серьёзными вызовами, исходящими как от внутренних, так и от внешних источников.

Современные информационные угрозы условно можно классифицировать на три основные категории: посягательства на права и свободы личности в духовно-информационной сфере; риски, подрывающие систему информационного обеспечения государственной политики; а также угрозы для функционирования национальных информационно-коммуникационных систем.

Внешние вызовы формируются в первую очередь транснациональными организациями, иностранными государствами, террористическими группировками и участниками международной конкуренции, которые активно используют инструменты информационной войны в качестве средства давления. Внутренние источники угроз включают в себя несовершенство законодательной базы, слабость институтов гражданского общества, недостаточное финансирование и дефицит квалифицированных кадров в области информационной безопасности.

Исследование проблематики информационных рисков должно проводиться в русле комплексного анализа, предполагающего баланс политических, экономических и культурных интересов страны. В этом контексте особое значение приобретает национальная информационная

политика, ориентированная на защиту независимости и национальной безопасности, где ключевыми направлениями выступают развитие инструментов информационной дипломатии, совершенствование средств коммуникации и расширение международного сотрудничества в сфере противодействия угрозам.

Учитывая глобальный характер феномена информационных угроз, многообразие новых форм информационных воздействий и эскалацию информационных войн, возрастает необходимость в создании устойчивой системы обеспечения информационной безопасности, адаптации законодательства и укреплении институциональной базы. Кроме того, широкое распространение интернет-технологий и социальных сетей, играющих центральную роль в политических и социальных процессах, подчёркивает актуальность разработки и совершенствования методов профилактики и нейтрализации информационных рисков.

В целом, исследование угроз информационной безопасности в Таджикистане должно проводиться с учётом сочетания внутренних и внешних факторов, специфики современного информационного пространства, а также задач внешней политики и национальной безопасности, что позволит создать прочный научно-практический фундамент для обеспечения устойчивости государства и защиты национальных интересов.

В современных условиях информационных и цифровых противостояний особенно ярко проявляется необходимость координации государственной политики и расширения международного сотрудничества. Таджикистан, являясь частью мирового сообщества, должен активно участвовать в этих процессах, укрепляя собственную систему информационной безопасности с учётом лучших практик и международных стандартов.

Выполнение этой задачи предполагает комплексный анализ информационного пространства страны и принятие оперативных мер в случае возникновения киберугроз и информационных атак. Важнейшим направлением является также повышение уровня киберграмотности граждан, в особенности молодёжи, государственных служащих и представителей частного сектора, что служит важным фактором профилактики угроз.

Формирование культуры ответственного использования информационных технологий, в том числе социальных сетей, а также развитие межсекторального взаимодействия – между силовыми структурами, органами безопасности, профильными специалистами и институтами гражданского общества – должно стать центральным элементом национальной стратегии по обеспечению информационной безопасности.

Не менее значимым направлением выступает создание и развитие национальных платформ кибербдительности, центров реагирования на киберинциденты, а также современных систем мониторинга и анализа информационных угроз на уровне государства, а также в ключевых социальных и экономических секторах. Эти механизмы должны быть направлены не только

на отражение технических атак, но и на нейтрализацию их социальных и психологических последствий.

Государственная политика в области информационной безопасности требует комплексного и междисциплинарного подхода, включающего технические, правовые и социальные аспекты. В частности, необходима разработка законодательных норм по защите прав граждан в цифровом пространстве, введение уголовной ответственности за киберпреступления и информационные угрозы, а также установление стандартов защиты данных и конфиденциальности для организаций и предприятий.

С учётом внутренних и внешних рисков, способных вызвать дестабилизацию и снизить доверие общества к государственным структурам, развитие технологий по предотвращению и реагированию на угрозы информационной безопасности должно рассматриваться в качестве одного из национальных стратегических приоритетов.

В целом, укрепление информационной безопасности в условиях постоянной трансформации цифровой и информационной среды, где угрозы также непрерывно эволюционируют, возможно лишь при проведении устойчивой политики, широкомасштабном сотрудничестве и использовании передовых технологий. Такой подход создаёт основу не только для защиты государственных и общественных интересов, но и для обеспечения устойчивого развития и безопасности таджикского общества в будущем.

Вторая глава диссертационного исследования, озаглавленная **«Информационное пространство Центральной Азии: его специфика и проблемы»**, начинается с анализа состояния и положения информационного пространства региона. В первом подразделе, под названием «Состояние и ситуация информационного пространства стран Центральной Азии», более глубоко рассматривается динамика развития информационной инфраструктуры стран Центральной Азии на фоне масштабных политических и экономических преобразований.

В начале XXI века страны Центральной Азии на фоне глобальных политических и технологических преобразований вступили в фазу активного расширения информационного пространства. Несмотря на стремительное развитие интернет-инфраструктуры и рост числа пользователей, регион столкнулся с новыми вызовами информационной безопасности, включая ведение информационных войн, идеологическое давление, кибератаки и распространение материалов деструктивного и провокационного характера. Основными целями подобных угроз являются дестабилизация политической обстановки в странах, подрыв информационного суверенитета и воздействие на общественное сознание.

В Таджикистане первоначальные шаги по регулированию информационной сферы были предприняты с принятием Концепции информационной безопасности (2003 г.) и Концепции государственной информационной политики (2008 г.). Тем не менее, до настоящего времени не принято специализированного законодательства в области кибербезопасности,

что ограничивает возможности противодействия новым угрозам. Низкий уровень цифровой грамотности населения, дефицит квалифицированных кадров и неразвитость инфраструктуры дополнительно усугубляют ситуацию.

В других странах региона, таких как Узбекистан и Казахстан, уже приняты конкретные стратегии и нормативно-правовые акты. В 2022 году Узбекистан утвердил закон «О кибербезопасности» и выступил с инициативой создания единой региональной сети противодействия кибертерроризму. Казахстан, в свою очередь, демонстрирует более прогрессивные подходы, реализуя современные программы и формируя специализированные центры кибербезопасности. В частности, деятельность хакерских групп, таких как Clone-Security, и проведение разведывательных операций (например, «Paperbug») в последние годы наглядно свидетельствуют о том, что информационное пространство региона находится под постоянным давлением скоординированных атак.

Центральноазиатский форум по управлению интернетом (CAIGF), учрежденный под эгидой ООН в 2016 году, стремится расширить сотрудничество между государственным, частным сектором и гражданским обществом. Однако диспропорция в уровне участия заинтересованных сторон снижает эффективность регионального взаимодействия в борьбе с угрозами.

Экономические и технические факторы также сдерживают развитие цифрового пространства. В частности, низкая скорость интернет-соединения, высокая стоимость услуг, неравенство в доступе между городскими и сельскими территориями, а также слабое развитие современных сетевых инфраструктур усугубляют проблему цифрового разрыва в регионе. Например, по данным за 2022 год, уровень проникновения интернета в Казахстане составил 86%, в Кыргызстане – 55%, в Узбекистане – 50,1%, в Таджикистане – 30,4%, а в Туркменистане – 25,3%.

Пандемия COVID-19 интенсифицировала эти процессы, поскольку закрытие границ и рост онлайн-активности создали дополнительные возможности для радикальных групп, усиливших пропагандистскую деятельность через социальные сети.

Начиная с 2011 года, государства региона посредством региональных и международных организаций, таких как ШОС и ОДКБ, предпринимают усилия по созданию сотрудничающих платформ, нацеленных на обеспечение информационной безопасности и кибербезопасности. Резолюция, предложенная странами-членами ШОС в ООН в 2011 году, а также инициатива Казахстана по формированию группы экспертов по проблемам кибертерроризма служат убедительным свидетельством серьезной значимости данного вопроса.

В совокупности информационные и киберугрозы в Центральной Азии трансформировались в проблему стратегического характера, затрагивающую сферы внешней политики и национальной безопасности. Эффективное противодействие данным вызовам возможно исключительно через региональное сотрудничество, формирование robustной правовой базы,

подготовку квалифицированных специалистов, повышение цифровой грамотности населения и укрепление цифровой инфраструктуры. Лишь посредством использования взаимного опыта и политической интеграции можно предотвратить негативные последствия этих процессов и обеспечить информационную безопасность государств.

Таким образом, анализ информационного пространства Центральной Азии за 2000–2020 годы демонстрирует, что развитие информационных технологий создало как новые возможности, так и серьёзные вызовы для политической и экономической стабильности региона, что обуславливает необходимость тесного сотрудничества и реализации эффективной информационной стратегии в целях обеспечения информационной и цифровой безопасности стран Центральной Азии.

Во втором подразделе второй главы под названием **„Страны Центральной Азии в борьбе с информационными угрозами: подходы и проблемы государств“** рассматриваются современные трудности государств региона в сфере информационной безопасности. После обретения суверенитета в 1991 году государства Центральной Азии столкнулись с новыми вызовами своей национальной безопасности. Наряду с традиционными угрозами, такими как экстремизм, организованная преступность и контрабанда наркотических веществ, в последнее десятилетие серьёзную озабоченность стал представлять феномен кибертерроризма и атак в информационном пространстве.

Вопросы информационной и кибербезопасности, рассмотренные на международной встрече в Ташкенте 27 февраля 2019 года, были признаны ключевым компонентом региональной безопасности. На данном совещании эксперты региона и представители государственных органов подчеркнули необходимость разработки соответствующей законодательной базы, организации регионального сотрудничества в сфере безопасности и подготовки квалифицированных кадров. Анализ предпринимаемых странами мер показывает, что Республика Узбекистан достигла значительных успехов, учредив в структуре Министерства внутренних дел специализированное подразделение по противодействию кибертерроризму. В Таджикистане, несмотря на активное развитие процессов цифровизации, позиции страны остаются уязвимыми перед хакерскими атаками. Согласно некоторым данным, свыше 84% молодых людей, присоединившихся к террористическим группировкам, в том числе к ИГИЛ, были вовлечены через интернет.

Ключевой характеристикой кибертерроризма является его способность наносить ущерб критически важной национальной инфраструктуре, телекоммуникационным сетям, банковскому сектору и объектам энергетики. Параллельно наблюдается рост экстремистской пропаганды на местных языках в социальных сетях, что свидетельствует о стремлении к расширению идеологического влияния и охвата более широкой аудитории.

Согласно исследованию 2023 года, более 26% кибератак на уровне Азии приходится на долю стран Центральной Азии. Данная статистика указывает на

то, что информационное пространство региона стремительно превращается в арену геополитического и идеологического противоборства. В условиях эскалации информационного противоборства и гибридных атак государствам Центральной Азии надлежит совместно разрабатывать скоординированные меры по обеспечению цифровой и информационной безопасности региона. С начала 2010-х годов, и особенно после принятия «Стратегии информационной безопасности» в 2017 году, страны региона постепенно приступили к формированию общего механизма противодействия цифровым и информационным угрозам.

Суть текущих процессов реализуется на двух уровнях: во-первых, региональная интеграция, в рамках которой предпринимались попытки создания Кибербезопасностного совета Центральной Азии и запуска совместных программ по подготовке профильных специалистов; и во-вторых, международное сотрудничество, в ходе которого государства региона установили связи с лидерами в области цифровизации – Россией, Китаем, США и странами ЕС в сфере борьбы с киберпреступностью и обеспечения информационной безопасности.

Причины возникновения угроз носят не только внешний характер (деятельность спецслужб, экстремистских организаций, геополитические вызовы), но имеют и глубокие внутренние социально-политические и экономические корни: бедность, цифровое неравенство, коррупция, безработица и снижение доверия молодежи к государственным институтам. Проявления экстремизма и киберэкстремизма также берут начало из этих факторов.

Президент Таджикистана в 2003 году своим Указом «Об информационно-коммуникационных технологиях для развития республики», а в 2004 году – Постановлением Правительства № 468 принял «Программу развития ИКТ», на основе которой был запущен процесс развития цифровой инфраструктуры и совершенствования законодательной базы. Параллельно в 2016 году Указом № 622 от 12 ноября была разработана «Национальная стратегия по борьбе с терроризмом и экстремизмом на 2016-2020 годы», уделившая особое внимание противодействию киберэкстремизму и распространению экстремистской идеологии через социальные сети.

Противодействие государств Центральной Азии информационным угрозам затруднено в отсутствие эффективного внутрирегионального диалога и координации. Вследствие существующих политических и приграничных разногласий, недостатка межгосударственного доверия и недостаточности опыта в области сотрудничества по цифровой безопасности процесс информационной интеграции в регионе протекает вяло. Подобный дефицит координации на фоне растущих угроз со стороны киберпреступности и использования ИКТ террористическими организациями (такими как «Хизб ут-Тахрир», «Джамоати Ансоруллох», «Исламское движение Узбекистана») создает серьезные риски для региональной безопасности.

Значительная часть угроз облекается в информационную форму под религиозными, политическими и социальными предлогами и реализуется посредством интернета, социальных сетей и цифровых СМИ. Вследствие этого обеспечение информационной безопасности и противостояние информационному противоборству рассматриваются в качестве неотъемлемой части оборонной и внешнеполитической стратегии, а также составляющей национальной безопасности. В Республике Таджикистан создание специализированных подразделений в Генеральной прокуратуре и иных правоохранительных органах для борьбы с киберэкстремизмом, а также принятие Закона Республики Таджикистан «О противодействии экстремизму» (02.01.2020) служат наглядной иллюстрацией ответных мер государства на современные цифровые вызовы.

Параллельно с этим важнейшим аспектом противодействия экстремизму на идеологическом уровне признается роль сферы образования, в частности, внедрение в учебные программы учреждений общего и высшего образования новых дисциплин, ориентированных на религиоведение и толерантность. Реализуемые при поддержке международных организаций исследовательские и аналитические программы, направленные на углубленное изучение факторов экстремизма, заложили основу для выработки современной политики противодействия экстремизму и терроризму.

В период 2018–2025 годов Республика Таджикистан разработала и приступила к реализации национальной стратегии по противодействию сложным информационным преступлениям и терроризму. Указом Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона за №1033 от 5 марта 2018 года были утверждены «Национальная концепция противодействия легализации преступных доходов, финансированию терроризма и распространения оружия массового поражения» и программа «По устранению угроз на 2018–2025 годы», которые определили ключевые направления борьбы с использованием информационных технологий в целях пропаганды и финансирования экстремистских и террористических группировок. В рамках данной программы Уголовный кодекс Таджикистана был дополнен новыми статьями, предусматривающими наказание за преступления террористической направленности, а также укреплены структуры прокуратуры и оперативных служб, занимающиеся противодействием терроризму и экстремизму.

В 2019 году правительство Таджикистана репатриировало на родину более 300 граждан, возвратившихся из зон конфликта в Сирии, в том числе 84 несовершеннолетних, и предоставило им материальную и психологическую помощь. Наряду с этим, в контексте международного и регионального взаимодействия, включая международную конференцию в Душанбе 4 мая 2018 года и соглашения в рамках ШОС, Республика Таджикистан признала борьбу с информационными угрозами одним из приоритетных направлений своей национальной политики безопасности.

Стратегия противодействия экстремизму и терроризму на 2021–2025 годы включает комплексный подход к нейтрализации практик использования

интернет-сетей для экстремистской пропаганды и вербовки граждан. Особое внимание в данной стратегии уделяется развитию сотрудничества с международными организациями в целях укрепления информационной безопасности и пресечения применения интернет-ресурсов в террористической деятельности. Комплексные схемы финансирования терроризма через интернет, включая использование криптовалют, подставных благотворительных сетей и цифровых платформ, а также киберкриминальные угрозы, такие как фишинг и DDoS-атаки, стали объектом пристального изучения и активного противодействия.

В условиях глобальных киберугроз и вызовов, связанных с использованием интернета, Таджикистан взаимодействует со странами Центральной Азии и международным сообществом в рамках соглашений ШОС и других региональных структур с целью усиления механизмов профилактики и контроля в сфере информационной безопасности, недопущения роста негативного воздействия информационных технологий, применяемых в террористических и экстремистских целях.

Таким образом, политика в области информационной безопасности и противодействия связанным с ней рискам в Таджикистане и регионе Центральной Азии является важной составляющей национальной стратегии безопасности государств в современных условиях и, наряду с негативным влиянием внутренних и внешних факторов в регионе, требует эффективного противодействия.

В современной ситуации для обеспечения информационной безопасности в Центральной Азии необходимо разрабатывать и реализовывать централизованные государственные стратегии, предусматривающие комплексное и сбалансированное использование новейших технологий, модернизированного законодательства, подготовки квалифицированных кадров, а также регионального и международного взаимодействия. Только посредством таких всеобъемлющих мер возможно противостоять постоянно эволюционирующим кибер- и информационным угрозам, а также гарантировать политическую стабильность и безопасность в регионе.

Третья глава диссертационной работы, посвященная **«Направлениям и перспективам сотрудничества стран Центральной Азии в противодействии информационным рискам»**, углубленно анализирует возможности региональной интеграции в сфере информационной безопасности. Первый подраздел данной главы посвящен **«Направлениям сотрудничества стран Центральной Азии в сфере противодействия информационным рискам в рамках интеграционного союза (СНГ и ШОС)»**. Анализ показывает, что, несмотря на заявленные цели укрепления информационной безопасности, реальные механизмы сотрудничества в рамках СНГ и ШОС пока далеки от оптимальных.

Антитеррористический центр (АТЦ) СНГ, выступая в качестве ключевой координирующей структуры в противодействии терроризму, включая кибертерроризм, играет основную роль. На фоне расширяющегося

использования интернета экстремистскими и террористическими группировками первостепенное значение приобретает усиление межгосударственного сотрудничества в сфере кибербезопасности, обмена информацией, а также наращивание институционального и законодательного потенциала.

Для эффективного противодействия кибертерроризму и киберэкстремизму необходимы формирование единого регионального информационного пространства, расширение технических и профессиональных возможностей правоохранительных органов, а также разработка конкретных и всеобъемлющих нормативно-правовых актов. В данном контексте активное участие государств региона в международных платформах и совместных учениях рассматривается в качестве инструмента усиления виртуальной безопасности и борьбы с трансграничными угрозами.

В эпоху глобализации проникновение информационных технологий в общественно-политическую жизнь государств породило новые вызовы для системы международной безопасности. В числе основных угроз международной информационной безопасности выделяются такие формы, как применение информационного оружия, ведение информационных войн, осуществление информационного терроризма, совершение киберпреступлений, распространение вредоносной информации и атаки на информационную инфраструктуру. Подобные вызовы провоцируют дестабилизацию государственных структур и социополитических процессов на региональном и глобальном уровнях.

В рамках ШОС вопросы информационной безопасности подвергаются серьезному обсуждению, а между государствами-членами налажено взаимное сотрудничество по противодействию информационным угрозам и защите информационного пространства. Декларации и соглашения ШОС, в частности «План действий по обеспечению международной информационной безопасности» и «Правила поведения в области обеспечения международной информационной безопасности», заложили правовую основу и механизм координации государств-членов, обеспечивая общее понимание и региональное взаимодействие в целях предупреждения и нейтрализации угроз.

Параллельно с этим Республика Таджикистан вносит значительный вклад в укрепление многостороннего сотрудничества в сфере информационной безопасности и выработку подходов к противодействию соответствующим угрозам в рамках ШОС и на международной арене. В условиях глобальных трансформаций и эскалации информационного противоборства использование информационных технологий утвердилось в качестве ключевого элемента политической и военной конкуренции, что актуализирует необходимость консолидации национальных и региональных усилий для обеспечения информационной безопасности и политической стабильности.

В эпоху глобализации и стремительного развития информационных технологий международная информационная безопасность стала рассматриваться как важный и комплексный элемент внешней политики и

международных отношений. С начала 2000-х годов информационные угрозы, включая применение информационного оружия, ведение информационных войн, информационный терроризм, киберпреступность, распространение дезинформации и деструктивные атаки на информационную инфраструктуру, трансформировались в качественно новый уровень трансграничных и политических рисков.

В 2007 году на заседании Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) в Бишкеке был принят План действий по обеспечению международной информационной безопасности, который заложил основы регионального сотрудничества в противодействии информационным угрозам. В 2010 году в Екатеринбурге были приняты первые декларация и соглашения ШОС по вопросам информационной безопасности, обеспечившие общее понимание терминологии и механизмов координации защитных мер.

В 2013 году на саммите в Бишкеке лидеры стран ШОС договорились о защите открытого, прозрачного и безопасного информационного пространства, а также о приверженности принципам уважения суверенитета и невмешательства во внутренние дела государств. В 2014 году в Душанбе была подписана Душанбинская декларация по международной информационной безопасности, которая, наряду с обеспечением защиты прав человека в информационном пространстве, запрещает использование информационных технологий для подстрекательства к конфликтам и вмешательства.

В 2014 году Республика Таджикистан совместно с Россией, Узбекистаном и Китаем на уровне ООН представила официальный документ под названием «Правила поведения государств в области обеспечения международной информационной безопасности», который, хотя изначально не получил широкой поддержки, продемонстрировал признаки активизации совместной международной деятельности в данном направлении.

Сотрудничество стран ШОС в сфере информационной безопасности ориентировано на создание механизмов контроля, гармонизацию законодательства и укрепление атмосферы доверия в регионе для противодействия информационным угрозам. Укрепление всеобъемлющей системы информационной безопасности на региональном и глобальном уровнях, в которой права человека и уважение суверенитета являются основополагающими принципами, представляет собой важную задачу внешней политики и международных отношений.

В целом, исследование демонстрирует, что основной целью государств-членов ШОС и Республики Таджикистан является обеспечение эффективного сотрудничества в борьбе с информационными угрозами и защита региональной и глобальной стабильности и безопасности, что, с учетом международных событий и технологических трансформаций, приобретает с каждым днем все большую значимость. Наше исследование выявляет новые форматы международного сотрудничества в противодействии информационным угрозам, а также необходимость укрепления региональной и глобальной системы

информационной безопасности на основе международного права и внешнеполитического курса государств.

Вторая подраздел третьей главы посвящена анализу перспектив сотрудничества стран Центральной Азии в противодействии информационным угрозам, детализируя проблемы, которые становятся для региона все более актуальными. В XXI веке информационные технологии рассматриваются в качестве ключевого элемента политического, экономического развития и глобальной безопасности. С начала XXI века регион Центральной Азии столкнулся с ростом информационных угроз, проистекающих из преступного использования информационных технологий и кибератак. С 2000 по 2022 год число пользователей интернета в регионе возросло со 113 тысяч до более чем 42 миллионов человек, а охват населения цифровым пространством составил от 25% до 86% (например, в Казахстане – 86%, в Туркменистане – 25,3%). Эти факторы одновременно создали новые кибервозможности и киберриски.

Страны региона, учитывая растущие угрозы кибертерроризма и информационной безопасности, включая влияние экстремистских группировок и распространение экстремизма в виртуальном пространстве, реализовали законодательные меры и создали специализированные институты. Например, в 2022 году в Узбекистане был принят Закон о кибербезопасности, а в 2005 и 2013 годах были учреждены специальные структуры для реагирования на компьютерные инциденты. Кыргызстан также с 2019 года действует в рамках Концепции информационной безопасности и различных инициатив в сфере национальной кибербезопасности. Казахстан приступил к разработке новой стратегии кибербезопасности в 2022 году с программами «Киберщит» и «Киберщит 2.0».

Параллельно региональное сотрудничество в рамках международных и региональных организаций, таких как СНГ и ШОС, способствует развитию системы информационной безопасности. В частности, в 2001 году в Беларуси было подписано Соглашение о сотрудничестве в борьбе с преступлениями в сфере информационных технологий, а в 2011–2013 годах страны региона присоединились к глобальной сети групп компьютерного реагирования (CERT). Кроме того, в 2000 году Организацией СНГ был учрежден Антитеррористический центр, который играет crucial роль в координации антитеррористических мер.

В современных условиях высокая скорость изменений и стремительное развитие информационно-коммуникационных технологий порождают новые и сложные вызовы национальной безопасности и общественной стабильности. Использование информационных технологий в деструктивных целях, включая применение информационного оружия для нанесения ущерба государственным структурам и обществу, приобрело характеристики «умной силы» или «острой силы» (Sharp Power), реализуемой скрытно и высокоэффективно.

Киберугрозы и информационные вызовы, осуществляемые в форме виртуальных атак, распространения дезинформации, пропаганды радикальных и экстремистских идеологий, хакерских вторжений и использования

вредоносного программного обеспечения, превратились в серьезную проблему для региона Центральной Азии и, в частности, для Таджикистана. Эти угрозы не только нарушают информационную безопасность, но и оказывают негативное воздействие на политическую и социальную стабильность страны.

Параллельно развитие киберпреступности и применение информационного оружия, использующего ботов и троллей для манипуляции общественным сознанием, подрывают доверие общества к государственным институтам и представляют собой значительную опасность. Противодействие этим вызовам требует совместных усилий государства и общества по укреплению кибербезопасности, развитию нормативно-правовой базы и повышению информационной грамотности.

Для Таджикистана ключевыми информационными рисками являются: усложнение киберпреступлений, широкое использование информационного оружия в политической борьбе, информационное давление со стороны внешних сил, распространение экстремистских идеологий и угрозы информационной автономии. Все эти вопросы имеют стратегическое значение для обеспечения национальной безопасности и устойчивого развития страны.

Республика Таджикистан, с учетом данных угроз, в сотрудничестве со странами региона и региональными организациями, такими как ШОС, ОДКБ и СНГ, находится на этапе формирования комплексной системы информационной безопасности. Данная система должна включать скоординированный политический, правовой и технологический комплекс мер, учитывающий внутренние и международные реалии.

Важной составляющей этого процесса является создание эффективной регуляторной среды, наращивание кадрового потенциала, развитие информационной инфраструктуры и тесное взаимодействие с гражданским обществом. Опыт показывает, что только посредством всестороннего подхода и консолидации усилий государства, общества и международных организаций можно эффективно нейтрализовать информационные угрозы и обеспечить устойчивое развитие страны.

В заключение важно отметить, что укрепление информационной безопасности в Таджикистане и регионе Центральной Азии представляет собой одно из приоритетных направлений национальной политики безопасности, неразрывно связанное с развитием и совершенствованием информационных технологий, а также с гармонизацией государственной политики с национальными интересами стран региона.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные результаты исследования. Концептуальный анализ данного исследования позволяет увидеть, что в течение первых двух десятилетий XXI века государства Центральной Азии, решая экономические, социальные и политические проблемы, столкнулись с рядом рисков, которых никто не предвидел в начале их независимости.

1. Ситуация в Центральной Азии осложняется ее геополитическим положением и нестабильностью региона. Угрозы киберпреступности варьируются от относительно невинных онлайн-преследований и хактивизма до серьезных финансовых преступлений, совершаемых с использованием компьютерных технологий. Масштабы компьютерного мошенничества, такого как фишинговые атаки и кража личных данных, растут с каждым годом, нанося значительный экономический ущерб и снижая доверие к онлайн-услугам.

Однако более серьезный риск представляют угрозы кибертерроризма и кибервойны. В условиях геополитической напряженности и присутствия транснациональных террористических организаций Центральная Азия становится все более уязвимой для атак, направленных на дестабилизацию обстановки, разрушение критически важной инфраструктуры (энергетической, транспортной, коммуникационной), подрыв национальной безопасности. Серьезной проблемой также является возможность использования киберинструментов для влияния на общественное мнение, распространения дезинформации и разжигания социальных конфликтов.

Поэтому лидеры стран Центральной Азии вынуждены перейти от реактивной к проактивной стратегии кибербезопасности. Это включает в себя не только усиление наблюдения и мониторинга интернет-пространства, но и внимание к тонким аспектам киберзащиты. Необходимы инвестиции для разработки современных систем кибербезопасности, обучения ИТ-специалистов и развития международного сотрудничества в борьбе с киберпреступностью. Важно иметь надежную информационную инфраструктуру, защищенную от внешних атак и внутренних угроз.

В Таджикистане, как и в других странах, существует необходимость разработки стратегии информационной безопасности, минимизирующей риски и угрозы, связанные с использованием информационных технологий. Информационная безопасность в данном контексте рассматривается как состояние, при котором информационная сфера защищена от негативных внутренних и внешних воздействий. Это включает в себя как защиту данных, так и обеспечение права граждан на свободный доступ к информации.

Таким образом, обеспечение информационной безопасности Таджикистана должно стать стратегической задачей, требующей комплексного подхода и сотрудничества всех заинтересованных сторон. Важно развивать не только технические средства защиты информации, но и формировать культуру осознанного потребления информации, создающую устойчивое и безопасное информационное пространство для всех граждан [1-А], [6-А].

2. Информационная безопасность охватывает широкий комплекс вопросов, связанных с защитой данных и информационных систем от несанкционированного доступа, использования, раскрытия, изменения или уничтожения. Это не только техническая проблема, но и многогранная задача, затрагивающая политические, экономические, социальные и культурные аспекты жизни общества. В основе данной концепции лежит обеспечение защиты субъектов информационного взаимодействия (граждан, организаций,

государства) от негативного воздействия внутренних и внешних угроз, которые могут нарушить их информационные потребности и права. Эти угрозы могут варьироваться от киберпреступности и хакерских атак до дезинформации, пропаганды и информационной войны [1-А], [2-А], [6-А].

3. Анализ информационной безопасности с философской точки зрения, особенно с онтологических, гносеологических и аксиологических позиций, позволяет глубже понять ее сущность. Онтологический аспект определяет сущность информационной безопасности как состояние, при котором устранены угрозы целостности информационных объектов и стабильности информационной среды. В контексте Таджикистана это означает защиту критически важной инфраструктуры, государственных информационных систем, а также обеспечение стабильности работы интернет-провайдеров и других сетей связи. Эпистемологический аспект фокусируется на понимании и управлении информационными рисками.

Аксиологический аспект, пожалуй, наиболее важен для понимания информационной безопасности в конкретных социальных и культурных контекстах. В случае с Таджикистаном это отражает ценности таджикского общества, его культурные особенности и информационные потребности граждан.

Антропологический подход фокусируется на безопасности личности как субъекта информационного взаимодействия. В эпоху цифровизации особую актуальность приобретают защита персональных данных, обеспечение информационной грамотности населения и профилактика кибербуллинга. В Таджикистане это включает в себя пропаганду безопасного использования Интернета среди молодежи, обучение граждан основам кибербезопасности и разработку эффективных механизмов защиты прав граждан в цифровом пространстве.

В условиях глобализации обеспечение национальной безопасности приобретает особое значение как важный фактор культурного развития Таджикистана. Защита от внешних информационных угроз, борьба с дезинформацией, направленной на подрыв стабильности в стране, защита национальной идентичности в условиях глобальных информационных потоков – все это требует разработки комплексной стратегии и механизмов обеспечения информационной безопасности. В этом контексте важно рассмотреть международное сотрудничество и обмен опытом с другими странами в сфере кибербезопасности. Развитие национальной системы мониторинга киберугроз, создание специальных подразделений в государственных органах, повышение грамотности населения в сфере кибербезопасности являются одними из основных задач обеспечения информационной безопасности Таджикистана [1-А], [2-А], [6-А].

4. Обеспечение информационной безопасности в современном мире – это не просто техническая задача, а основополагающий аспект национальной и глобальной безопасности. Его эффективность напрямую влияет на решение ключевых вопросов в широком спектре областей: от экономики и обороны до

здравоохранения и социальной устойчивости. В условиях глобализации, когда информация стала стратегическим ресурсом, обеспечение информационной безопасности отдельных государств является неотъемлемой частью построения стабильного и мирного глобального общества. Слабое звено в информационной безопасности одной страны может иметь негативные последствия для всех. Например, успешная кибератака на критически важную инфраструктуру одной страны может вызвать цепную реакцию и нарушить работу глобальных систем, таких как финансовые рынки или энергетические сети.

Обеспечение информационной безопасности – сложный процесс, требующий многогранного подхода. Она включает в себя не только технические средства защиты (антивирусные программы, межсетевые экраны, системы обнаружения вторжений и т. д.), но и организационные, правовые и, что самое главное, социально-культурные аспекты. Техническая сторона, несомненно, важна: защита серверов, сетей, баз данных от несанкционированного доступа, предотвращение утечки конфиденциальной информации – все это требует постоянного совершенствования и обновления. Однако если сотрудники не обладают достаточным уровнем профессионализма, не понимают рисков и не соблюдают правила информационной безопасности, мощные технические инструменты бесполезны [1-А], [2-А], [6-А].

5. Создание эффективной системы информационной безопасности в Таджикистане, как и в других странах, зависит не только от наличия передовой техники и современных технологий, хотя это, несомненно, важная составляющая. Гораздо важнее профессионализм и этические качества специалистов, работающих в сфере информационной безопасности. Их опыт в области криптографии, сетевой безопасности, анализа угроз и реагирования на инциденты является основой надежной защиты. Но наряду с техническими навыками необходимы высокие этические принципы, способность противостоять коррупции и давлению, а также глубокое понимание ответственности за информационную безопасность.

Развитие таких качеств начинается на уровне образования и воспитания. Образовательные программы должны включать не только технические предметы, но и этику профессионального поведения, правовые аспекты информационной безопасности, а также развитие критического мышления для распознавания и предотвращения информационных угроз. Государство играет в этом процессе ключевую роль, разрабатывая и реализуя соответствующее законодательство, разрабатывая программы повышения квалификации, создавая условия для формирования профессионального сообщества специалистов по информационной безопасности. На законодательном уровне должны быть четко определены ответственность за нарушение стандартов информационной безопасности, механизмы реагирования на киберпреступность, а также механизмы защиты прав граждан в цифровом пространстве.

Важным аспектом является формирование информационной культуры всего общества. Гражданам необходимо осознавать связанные с этим риски,

знать, как защитить свою личную информацию и как распознавать фишинговые атаки и другие виды мошенничества. Просветительская работа в этом направлении является обязанностью не только государственных органов, но и образовательных учреждений, средств массовой информации, общественных организаций. Только коллективные усилия, основанные на общей ответственности государства, организаций и граждан, могут обеспечить эффективную информационную безопасность [1-А], [2-А], [3-А].

6. В условиях развития информационного туристического пространства в Таджикистане вопросы информационной безопасности приобретают особую актуальность. Увеличение туристических потоков приводит к увеличению объема обрабатываемой информации и, следовательно, к росту рисков. Системы бронирования отелей, платежные системы, сайты туристических агентств – все это потенциальные цели для кибератак. Обеспечение безопасности этих систем имеет решающее значение для поддержания доверия туристов и развития туристической отрасли. Сюда входят не только технические меры безопасности, но и контроль за соблюдением законодательства, а также обучение сотрудников правилам безопасной обработки информации. Системы контроля должны обеспечивать как защиту от внешних угроз, так и предотвращение утечек информации изнутри. Регулярные аудиты безопасности, тестирование на проникновение и внедрение систем реагирования на инциденты являются важными элементами обеспечения безопасности информационного туристического пространства Таджикистана. Разработка специализированных программ обучения для работников туристической отрасли по вопросам информационной безопасности также является чрезвычайно важной задачей.

Одним словом, эффективная система обеспечения информационной безопасности – это не просто набор технических средств, а сложная многоуровневая система, требующая комплексного подхода, включающего законодательную, организационную, техническую и, что особенно важно, социокультурную составляющие [1-А], [2-А], [6-А].

7. Социальный контент должен стать основой информационных технологий общества. Представленная в диссертации модель информационной безопасности Таджикистана должна основываться на глубоком понимании специфики национальной культуры и социальных норм. Невозможно просто перенять западные модели, не принимая во внимание специфику таджикского общества. Поэтому при разработке кодексов и законов необходимо учитывать эти нюансы и предусматривать механизмы защиты прав и свобод граждан с учетом их культурных условий. Государственная стратегия развития и использования информационных технологий должна быть не просто декларацией, а комплексным планом, включающим цели, задачи, показатели эффективности и механизмы контроля. Необходимо разработать кодекс этики работников сферы информационных технологий, который бы регламентировал их деятельность в контексте защиты прав и свобод граждан. Борьба с дезинформацией и разжиганием ненависти в цифровой среде необходима. При

разработке и внедрении информационных технологий необходимо учитывать культурные аспекты, чтобы они соответствовали традициям и ценностям таджикского народа. Короче говоря, разработка эффективной стратегии информационной безопасности для Таджикистана – сложная и многогранная задача, требующая учета технических, правовых, этических и культурных аспектов. Только комплексный подход, основанный на глубоком понимании специфики таджикского общества в условиях стремительного развития информационных технологий, позволит обеспечить защиту прав и свобод граждан [1-А], [2-А], [6-А].

8. Актуальность этических принципов и правового регулирования информационного пространства Республики Таджикистан неуклонно возрастает в условиях стремительного развития цифровых технологий и их всепроникающего влияния на все сферы жизни общества. Проблема заключается в необходимости адаптации существующих норм и правил к новым реалиям, где информация стала мощным инструментом как созидания, так и разрушения. Простой констатации факта недостаточно, требуется активное внедрение действенных механизмов, способных обеспечить баланс между свободой информации и защитой интересов граждан и государства. Ключевым элементом решения проблемы является развитие саморегулирования в информационной сфере. Это предполагает не только разработку и принятие этических кодексов, но и создание независимых институтов, контролирующих их соблюдение. Такие институты могли бы включать в себя профессиональные ассоциации журналистов, блогеров, IT-специалистов, а также общественные организации, занимающиеся защитой прав человека в цифровом пространстве.

Многоуровневая система обеспечения информационной безопасности должна включать в себя технические, организационные и правовые меры. Техническая безопасность предполагает защиту информационных систем от кибератак и несанкционированного доступа. Организационная безопасность – это создание четких правил и процедур обращения с информацией внутри организаций и государственных органов. Правовая безопасность – это эффективное законодательство и надзор за его исполнением [1-А], [2-А], [3-А].

9. В условиях глобализации на территориях государств появились корпорации и международные организации, которые оказывают как положительное, так и отрицательное воздействие на жизнь людей и национальных государств, угрожая их независимости. В таких условиях необходима разработка концепции высокой интеллектуальной и профессиональной готовности к обеспечению информационной безопасности Таджикистана. В современном мире, характеризующемся стремительным развитием информационных технологий и всепроникающим влиянием цифрового пространства, социальные инициативы, направленные на построение безопасного и эффективного информационного общества, приобретают первостепенную важность. Эти инициативы представляют собой

сложную и многогранную систему, включающую в себя действия на разных уровнях – от государственных структур и крупных общественных организаций до отдельных граждан. Государство, в свою очередь, играет ключевую роль в установлении правовых рамок, разработке стратегий и обеспечении финансирования подобных проектов. Однако эффективность этих мер напрямую зависит от активного участия общества и каждого его члена.

Реализация социальных инициатив в области информационной безопасности – это не просто технический процесс внедрения новых технологий защиты данных. Это комплексный подход, затрагивающий множество аспектов жизни современного человека, от его повседневных привычек в использовании интернета до формирования этических норм поведения в виртуальном мире. Формирование ответственного и грамотного отношения к информации – одна из главных целей этих инициатив. Только при условии высокого уровня цифровой грамотности населения можно эффективно противостоять различным информационным угрозам, таким как киберпреступления, дезинформация, манипуляции общественным мнением [1-А], [2-А], [3-А], [6-А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ :

1. Разработка стратегии по формированию и развитию высокоинтеллектуального и компетентного населения Республики Таджикистан – задача первостепенной важности, требующая комплексного подхода. В условиях стремительного развития информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) обеспечение всесторонней готовности граждан к современным вызовам становится критическим фактором национальной безопасности и экономического процветания. Современный мир характеризуется интеграцией таких технологий, как Интернет вещей (IoT), искусственный интеллект (ИИ), облачные технологии, блокчейн, аналитика больших данных, электронное правительство, цифровое здравоохранение и криптовалюты, которые, несомненно, трансформируют все аспекты жизни общества.

Поэтому, стратегия развития интеллектуального потенциала населения должна учитывать эти вызовы. Она должна включать в себя разработку и реализацию программ по цифровой грамотности, обучению критическому мышлению, способности отличать достоверную информацию от фейковых новостей, а также повышению осведомлённости граждан о рисках, связанных с использованием ИКТ. В целом, стратегия должна быть направлена на гармоничное развитие ИКТ и максимизацию их потенциала для процветания Республики Таджикистан, одновременно минимизируя потенциальные риски. Только комплексный и системный подход позволит обеспечить всестороннюю подготовку населения к вызовам современного мира.

2. Расширение сферы применения информационных технологий, несомненно, создало беспрецедентные возможности для экономического развития и повышения эффективности государственного управления. Однако,

как и любой мощный инструмент, ИТ-технологии могут быть использованы во вред, создавая сложную и многогранную картину информационных рисков. Геополитическая напряженность усугубляет эти проблемы, превращая информационное пространство в арену скрытой и явной борьбы за влияние. Отсутствие соответствующих законов и механизмов регулирования информационного пространства также способствует распространению информационных угроз. Для эффективного противодействия этим угрозам необходимо разработать комплексную стратегию информационной безопасности, включающую совершенствование законодательства, разработку систем киберзащиты, повышение осведомленности граждан и международное сотрудничество. Необходимо создать международные механизмы контроля за разработкой и применением оружия массового поражения, в том числе информационного оружия. Только такой подход может гарантировать стратегическую стабильность в условиях постоянно развивающихся информационных технологий.

3. Активизация использования механизмов и средств информационно-психологического воздействия, направленных на дестабилизацию внутрисполитической и социальной обстановки на различных континентах мира, приводит к ослаблению суверенитета и нарушению территориальной целостности ряда крупных стран. В этом направлении задействованы религиозные, этнические, правоохранительные и иные организации, а также отдельные гражданские группы, активно используются достижения информационных технологий.

4. Различные террористические и экстремистские группировки активно используют методы информационного воздействия для разжигания социальной напряженности, разжигания национальной и религиозной розни, а также распространения экстремистской идеологии и привлечения новых сторонников в личное, групповое и общественное сознание. Эти организации создают инструменты для оказания деструктивного воздействия на ключевые объекты информационной инфраструктуры с преступными намерениями.

5. Для повышения уровня информационной безопасности в сфере национальной обороны Таджикистану необходимо принять ряд мер. Это включает в себя укрепление законодательной базы в сфере кибербезопасности, разработку и внедрение современных систем информационной безопасности, инвестирование в подготовку квалифицированных специалистов в области кибербезопасности, создание специальных подразделений по борьбе с киберпреступностью, повышение осведомленности населения о киберугрозах и правилах безопасного поведения в Интернете. Кроме того, необходимо развивать международное сотрудничество в сфере кибербезопасности, обмениваться опытом и информацией с союзниками и партнерами в целях противодействия транснациональным киберугрозам.

ПУБЛИКАЦИЯ ОСНОВНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

Суть и основное содержание диссертации отражены в следующих публикациях:

I. Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

- [1-А]. Фозилов К. Дж. Информационная война против стран Центральной Азии и пути сохранения национальной безопасности [Текст] / К.Дж. Фозилов // Вестник Тюменского государственного университета культуры. –Тюмен, 2023. - №02 (28). – С.135-139.
- [2-А]. Фозилов К.Дж. Сотрудничество стран Центральной Азии в международных институтах по обеспечению информационной безопасности (на тадж. языке) [Текст] / К.Дж. Фозилов // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2023. -№ 7.– С. 78-85.
- [3-А]. Фозилов К.Дж. Процесс формирования информационной культуры современного общества в условиях развития информационно-коммуникационных технологий (на тадж. языке) [Текст] / К.Дж. Фозилов // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2024. - № 9. – С. 123-127.
- [4-А]. Фозилов К.Дж. Культура как «мягкая сила» (soft power) в новой системе международных отношений (на тадж. языке) [Текст] / К.Дж. Фозилов // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2024. - № 10. – С.74-78.
- [5-А]. [5-А]. Фозилов К.Ч. Влияние информационных угроз на безопасность в регионе Центральной Азии / К.Ч. Фозилов // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2021. – №3.– С. 291–296.
- [6-А]. Фозилов К.Дж. Проблемы информационного пространства стран Центральной Азии в современных условиях. [Текст] / К. Дж. Фозилов, Х. Д. Самиев // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2025. - № 4. – С. 51-58.
- [7-А]. Фозилов К.Дж. Сотрудничество Таджикистана со странами Центральной Азии по предотвращению информационных угроз в XXI веке [Текст] / К.Дж. Фозилов // Азия и Европа. –Душанбе, -№-4. 2025. -С77-87.

II. Научные статьи, опубликованные в других журналах:

- [8-А]. Фозилов К.Дж. Республика Таджикистан как страна-инициатор в Шанхайской организации сотрудничества (на тадж. языке) [Текст] / К.Дж. Фозилов // Молодой исследователь. – Душанбе, 2025.- №3. – С.41-45.
- [9-А]. Фозилов К. Дж. Историко-культурные основы формирования отношений между Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан [Текст] / К.Дж. Фозилов, Л. Ширинзода // Сборник материалов XIII Международной научно-теоретической конференции молодых ученых

высших учебных заведений Таджикистана, России и Узбекистана (25 февраля 2023). - Душанбе, 2023. - С.50-54.

[10-А]. Фозилов К. Дж. Перспективы культурного сотрудничества Республики Таджикистан с ЮНЕСКО. [Текст] / К. Дж. Фозилов/ Сборник материалов XI международной научно-теоретической конференции профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений России, Таджикистана и Узбекистана.- (22 апреля 2022). Душанбе. С.82-93.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

I. Список использованных источников:

Правовые нормы и правительственные документы:

- [1]. Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2004. - № 468.
- [2]. Барномаи компютеркунонии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2010 [Матн] // Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 марти соли 2008. - № 77.
- [3]. Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / [Манбаи электронӣ]. URL: <https://mmih.adlia.tj/Search/DocumentView?DocumentId=12904> (санаи истифодабарӣ: 4.11.2024).
- [4]. Консепсияи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ]. URL <https://mfa.tj/tg/main/view/988/konsepsiyai-sijosati-khorijii-jumhurii-tojikiston> (санаи истифодабарӣ: 2.11.2024)
- [5]. Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011. - № 643.
- [6]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи алоқаи барқӣ» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон с. 2002, №4, қ. 2, мод. 323; с. 2006, №3, мод. 156; с. 2008, №3, мод. 198; с. 2008.- №12, қ.2, мод. 996, с. 2013, №12, мод. 891; с. 2015, №12, қ.1, мод. 1117; с. 2016. - №3, мод. 154.;
- [7]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният». [Матн] // Ахбори маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2011, №6, мод. 434; с. 2014, №11, мод. 646; Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15.03.2016 с., № 1283; аз 03.08.2018 с., № 1540.
- [8]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2002. - №4. - қ. 2, мод. 320. - 2012, №7, мод. 698; Қонуни ҚТ аз 27.11.2014. - № 1164.
- [9]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7, мод. 502. – 2005. - №12, мод. 639.
- [10]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» [Матн]// (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2014, №7, қ. 1, мод. 392;

қонуни ҚТ аз 18.03.2015 с., № 1185; аз 02.01.2020 с., №1664.;

[11]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи телевизион ва радиошунавонӣ» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1996, № 24, мод. 408; соли 1998., № 10. мод.76; соли 1999, № 6, мод. 166; соли 2000, № 11, мод. 521; соли 2001, № 7, мод. 481; соли 2004, № 2, мод. 39; соли 2006, №4, мод. 197, соли 2013, №7 мод., 540; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 02 январи соли 2019, №1572.

[12]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2002. - №11, мод. 696. – 2005. - №12, мод. 646.

[13]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2002. - №4, қ.1, мод.308; с. 2005, №12, мод.637; с. 2012, №12, қ.1, мод. 1002; с. 2013, № 7, мод. 523; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.12.2014, № 1174.

[14]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи мақомоти амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2008, №3, мод. 183; с. 2011, №6, мод. 457; с. 2013, №7, мод. 513, №12, мод. 886; с. 2014, №11, мод. 654; с. 2015, №7 - 9, мод.701; с. 2016, №3, мод. 138; с.2017, №1 - 2, мод. 7 .

[15]. Масъулият барои фардои миллат [Матн] / Паём ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 4 апрели соли 2003. – Душанбе: Ирфон, 2003. – 121 с.

[16]. Соглашение между РФ, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой, Республикой Таджикистан и КНР о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы. Подписано в апреле 1996 года в Шанхае (Китайская Народная Республика). Соглашение вступило в силу 6 августа 1999 года [Текст] / [Электронный ресурс] [URL:http:// docs.cntd.ru/document/ 901779315](http://docs.cntd.ru/document/901779315) (дата обращения: 23.09.2019).

[17]. Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ барои рушди Тоҷикистон» аз 5 ноябри соли 2003. - № 1174 [Матн] // [Манбаи электронӣ] URL: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=25897 (санаи истифодабарӣ: 12.01.2025).

[18]. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 [Матн] // Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри 2016. - № 392 // [Манбаи электронӣ] URL: [https://mfa. tj/tg/main/view /2104/](https://mfa.tj/tg/main/view/2104/)(санаи истифодабарӣ: 2.04.2024).

[19]. Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба муқовимат ба экстремизм ва терроризм барои солҳои 2016 - 2020 [Матн] // Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон №776 аз 12.11.2016.

Послания, речи, выступления и научные труды Президента Республики Таджикистан:

[20]. Баромади Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар иҷлосияи байналмилалӣ оид ба мубориза бо терроризм. 26.06.2011. Ҷумҳурии Ислонд Эрон [Матн] / [Манбаи электронӣ] URL: [http:// president.tj/ru/node/1262](http://president.tj/ru/node/1262) (санаи истифодабарӣ: 13.09.2019).

- [21]. Баромади Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар чаласаи кушоди ШАД СААД оид ба афзалиятҳои раискунии Тоҷикистон дар СААД. 23.12.2014 [Матн] / [Манбаи электронӣ] URL: <http://russ.tj/content/> (санаи истифодабарӣ: 2.02.2024).
- [22]. Выступление Президента Республики Таджикистан на Международной Конференции «Противодействия терроризму и насильственному экстремизму» [Текст]. - Душанбе, 3 - 5 мая 2018.
- [23]. Маърӯзаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси Шӯрои амнияти дастаҷамъии СААД доир ба амният дар шаҳри Москва. 21.12.2018. [Матн] / [Манбаи электронӣ] URL: <http://president.tj/ru/node/10493>. (санаи истифодабарӣ: 19.03.2019).
- [24]. Маърӯзаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар рафти чаласаи Шӯрои амнияти дастаҷамъии СААД дар шаҳри Остона. 08.11.2018. Ҷумҳурии Қазоқистон [Матн] / [Манбаи электронӣ] URL: <http://president.tj/ru/node/18855> (санаи муроҷиат 24.05.2019).
- [25]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 20.04.2012 [Матн] // Ҷумҳурият. - №17 (19830), 25.05.2012.
- [26]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 26.04.2013. ш. Душанбе [Матн] // [Манбаи электронӣ] URL: <http://president.tj/node/4318> (санаи истифодабарӣ: 11.12.2018).
- [27]. Послание Президента Таджикистана Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан [Текст] // [Электронный ресурс] URL: <http://www.president.tj/node/8136> (дата обращения: 23.07.2019);

Монографии и научные книги:

- [28]. Абдуллоҳи Р. Мавқеи Тоҷикистон ё чаро Ҷумҳурии Тоҷикистон кишвари таҷовузгар нест? [Матн]. – Душанбе: «Ифрон», 2024. – 220 с.
- [29]. Алёшин, Ю.Н. Национальная безопасность новых независимых государств на постсоветском пространстве (на материалах стран Центральной Азии) [Текст] / Ю.Н. Алёшин // КРСУ. Бишкек, 2010. - 204 с.
- [30]. Бачило, И.Л. Информационное право: Учебник для вузов [Текст] / И.Л. Бачило. - М.: «Высшее образование - Юрайт Издат», 2009. - 128 с.
- [31]. Гречневиков, А. Информационная война. [Текст] / А. Гречневиков. – М.: Издательство «Книжный мир». - 2016. - 680 с.
- [32]. Ибодов, А.Х. Информационная безопасность: новые вызовы и угрозы в процессе перехода к информационному обществу (на материалах Республики Таджикистан) [Текст] / А.Х. Ибодов. - Душанбе, 2015. - 151 с.
- [33]. Карпов, В.И. Основы обеспечения безопасности личности, общества и государства: Учебное пособие. [Текст] / В.И. Карпов, Д.Б. Павлов. - М.: 2010. - 237 с.
- [34]. Ладыгина, О.В. Философское осмысление проблем развития современного общества в условиях глобализации [Текст] / О.В. Ладыгина. – Душанбе: Изд-во «РТСУ», 2015. – С.131.

- [35]. Лебедева М.М. Центральная Азия: Социально - гуманитарное измерение: Научное издание [Текст] / К.П.Боришполец, Н.А. Иванова, М.А. Чепурина. – М., «Аспект Пресс» - 2016.
- [36]. Лопатин, В.Н. Информационная безопасность России: человек, общество, государство. [Текст] / В.Н. Лопатин Серия: Безопасность человека и общества. СПб. Фонд Университет, 2000. – 424 с.
- [37]. Манойло А.В. Государственно - информационная политика в условиях информационно - психологической войны. 3 - е изд., стер [Текст] / А.В. Манойло, А.И. Петренко, Д.Б. Фролов - М., 2018. - 542 с.
- [38]. Махмадов, А.Н. Безопасность как феномен социальной системы (Опыт социально - политического анализа [Текст] / А.Н. Махмадов, Ш.А. Раджабов. Душанбе, 2007.
- [39]. Махмадов, А.Н. Стратегия национальной безопасности Республики Таджикистан (Инициативный проект) [Текст] / А.Н. Махмадов, Т.Д. Юнусов - Душанбе, 2000.
- [40]. Новиков, В.К. Информационное оружие – оружие современных и будущих войн. [Текст] / В.К. Новиков. - М.: Горячая линия - телеком, 2011. - 263 с.
- [41]. Нуждин, Ю.Ф. Национальная безопасность в контексте современного политического процесса России: Теория и политика обеспечения: дис. д.п.н. [Текст] / Ю.Ф. Нуждин. – М., 2002. - 391 с.
- [42]. Панарин, И.Н. Информационная война, PR и мировая политика [Текст] / И.Н. Панарин. - М.: Горячая линия - Телеком, 2006. – 352 с.
- [43]. Сайидзода. З. Ш. Таджикистан: информационный ресурс, внешняя политика, имидж государства [Текст] / З.Ш. Сайидзода, Ф.Саидов, – Душанбе, 2008. - 71 с.
- [44]. Сатторзода, А. Актуальные проблемы внешней политики Таджикистана (Многовекторность в действии) [Текст] / А. Сатторзода. – Душанбе, 2014. – 520 с.
- [45]. Уэбстер, Ф. Теории информационного общества [Текст] / Ф. Уэбстер – М.: «Аспект Пресс», 2004. - 400 с.

Научные статьи в сборниках и журналах:

- [46]. Асадова, З.А. Состояние и стратегии обеспечения информационной безопасности в странах Центральной Азии на примере Республики Казахстан [Текст] / З.А. Асадова // Вестник МГИМО - Университета. 2016. 6(51). – С.92 - 96.
- [47]. Дорожкин, А.В. Информационная безопасность как инструмент обеспечения экономической безопасности хозяйствующего субъекта [Текст] / А.В. Дорожкин, В.Н. Ясенев // Экономика и предпринимательство, № 5 (ч.1), 2015 г. - С.812–816.
- [48]. Ибрагимова, Г. Подходы государств Центральной Азии к вопросам управления интернетом и обеспечения информационной безопасности [Текст] / Г. Ибрагимова // Индекс безопасности. - 2013. - №1 (104). - С.103 – 128.
- [49]. Искакова, Г.К. Региональная безопасность в Центральной Азии и

- стратегии России, США и Китая [Текст] / Г.К. Исакова // PolitBook. – 2014. – № 4.
- [50].Латифов, Дж. Л. Превентивные меры по предотвращению подрывных действий электронных средств массовой информации [Текст] /Дж. Л. Латифов // Вестник ТНУ. - 2019. - №3. – С.239 - 245.
- [51].Махмадов, П.А. Некоторые особенности информационной безопасности в системе национальных интересов. [Текст] / П.А. Махмадов // Вестник Таджикского нац. университета. – Душанбе: «Сино». 2012.
- [52].Махмадов, П.А. Политическая коммуникация в Интернете: потенциальные возможности и риски. [Текст] / П.А. Махмадов // Известия Института философии, политологии и права им. А. Баховаддинова АНРТ. – Душанбе, 2015. – № 4.
- [53].Махмадов, П.А. Проблемы экстремизма в виртуальном пространстве Центральной Азии. [Текст] / П.А. Махмадов, А.Н. Мухаммад // Евразийский юридический журнал. – 2016. –№ 5 (96).
- [54].Махмадов, А.Н. Амният: ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва пешомади инкишофи онҳо // Тоҷикистон: масъалаҳои сиёсӣ ва пешомади рушди онҳо // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ (17 - 18 октябри с. 2007) [Матн] / А.Н. Мухаммад - Душанбе, 2007.
- [55].Махмадов, А.Н. Киберҷиноятҳо ҳамчун зухуроти кибертерроризм: моҳият ва хусусиятҳои навини онҳо // Аҳбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баховаддинови АМИТ [Матн] / А.Н. Махмадов. – 2017. – №3 - 1. – С.56 – 61.
- [56].Мухаммад, А.Н. Нақш ва мавқеи интернет дар сиёсат [Матн] / А.Н. Мухаммад // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ. – 2014. – Қ.1. – №3 - 8 (150). – С.132 - 136.
- [57].Рустембаев, Б.Е. Развитие информационно - коммуникационных технологий в Республике Казахстан [Текст] / Б.Е. Рустембаев, К.К. Нурмаганбетов, Н.М. Каскатаев, Б.У. Асилов //Фундаментальные исследования.- 2013.- № 4. - С. 950 – 954.
- [58].Сафиев, К.И. Роль информационных технологий в современном терроризме [Текст] / К.Сафиев //Вестник Таджикского нац. университета. – Душанбе: Сино, 2012. – С. 54 – 58.
- [59].Соколов, М.С. К вопросу о содержании понятия «информационная безопасность» [Текст] / М.С.Соколов // Закон и право. – 2011. – № 5. – С.9 - 14.
- [60].Стрельцов, А.А. Содержание понятия «обеспечение информационной безопасности» [Текст] /А.А. Стрельцов // Информационное общество, 2001. Вып. 4. – С.12 - 18.
- [61].Томас, Т.Л. Сдерживание асимметричных террористических угроз, стоящих перед обществом в информационную эпоху [Текст] / Т.Л. Томас / /Мировое сообщество против глобализации преступности и терроризма. Материалы международной конференции. - М., 2002.

Авторефераты и диссертации:

- [62]. Абдуджалилов, А. Правовое регулирование электронной коммерции в глобальной сети Интернет законодательством Республики Таджикистан [Текст] / автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 / А. Абдуджалилов. - Душанбе, 2009. - 23 с.
- [63]. Махмадов П.А. Информационная безопасность в системе политической коммуникации: состояние и приоритеты обеспечения (на материалах государств Центральной Азии): автореф. дис. док. пол. наук: 23.00.04. [Текст] / П.А. Махмадов. - Душанбе, 2018. - 323 с.
- [64]. Рахимзода Ш. К. Информационная война и проблемы обеспечения национальной безопасности в Центрально - азиатском регионе: автореф. дис. на канд. пол. наук: 23.00.04 [Текст] / Ш.К. Рахимзода. - Душанбе, 2021. - 19 с.
- [65]. Сафиев К.И. Информационная безопасность Республики Таджикистан в контексте современного политического процесса: сущность и приоритеты ее обеспечения: автореф. дис. на канд. пол. наук: 23.00.04 [Текст] / К.И. Сафиев. – Душанбе, 2014. – 147 с.

Интернет - материалы:

- [66]. Аналитический обзор по Центральной Азии. Выпуск №10 июнь 2013 [Текст] / [Электронный ресурс] URL: http://mason.gmu.edu/~emcglin/Ru_CAP_Policy_Brief_10_June_2013.pdf (последнее посещение 15 июля 2014 г.) (дата обращения: 18.02.2019).
- [67]. Аналитический обзор по Центральной Азии. Выпуск №10 июнь 2013 [Электронный ресурс] URL: http://mason.gmu.edu/~emcglin/Ru_CAP_Policy_Brief_10_June_2013.pdf (последнее посещение 15 июля 2014 г.) (дата обращения: 18.02.2019).
- [68]. В государствах – членах ОДКБ вступило в силу Соглашение о сотрудничестве в области обеспечения информационной безопасности [Электронный ресурс] URL: https://odkb - cdto.org/news_odkb/v - gosudarstvakhchlenakh - odkb - vstupilo - v - silu - soglashenie - o - sotrudnichestve - gosudarstv - chlenov - odkv (дата обращения: 18.04.2024).
- [69]. Выступление Президента Республики Таджикистан на Заседание Совета информационных и коммуникационных технологий при Президенте Таджикистана [Электронный ресурс] URL: <http://president.tj/ru/node/1365> (дата обращения: 13.10.2019).
- [70]. ЕКЦ выведет Таджикистан из коммуникационного тупика [Электронный ресурс] URL: [http:// ru.sputnik - tj.com/analytics /20161115/ 1021083663. html](http://ru.sputnik - tj.com/analytics /20161115/ 1021083663. html) (дата обращения: 24.02.2019).
- [71]. Задачи и функции (из положения о Комиссии) // региональное содружество в области связи [Электронный ресурс]. URL: http://www.rcc.org.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=909 (дата обращения: 21.06.2019).
- [72]. Заседание Совета информационных и коммуникационных технологий при Президенте Таджикистана [Электронный ресурс] URL: <http://president.tj/ru/node/1365> (дата обращения: 13.10.2019).

- [73]. Заявление глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества о сотрудничестве в области обеспечения международной информационной безопасности от 15 июня 2006 г. [Электронный ресурс]. URL://<http://www.infoshos.ru/ru/?id=94>. (дата обращения: 03.07.2019).
- [74]. Информация о модельных законах в сфере связи и информатизации, принятых и разрабатываемых Межпарламентской ассамблеей государств – участников содружества Независимых Государств, с участием регионального содружества в области связи. Исполнительный комитет СНГ [Электронный ресурс]. URL:<http://www.cis.minsk.by/page.php?id=16318> (дата обращения: 07.08.2019).
- [75]. Каратаева, Л. Информационная безопасность Казахстана: частные аспекты, статистика и риски [Текст] /Л. Каратаева [Электронный ресурс] URL: <https://cabar.asia/ru/lesya-karataeva-informatsionnaya-bezopasnost-kazahstana-chastnye-aspekty-statistika-i-riski-2> (дата обращения: 12.05.2020).
- [76]. Маньшин, Г.Г. Война и мир в киберпространстве [Текст] / Г.Г. Маньшин, В.А. Артамонов, Е.В. Артамонова // Проект ИТ безопасности. 22.08.2017. [Электронный ресурс]. URL: // <http://itzashita.ru/kibervoyna/voyna-i-mir-v-kiberprostranstve.html>. (дата обращения: 27.07.2018).
- [77]. Официальная страница ОДКБ. Организация Договора о коллективной безопасности. [Текст] / [Электронный ресурс]. URL:https://odkb-csto.org/news/news_odkb/kollektivnye-sily-bystrogo-razvertyvaniya-tsentralno-aziatskogo-regiona-imirotvorcheskie-sily-odkb (дата обращения: 22.08.2019).
- [78]. Суханронӣ дар воҳӯрӣ бо кормандони дипломатии кишвар ба ифтихори ифтитоҳи бинои нави Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 15.03.2013 [Матн] / [Манбаи электронӣ]. URL: <http://www.president.tj/node/4113#qubodiyon> (санаи истифодабарӣ: 14.07.2019).;
- [79]. Шанхайская организация сотрудничества [Электронный ресурс]. URL: <https://ria.ru/20060615/49512776.html> (дата обращения: 22.11.2019);
- [80]. Экономика Центральной Азии [Электронный ресурс]: <https://www.brif.kz/ekonomika-centralnoj-azii/> (дата обращения: 28.04.2020.);
- [81]. Юркин, И. Информационная безопасность – глобальный фактор мировой политики. Официальный сайт Содружества независимых государств. [Текст] // И. Юркин [Электронный ресурс]. URL: <http://e-cis.info/page.php?id=11574> (дата обращения: 22.04.2018).

Литература на английском языке:

- [82]. Sinne, K Communication: Mass Political Behavior // Political Communication Issues and Strategies for Research: Vol. 4 / Ed.: S. H. Chaffee. – Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1975. – P.305.
- [83]. Thomas, P. Rona. Weapon Systems and Information War. Boeing Aerospace Co., Seattle, WA, 1976.

ШАРҲИ МУХТАСАР (АННОТАТСИЯ)

ба фишурдаи диссертатсияи Ҷоилов Комрон Ҷамолович дар мавзӯи «Хатарҳои иттилоотӣ ва роҳҳои муқовимат бо онҳо дар қаринаи ҳамкорӣҳои амниятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар чоряки аввали асри XXI» дарёфти дараҷаи доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020201 – Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ ва сиёсати берунӣ (илмҳои таърих)

Калидвожаҳо: Хатарҳои иттилоотӣ, муқовимат, фазо, кишварҳои Осиёи Марказӣ, амниятӣи иттилоотӣ, таҳдидҳои технологӣ, сиёсати хориҷӣ, таҳлил, стратегия.

Диссертатсияи мазкур дар мавзӯи хатарҳои иттилоотӣ ва муқовимат ба онҳо дар кишварҳои Осиёи Марказӣ таҳқиқот доир ба таҳдидҳо ва хатарҳои иттилоотӣ дар ин минтақа, махсусан бо назардошти таъсири онҳо ба амниятӣи миллӣ ва байналмилалӣ мебошад. Дар диссертатсия бо истифода аз таҳлилҳои муосир хатарҳои иттилоотӣ ва роҳҳои муқовимат ба онҳо дар кишварҳои Осиёи Марказӣ, ки метавонанд боиси таҳдидҳо барои субот ва амниятӣи минтақавӣ шаванд, таҳлил шудааст.

Таҳқиқот бо истифода аз сарчашмаҳои гуногун, хусусан аз таҳлилҳои сиёсӣ, иттилоотӣ ва иҷтимоӣи кишварҳои Осиёи Марказӣ таркиб ёфтааст. Мавзӯҳо ва масъалаҳо, ки дар диссертатсия баррасӣ шудаанд, шомили таҳдидҳои иттилоотӣ, стратегӣҳои муқовимат ба ин хатарҳо ва нақши кишварҳои Осиёи Марказӣ дар муқовимат бо ин хатарҳо мебошанд.

Ҳамзамон, муаллиф дар диссертатсия барои ҳар як ҷанба ва масъала ҳулосаҳо ва тавсияҳои амалиро пешниҳод кардааст, ки барои таҳкими амният ва муборизаи муассир бо хатарҳои иттилоотӣ дар ин минтақа кӯмак мерасонанд.

Навоварии илмӣи диссертатсия дар таҳқиқи хатарҳои иттилоотӣ ва роҳҳои муқовимат ба онҳо дар кишварҳои Осиёи Марказӣ дар он аст, ки муаллиф масъалаи таъсири хатарҳои иттилоотиро дар қаринаи амниятӣи миллӣ ва минтақавӣ ба таври амиқ ва фарогир таҳлил кардааст. Дар диссертатсия аввалин маротиба ба таври муфассал стратегӣҳои муқовимат ва роҳҳои кам кардани хатарҳои иттилоотӣи кишварҳои минтақа ба таври мутақобил ва мутақобил бо ҳодисаҳои муосир таҳқиқ шудаанд.

Бо таъя ба манбаъҳои муътамад, маълумоти интернетӣ ва таҳқиқоти нави илмӣ, як таҳлили амиқи тафсилии ҳолатҳо ва омилҳои таъсиргузор ба хатарҳои иттилоотӣ, роҳҳои пешгирӣ ва муқовимат дар минтақаи Осиёи Марказӣ пешниҳод шудааст, ки ин ба пажӯҳишҳои иловагӣи амниятӣ ва иттилоот дар дигар минтақаҳо низ таъсир мегузорад.

Дар ҳулоса андешаҳои муаллиф ҷамъбаст карда шуда, вобаста ба ҳар як зербоб ҳулосаҳо пешниҳод шудааст. Ҳамзамон тавсияҳои амалии таҳқиқот бозгӯ гардидааст.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Фозилова Комрона Джамоловича на тему «Информационные угрозы и противодействие в контексте сотрудничества Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в области безопасности в первой четверти XXI века» на соискание ученой степени доктор философии (PHD) – доктор по специальности 6D020201 – История международных отношений и внешней политики (исторические науки)

Ключевые слова: Информационные угрозы, противостояние, пространство, страны Центральной Азии, информационная безопасность, технологические угрозы, внешняя политика, анализ, стратегия.

Данная диссертация, посвященная информационным угрозам и мерам противодействия в странах Центральной Азии, представляет собой исследование информационных угроз и рисков в этом регионе, особенно с учетом их влияния на национальную и международную безопасность. В диссертации с использованием современных методов анализа анализируются информационные риски и пути противодействия им в странах Центральной Азии, которые могут представлять угрозу региональной стабильности и безопасности.

Исследование основано на различных источниках, включая политический, информационный и социальный анализ стран Центральной Азии. Темы и вопросы, обсуждаемые в диссертации, включают информационные угрозы, стратегии противодействия этим угрозам и роль стран Центральной Азии в противодействии этим угрозам.

При этом автором диссертации представлены выводы и практические рекомендации по каждому аспекту и проблеме, которые будут способствовать укреплению безопасности и эффективной борьбе с информационными угрозами в данном регионе. Научная новизна диссертации в исследовании информационных угроз и путей противодействия им в странах Центральной Азии заключается в том, что автор глубоко и всесторонне проанализировал влияние информационных угроз на национальную и региональную безопасность. В диссертации впервые подробно рассматриваются стратегии противодействия и способы снижения информационных рисков стран региона таким образом, чтобы они были взаимно согласованы и соответствовали текущим событиям.

На основе достоверных источников, онлайн-данных и новых научных исследований представлен подробный углубленный анализ ситуации и факторов, влияющих на информационные риски, способов их предотвращения и противодействия в регионе Центральной Азии, что также будет иметь значение для дополнительных исследований в области безопасности и информации в других регионах.

В заключении суммируются мысли автора и приводятся выводы по каждому подразделу. В то же время излагаются практические рекомендации по результатам исследования.

ANNOTATION

on the dissertation of Fozilov Komron Jamolovich on the topic "Information Threats and Countermeasures in the Context of Cooperation between the Republic of Tajikistan and the States of Central Asia in the Field of Security in the First Quarter of the 21st Century" for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) – Doctor of Science in the specialty 6D020201 – History of International Relations and Foreign Policy (historical sciences)

Key words: Information threats, resistance, space, countries of Central Asia, information security, technological threats, foreign policy, analysis, strategy.

This dissertation, devoted to information threats and countermeasures in the countries of Central Asia, is a study of information threats and risks in this region, especially considering their influence on national and international security. In the dissertation, using modern methods of analysis, information risks and ways of countering them in the countries of Central Asia, which may represent a threat to regional stability and security, are analyzed.

Basic research of various sources, including political, informational and social analysis of Central Asian countries. Topics and issues discussed in the dissertation include informational threats, strategies for countering these threats, and the role of Central Asian countries in countering these threats.

At the same time, the author of the dissertation presents conclusions and practical recommendations for each aspect of the problem, which will contribute to strengthening security and effective combating information threats in this region. The scientific novelty of the dissertation in the study of information threats and ways of countering them in the countries of Central Asia is that the author deeply and comprehensively analyzed the influence of information threats on national and regional security. In the dissertation, for the first time, the strategies of countermeasures and methods of reducing information risks of the countries of the region are discussed in detail so that they are mutually agreed upon and correspond to current events.

On the basis of reliable sources, online data and new scientific research, a detailed in-depth analysis of the situation and factors influencing information risks, methods of their prevention and counteraction in the Central Asia region is presented, which will also be important for additional research in the field of information security and other regions.

In conclusion, the thoughts of the author are summarized and the conclusions are drawn according to each section. Until now, practical recommendations based on the results of the research are being presented.